

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра практичної психології

**Психологічні особливості комунікування в соціальних
мережах осіб пубертатного періоду**

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка VI курсу, групи 622 спеціальності:
053 «Психологія»
Спеціалізація: «Практична психологія»
Гавриш Олена Олегівна
Науковий керівник: к.п.н., доцент
Сімак Алла Анатоліївна

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № _____

від «_____» _____ 2021 р.

Зав кафедри _____ доц. Радчук В.М.

Чернівці 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ОСІБ ПУБЕРТАТНОГО ПЕРІОДУ	9..
1.1. Психологічна експлікація особливостей онтогенетичного розвитку осіб пубертатного періоду.....	9
1.2. Експлікаційний перегляд соціально-психологічних особливостей комунікування в пубертаті.....	16
1.3. Аналіз репрезентативних форм комунікативних засобів осіб пубертатного періоду.....	23
1.4. Герменевтика феномену соціальної мережі як превалюючого комунікативного простору	27
1.4.1. Соціально-психологічні особливості спілкування підлітків в соціальних мережах.....	27
1.4.2. Залежність комунікації у соціальних мережах як провідна проблема сучасних підлітків.....	38
Висновки до першого розділу.....	47
РОЗДІЛ II. КОНСТАТУВАЛЬНО-ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ОСІБ ПУБЕРТАТНОГО ПЕРІОДУ	49
2.1. Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження: характеристика вибірки та методів дослідження.....	49
2.2. Результати порівняльно-діагностичного дослідження психологічних особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах.....	53
2.2.1. Індикація ступеня розвитку комунікативних і організаторських здібностей у підлітків.....	53
2.2.2. Порівняльний аналіз показників визначення інтернет-адикції серед підлітків.....	58

2.2.3. Автентифікація рівнів самооцінки та самоповаги серед підлітків.....	63
2.2.4. Ідентифікація ступеню вираженості потреби у комунікації серед підлітків.....	69
Висновки до другого розділу.....	72
РОЗДІЛ III. АПОСТЕРІОРНІ РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ОСІБ ПУБЕРТАТНОГО ПЕРІОДУ.....	75
3.1. Показники ідентифікації комунікативних здібностей та потреб у комунікуванні серед осіб пубертату.....	75
3.2. Конвергенційні показники інтернет-адикції серед підлітків.....	77
3.3. Релевантні показники рівнів самооцінки та самоповаги у підлітків.....	79
3.4. Когерентність специфіки комунікування в соціальних мережах з тригеруванням процесу інтернет-адикції серед підлітків (на матеріалі кореляційного статистичного висновку).....	81
Висновки до третього розділу.....	93
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. ХХІ століття характеризується перманентними змінами та вдосконаленнями в різних сферах життєдіяльності суспільства. Це і бурхливий розвиток комп'ютерних технологій, що надають нам безліч можливостей: навчатися, вирішувати проблеми, здійснювати покупки, знаходити будь-яку релевантну інформацію, знайомитися та спілкуватися з іншими. Саме тому Інтернет, а разом і з ним соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя.

Переоцінити роль Інтернету в організації течії потоків будь-якої інформації, а також в організації комунікування - неможливо. Комунікація – є одним із важливих способів взаємодії людей один з одним. З появою всесвітньої павутини, це спілкування вийшло за рамки одного будинку чи міста, а розповсюдилося навіть далеко за межі рідної країни. Безперечно, багато років існували й різноманітні засоби передачі інформації на відстані починаючи від поштових голубів і закінчуючи поштою, телеграфом і телефоном, але ті незручності, з якими часто стикаються учасники такого спілкування, змушують багатьох з них перейти в ряди тих людей, хто вже оцінив переваги нового світу цифрових технологій, зокрема, Інтернету [17].

Віртуальна комунікація, що реалізується за допомогою різних соціальних мереж, є найбільш поширеним способом молодого покоління. Більшість із соціальних мереж в Інтернеті є публічними, дозволяючи будь-кому вступити у спілкування. Віртуальна реальність простіша, ніж фізична та соціальна, тому опанувати й вивчити віртуальну комунікацію значно простіше, ніж спілкування у реальному житті, цим інтернет-комунікація й притягує все більше користувачів.

Явище інтернет-комунікації настільки глибоко увійшло в повсякденне життя, що вже важко уявити розпорядок дня сучасної людини без регулярного «занурення» у віртуальний соціум. Справді, маючи вільну хвилину, а часто й забуваючи про важливі справи, користувачі Інтернету перебувають у соціальних мережах, що фактично стали основним інструментом віртуальної комунікації.

Високий суспільний інтерес до мережевого спілкування є однією з причин активних наукових досліджень явища, в яких провідна роль належить психології, тому що, лише вивчивши особливості трансформацій психічної сфери у процесі інтернет-комунікації, можна говорити про формування цілісної картини проблеми. Аналізуючи результати таких досліджень, потрібно пам'ятати про їх «старіння», зумовлене постійними змінами свідомості користувачів мережі під впливом оновлених інтернет-ресурсів: дані, актуальні кілька років тому, – сьогодні вже можуть не відповідати дійсності.

Саме тому актуальною проблемою сучасної психології виступає досить важливе питання – вивчення психологічних особливостей комунікування осіб пубертатного періоду у соціальних мережах. На нашу думку, особливо актуальними дослідження інтернет-спілкування є стосовно підліткового віку, оскільки це провідний вид діяльності.

Як свідчать результати дослідження інтернет-видання Mediasapiens, активними користувачами соціальних мереж стають діти віком саме від 13-го віку. Соціологічні дослідження показують, що в Україні кожен восьмий підліток має залежність від соціальних мереж. Такими є результати дослідження 10-17-річних українців, оприлюднені дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ). Загалом 40% підлітків декілька разів на день або цілий день, тобто постійно, спілкуються з близькими друзями або подругами онлайн. Інтенсивність спілкування залежить від віку підлітків – чим вони старші, тим воно інтенсивніше[58].

Наукові дослідження щодо феномену інтернет-спілкування базуються на ретельному аналізі, узагальненні та систематизації дослідного матеріалу. Науковці визначили та проаналізували багато питань, серед яких: з'ясування особливостей впливу віртуальної комунікації на розвиток особистості (А. А. Засекін, Ю. М. Кузнецова, М. М. Назар, С. Б. Цимбаленко, Р. Wallace та ін.), виокремлення специфічних характеристик цього феномену (А. Є. Войскунський, А. Є. Жичкіна, Е. А. Ігнат'єва, Т. В. Карабин, Н. А. Лукіна, А. І. Лучінкіна, S. Turkle та ін.), використання мультимедійних засобів спілкування в освітньому процесі (Ю. І. Машбиць, М. Л. Смульсон та ін.). Дані дослідження здебільшого

були спрямовані на юнацький вік або ж ранній дорослий, а підлітковий період часто залишався поза межами інтересів дослідників інтернет-простору. Таку ситуацію можна охарактеризувати як своєрідний спадок тих часів, коли віртуальна комунікація була доступною переважно для людей більш старшого віку. Проте, нині дослідження інтернет-активності підлітків починають набирати обертів і багато вчених таких як Т. Г. Веретенко, А. В. Кузнецов, М. А. Снітко, С. Б. Цимбаленко та ін. зосередилися саме на пубертатному віці.

Отже, актуальність зазначеної проблематики, її недостатня розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: «Психологічні особливості комунікування в соціальних мережах осіб пубертатного періоду».

Об'єкт дослідження – психологічні особливості комунікації в соціальних мережах.

Предмет дослідження – когерентний вплив інтернет-комунікації на соціально-психологічні особливості підлітка.

Мета роботи – полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні й емпірично-діагностичній експлікації психологічних особливостей комунікування в соціальних мережах осіб пубертатного періоду.

Основною гіпотезою дослідження стало припущення про те, що потреба підлітків в комунікації задовольняється віртуальним спілкуванням, що індукує спорадичну стабілізацію самооцінки та самоповаги у підлітків тригеруючи процес інтернет-адикції.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретично-епістемологічні напрямки соціально-психологічних особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах;
2. Здійснити емпірично-діагностичне дослідження структурних та функціональних індикаторів соціально-психологічних особливостей спілкування підлітків в соціальних мережах;

3. Вивчити когерентність особливостей комунікативних здібностей та особливостей комунікування в соціальних мережах і рівнів самооцінки та самоповаги серед осіб пубертатного періоду;
4. Визначити ключові показники та тригеруючі фактори процесу інтернет-залежності.

У процесі дослідження застосовано такі *методи*:

- *теоретичні*: аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних засад досліджуваної проблеми, представлених у науковій літературі;
- *психодіагностичні*: Тест "Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей" (розроблений В. В. Синявським і Б. А. Федоришиним); Шкала Інтернет-залежності (А. Жичкіна); Тест на Інтернет-залежність (К. Янг); Методика "Вивчення рівня самооцінки" (С. В. Ковальов); Методика "Шкала М.Розенберга"; Діагностика потреби у спілкуванні (за Ю. Л. Орловим);
- *статистичні*: знаходження середніх величин, процентних співвідношень, дисперсії, стандартного відхилення та достовірності відмінностей, критерій t-Лівеня (F-тест), t-критерій Стьюдента, кореляційний аналіз за Пірсоном (r).

Дане методичне забезпечення дозволило отримати емпіричні показники психологічних особливостей комунікування в соціальних мережах осіб пубертатного періоду.

База дослідження. Експериментально-діагностичне дослідження проводилося на базі Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів. Сукупна вибірка становила 82 особи підліткового віку (12 – 16 років), з них 52 особи жіночої статі і 30 осіб чоловічої.

Практична значущість дослідження полягає в детермінуючій експлікації соціально-психологічного феномену комунікування підлітків в соціальних мережах, що може зумовлювати інтернет-адикцію у сучасних підлітків за допомогою комплексу релевантних психодіагностичних методик, повного пакету статистичних програм ("SPSS" 17 та PASW 18 версії). Герменевтична

реконструкція психологічних особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах може бути покладена в основу розробки превентивних програм розвитку конструктивної комунікації підлітків з метою антиципації загрози інтернет-адикції.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, 3 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (75 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи викладено на 129 сторінках, з яких 100 сторінок – основний зміст, проілюстровано тринадцятьма рисунками, чотирма таблицями і трьома додатками.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ОСІБ ПУБЕРТАТНОГО ПЕРІОДУ

1.1. Психологічна експлікація особливостей онтогенетичного розвитку осіб пубертатного періоду

Протягом життя, кожна особа переживає декілька вікових періодів, які характеризуються різними змінами (фізіологічними, морфологічними та соціально-психологічними). Ці цикли на кожному віковому етапі мають свої специфічні особливості.

Кожний віковий період «приносить з собою» певні новоутворення, якісно новий рівень психічного розвитку і конкретну соціально-психологічну ситуацію, в якій і проходить зростання особи. Під час будь-якого циклу є стабільні та перехідні періоди. Різка перебудова, переломні періоди є необхідними для забезпечення подальшого росту людини. Будь-який віковий етап проходить через кризу.

Вікова криза - це період, в який склався раніше стійке функціонування особистості порушується і починається новий етап. Криза настає, коли накопичуються зміни (так звані вікові новоутворення), що дозволяють перейти на наступний щабель. Кризові періоди зазвичай тривають кілька місяців, але при несприятливому збігу обставин можуть розтягнутися на кілька років.[38].

Якщо ж говорити про підлітковий вік, то - це окремий період людського росту та розвитку, який знаходиться між дитинством та юністю. На цьому чудовому етапі життєвого циклу особистість зазнає швидких і значних змін у розвитку. Якісні новоутворення формуються у всіх сторонах: починаючи від кардинальної зміни організму, багатьох фізіологічних змін, закінчуючи перебудовою взаємин з старшими та ровесниками, зміни самосвідомості.

Підлітковий вік розуміють як особливий період онтогенетичного розвитку людини, що охоплює досить довгий проміжок життя. Його початок

припадає на 11-12 років, а закінчується по-різному: від 15 до 17-18 років. Всі вікові рамки є досить умовними, адже все залежить від конкретної людини.

Виготський Л.С. пропонує розглядати підлітковий вік з точки зору інтересів, що визначають структуру спрямованості реакцій. Наприклад, особливості поведінки підлітків (падіння шкільної успішності, погіршення відносин з батьками ін.) можна пояснити корінною перебудовою всієї системи інтересів в цьому віці[10].

Ельконін Д.Б., називає підлітковим віком період 11-17 років, ґрунтуючись на критерії змін провідних форм діяльності. Але поділяє його на два етапи:

1) середній шкільний вік (11-15 років), коли провідною діяльністю є спілкування;

2) старший шкільний вік (15-17 років), коли провідною стає навчально-професійна діяльність.

Слід зазначити, що Лев Виготський і Данило Ельконін розглядали підлітковий вік як в нормі стабільний, незважаючи на те, що реально він може протікати досить бурхливо. Часом, що відокремлює підлітковий вік від молодшого шкільного та юнацького, Л. Виготський вважав кризи 13 і 17 років, відповідно. Д. Ельконін і Т. Драгунова розглядають вік 11-12 років, як перехідний від молодшого шкільного до підліткового періоду. Кризою, що відокремлює підлітковий вік від юнацького, Д. Ельконін вважає кризу 15 років, а відокремлює юність від дорослості - криза 17 років [25].

Межі підліткового віку не встановлюються чітко, у кожного підлітка вони індивідуальні. Нарівні з поняттям «підлітковий вік» використовується поняття «перехідний вік». Це період, коли підліток проходить довгий і важкий шлях у своєму розвитку: через внутрішні конфлікти як з собою, так і з іншими. В даному віковому періоді у дитини закладаються основи свідомої поведінки, будується курс на формування моральних уявлень, суджень і соціальних установок.

Під фізичним розвитком підлітка маються на увазі тілесні зміни, включаючи ріст, поліпшення грубої та дрібної моторики та біологічну зрілість. У ранньому підлітковому віці організм зазнає більших змін у розвитку, ніж будь-який інший час, за винятком від народження до двох років. Зростання молодих підлітків прискорений і нерівномірний. Зростання розвитку включає значне збільшення у зрості, вазі та розмірах внутрішніх органів, а також зміни в скелетній та м'язовій системах, причому стрибки росту спостерігаються приблизно на два роки раніше у дівчаток, ніж у хлопчиків. Оскільки кістки ростуть швидше, ніж м'язи, молоді підлітки часто стикаються з проблемами координації. Підлітки часто є фізично вразливими через неправильне харчування, погану фізичну підготовленість та звички здоров'я, а також ризиковану поведінку, таку як вживання алкоголю чи наркотиків [63].

Початок статевого дозрівання - це інтенсивний період розвитку, коли гормони сигналізують про розвиток первинних статевих ознак (геніталій) та вторинних статевих ознак (наприклад, розвиток грудей у дівчаток; волосся на обличчі у хлопчиків). Дівчата, як правило, дозрівають на один-два роки раніше, ніж хлопчики. Ці помітні зміни та неоднакові темпи зрілості спричиняють відчуття дискомфорту через відмінності у своєму фізичному розвитку. Фізичний розвиток часто впливає на емоційний / психологічний та соціальний розвиток молодих підлітків [48].

Розвиток пізнавальної сфери у цей період є причиною труднощів підлітка у шкільному середовищі. Адже характеризується поганою успішністю, девіантною поведінкою. З іншого боку, якщо підліток буде умотивований до навчальної діяльності, буде бачити її сенс, то успіхи з таких предметів можуть бути досить високими. Проте, часто на практиці бачимо, що діти не виявляють бажання вчити шкільні уроки, а часто навіть здійснюють супротив. Мотиви навчання набирають більш професійно-орієнтованого напрямку.

Навчання надає розвиваючий ефект на всі когнітивні функції дитини, вони стають більш організованими і керованими. Когнітивні зміни здійснюють вплив на розвиток підлітка його ставлення до оточуючого середовища.

Мислення. Операції, які здійснює дитина в цьому віці набувають автоматичного характеру. Підлітки тепер можуть розв'язувати абстрактні завдання, робити висновки з уявної ситуації без зв'язку з реальністю або власним переконанням, логічно міркувати та робити з цього певні висновки, будувати плани і мрії.

Через зіткнення уяви з мисленням підлітки стають більш творчими і починають творити власні шедеври. Писати твори, поезію і навіть музику, займаються програмуванням та іншими креативними вподобаннями. Це стосується, звичайно, це всіх. Інші підлітки ж завдяки своїй фантазії уявляють себе героєм фільму чи супергероєм. Саме у своїх мріях і фантазіях вони починають уявляти свою майбутню життєву дорогу [57].

Якісно поліпшується увага: збільшується обсяг, стійкість, можливість розподілу і перемикання, підвищується довільність і контрольованість.

Пам'ять. Запам'ятовування і відтворення набуває все більше смисловий характер. Збільшується обсяг пам'яті, вибірковість і точність запам'ятовування. Значно поліпшуються стратегії запам'ятовування - навмисні розумові дії, які людина вживає, щоб підвищити ефективність збереження інформації в пам'яті. Основні стратегії: повторення, організація і обробка - встановлення зв'язку або загального сенсу між декількома частинами інформації. Обробка матеріалу стає більш ефективною і цілеспрямованою.

Пізнавальна потреба в підлітковий період різко зростає і вирізняється широким розмахом. Інтереси часто виходять за межі школи, маючи поверхневий і нестійкий характер. Переважають цікаві (розважальні) і пасивні форми її задоволення. Підліток часто цікавиться тим, чим захоплюються його друзі та однокласники.

Увага. Добре концентрування уваги характерне для значущих видів діяльності: спорт, де можна досягти успіху, спілкування, де підліток проявляє спритність чи будь-яка трудова діяльність, яка добре виходить. Увага стає контрольованим процесом у цікавій, захоплюючій діяльності. А от на уроках, у школі, її підтримання обов'язково мусить йти з боку вчителя.[10].

Самосвідомість підлітка вже включає в себе всі компоненти самосвідомості дорослої особистості. Самосвідомість в підлітковому віці, яка ще продовжує розвиватися, визначає духовну роботу щодо визначення "внутрішньої позиції", в основі якої лежить прагнення бути відповідальним за себе, особистісні якості свої, світогляд власний і за можливість самостійно могли відстояти свої переконання. Підлітка починає хвилювати питання «Який я?», «Яким я можу бути перед іншими?». Саме через це його хвилює його тіло, особа, ім'я[56].

Провідним видом діяльності в підлітків є комунікативна. В першу чергу, він спілкується з ровесниками, як результат, отримує необхідні знання для життя. Дітям в підлітковому віці характерним є бажання бути в колективі з однолітками, важливе є спілкування з ними. Мотивами поведінки є потреба знайти себе у колі товаришів. Якщо ж це прагнення не задовольняється, то це може призвести до дезадаптації і навіть делінквентної поведінки. Думка ровесників починає відігравати більшу роль, ніж дорослих.

Тепер при контакті з батьками, вчителями у представників даного віку може виникати тривога, незважаючи на те, що зовсім недавно вони були авторитетом для підлітків. Досить часте зіткнення поглядів починається з батьками через те, що діти в підлітковому віці хочуть жити, так як вони вважають за потрібне, змінюють свої патерни поведінки відповідно до своїх «ідеалістичних поглядів». Незважаючи на те, що вони прагнуть себе ідентифікувати з певним колом своїх однолітків, внаслідок значних біологічних змін в організмі, конфлікти з останніми також не є рідким явищем.

Внаслідок того, що ПВД у підлітків є спілкування з однолітками, їх особливості розвитку найбільше проявляються саме у цій сфері. Кожен підліток хоче зустріти друга, щоб могли з ним поспілкуватися на будь-яку тему, довірити всі таємниці і загалом бути з ним як «не розлий вода». Друзів вони вибирають здебільшого тієї самої статі, соціального положення. Дружба носить вибіркового характер, а зрада ніколи не пробачається[56].

Для колективу підлітків характерне поняття «референтна група», яке означає, що ця група є значущою для дитини, її світогляд він приймає і слідує за ним. Ця група є для підлітка авторитетом, він наслідує поведінку її членів, прислухається до думок лідерів. І безумовно він буде старатися якимось себе в ній проявити, щоб утвердитися.

Підліткове дозрівання тягне за собою кризи, конфлікти, труднощі до соціалізації і якщо підліток не зможе пройти успішно цей етап, то він отримує статус «важкої дитини». Здебільшого це стосується осіб з асоціальними проявами. У них проявляються гострі емоційні реакції на буденні питання, відсутність навичок комунікації та фізична ослабленість. Найгостріше постає питання виходу з-під опіки дорослих – реакція емансипації. Підліток думає, що вже достатньо дорослий для прийняття всіх рішень і прагне, щоб до нього ставилися старші на рівні. При цій ситуації він забуває, що прав вимагає багато, а обов'язків виконує мало[62].

Бажання бути незалежним виявляється ще й в тому, що будь-яка допомога, підтримка, контроль відкидаються. Часто можна почути: «Я все знаю сам». Все це часто призводить до конфліктних ситуацій у системі відносин «батьки-діти».

Ще одним джерелом сучасних стає зовнішній вигляд. Юнаки горбляться, ходять перевальцем і плюють через плече. Дівчата ж ідентифікують себе із зірками, бажаючи такий самий одяг, зачіску. Якщо їх потребу не задовольняють, то вони виплескують масу негативних емоцій. Діти не розуміють, що батьки не можуть їм купити мегамодну річ прямо

зараз. А підлітки її відсутність розуміють як трагедію, бо на їх думку без неї вони будуть не признані у своїй групі[55].

Психологиня Валентина Казанська описує дві лінії розвитку в перехідному віці:

1. Безконфліктне, безкризовий гармонійне. Відбувається тоді, коли дорослішання проходить швидко, без ломки поглядів і зміни відносин з дорослими. Відбувається плавний поступовий ріст, без різких змін в особистості підлітка;

2. Кризовий, з труднощами дорослішання, в результаті якого виникає нове "Я". Виникає при розбіжності у вимогах, пропонованих до дорослих і дітей (характерно для індустріальних суспільств). Такий тип розвитку породжує парадоксальну ситуацію: підліток засвоює те, що не стане в нагоді йому в дорослому житті, але не отримує того, що для цього необхідно. Тому, ставши дорослим, він може бути не пристосований до життя в суспільстві і не знати, як придбати бажані навички.

Е. Шпрангер описує третій тип протікання підліткового віку:

3. Підліток сам активно і свідомо формує і виховує себе, долаючи зусиллям волі внутрішні тривоги і кризи. Такий шлях розвитку характерний для людей з високим рівнем самоконтролю і самодисципліни [34].

З вищесказаного випливає, що підлітковий період - час активного формування особистості, заломлення соціального досвіду через власну активну діяльність індивіда по перетворенню своєї особистості, становлення свого «Я». Центральним новоутворенням особистості підлітка, в цей період, є формування почуттів дорослості, розвиток самосвідомості.

Таким чином, підлітковий період є дуже відповідальним, бо він часто визначає подальше життя людини. Утвердження незалежності, формування особистості, вироблення планів на майбутнє - все це формується саме в цьому віці.

1.2. Експлікаційний перегляд соціально-психологічних особливостей комунікування в пубертаті

Жодна особистість не здатна існувати без комунікації. Людина кваліфікується як соціальна істота, тому спілкування є невід'ємною частиною її життя. Оперуючи навичками спілкування ми можемо соціалізуватися в будь-якому соціумі. Вербальна комунікація – це один із найважливіших факторів розвитку особистості. Саме через спілкування ми пізнаємо іншу людину, її характер, уподобання. Самі ж у свою чергу за допомогою цього інструменту реалізуємо себе, вирішуємо проблеми і дізнаємося багато нового. Суспільство без цього важливого засобу існувати просто не може.

Взаємодію людей метою, якої є обмін інформацією, знаннями, діями та встановлення взаєморозуміння називають спілкуванням.

Поняття «спілкування» означає також взаємодію двох чи більше осіб, яка спрямована на налагодження взаємозв'язку з метою узгодження зусиль для досягнення спільного результату [15].

Величезне значення міжособистісної комунікації пояснюється такими найважливішими функціями:

1. Інформативно-комунікативна функція. Спілкування допомагає людям

передати один одному різноманітну інформацію, обмінятися знаннями, думками, переконаннями; заявити про свої цілі та інтереси; засвоїти практичні навички, вміння, моральні принципи. Здійснюється обмін інформацією.

2. Регулятивно-комунікативна функція. У спілкуванні виробляються правила і мотиви поведінки, цілі, засоби, засвоюються його норми, оцінюються вчинки, складається своєрідна ієрархія цінностей, шкала соціалізації людини. У спілкуванні людина пізнає і переживає свою значимість.

3. Ефективно-комунікативна. Спілкування регулює рівень емоційної напруженості, створює психологічну розрядку і, в кінцевому рахунку, формує той емоційний фон, на якому здійснюється діяльність [4].

У реальному спілкуванні всі функції органічно зливаються незалежно від його форми. Спілкуванню відводиться важлива роль в процесі становлення людини, найактивніше формування якої проходить в перехідному віці. В цьому віці взаємодія з ровесниками знаходиться в пріоритеті і визначає в більшості випадків їх поведінку та діяльність.

Найосновніша ознака підліткового спілкування – це переорієнтація з старших (вчителів, батьків) на однолітків, які стають навіть авторитетом. Ця зміна є в житті кожного підлітка і відбувається по-різному (поступово, бурхливо чи стрибкоподібно). Ще в ранньому віці потреба товаришування з ровесниками є присутньою, а з віком тільки посилюється і вже в цьому віці вона досягає своєї критичної точки [52].

Взаємодія з однолітками для перехідного віку є дуже важливим і необхідним каналом інформації. Через нього підлітки отримують інформування про важливі і цікаві для них питання, які не мають змоги отримати від батьків (зазвичай це питання статевого дозрівання, статі). Без цієї інформації може бути затримка психосексуального розвитку дитини.

Групова взаємодія допомагає виробляти потрібні навички соціальної взаємодії, вміння пристосовуватися до колективних вимог, вносити свої ідеї, пропозиції, відстоювати свою думку і шукати баланс між інтересами групи та своїми власними. У соціумі однолітків взаємодія будується на рівних засадах і авторитет до себе треба заслужити і підтримувати, а у відносинах з дорослими такого не навчишся.

Спілкування – це не тільки отримання інформації, але й вид емоційної взаємодії. Відчуття дружньої взаємодопомоги, групової приналежності допомагає підлітку не тільки автономізуватися від старших, але й надає відчуття емоційної стійкості та благополуччя. Саме те, чи зумів він

заслужити любов, повагу у товаришів має важливе значення для особистої самоповаги.

Зміст спілкування дітей перехідного віку включає в себе наступні компоненти:

- 1) ідейно-моральна проблематика (сенс життя, світові проблеми, життєві плани, взаємини людей);
- 2) подієву сторону життя (життя класу, в якому вони навчаються, життя сім'ї, знайомих, вчинки свої і однолітків, спогади, найближчі плани);
- 3) емоційні аспекти життя (враження, ставлення до чого-небудь або кому-небудь, свої почуття, реакції, переживання, настрої);
- 4) предметну сферу буття (зміст їх життєдіяльності і способи її реалізації, предметно - естетичне оточення) [57].

Психолого-педагогічні дослідження Л.І. Божович, Л.Е. Орбан та ін. вказують на те, що для підлітків характерним є прагнення бути визнаними в колі ровесників і досягти авторитету. Для них важливо не тільки знаходитися у колі ровесників, а бути ними визнаними, досягнути авторитету у їхньому мікросоціумі; вони хочуть зайняти місце, яке повинно відповідати їх амбіціям.

Найбільше переживань у них пов'язані саме з незадоволеністю своїх стосунків з друзями, а не успішністю в навчанні чи поганою поведінкою. Тому невдоволення потреби бути значущими у колі ровесників призводить до глибоких поживань і підвищення тривожності [41].

В перехідному віці психологія спілкування базується на переплетенні двох різних потреб:

- 1) відокремленні (приватизації) - бути відділеним від батьків, повністю самостійними не тільки у вчинках, але й територіальній сутності;
- 2) афіліації – необхідність приналежності до певної групи [15].

Підлітковий вік – це зміна ставлення до поняття «усамітнення» та «самотність», це доводить дослідження Дж. Коулмена. Англійський психолог Джон Коулмен (1974) проводивши дослідження запропонував 11-13 і 15-17-

річним хлопчикам і дівчаткам дописати незакінчені фрази «Коли немає нікого навколо...» і «Якщо людина одна...». Їх відповіді потім класифікувалися на позитивні (наприклад: «Коли немає нікого навколо, я щасливий, тому що можу робити що хочу») і негативні (наприклад: «Якщо людина одна, вона починає нервувати»). Виявилось, що від перехідного віку до юнацького кількість схвальних суджень зростає, а несхвальних - зменшується. У підлітка є страх залишитися самотнім. Проте, чим самостійнішим і цілеспрямованішим є він, тим більша у нього потреба і можливість бути одному. Тільки в тиші власної душі людина усвідомлює глибокий сенс свого особистого буття[49]. Проте, крім мирного і необхідного спокою є болісна і обтяжлива самотність. Під час цього є незадоволеність потреби спілкування, відсутність близької людини, душевна ізоляція.

Результати закордонних досліджень свідчать про те, що підлітки відчують самотність найчастіше у порівнянні з людьми інших вікових категорій. Саме це відчуття породжує у них бажання бути у групі своїх однолітків, де задовольнити ті потреби у яких їм відмовляють дорослі (спонтанність, емоційна близькість, визнання значущості). Через це вони намагаються зберігати усталені теплі стосунки, уникати конфліктів, які займають особливе місце у спілкуванні підлітків.

Як наслідок, типовою рисою підліткових груп є надзвичайно висока конформність. Відстоюючи вперто свою незалежність від дорослих, підлітки найчастіше гнучко і некритично відносяться до думок своєї групи. Доволі слабке, дифузне «Я» має потребу в сильному «Ми», яке, в свою чергу, затверджується на протиположному «Вони», тобто старшим [2].

Пристрасне бажання бути «як усі» учасники групи поширюється на всі сфери (одяг, естетичні смаки, стиль поведінки). Таке протиріччя - коли індивідуальність затверджується через однаковість - може тривожити підлітків. Однак ця однаковість ретельно підтримується, і тому, хто ризикує кинути йому виклик, доводиться витримувати тиск інших. Чим примітивніше

співтовариство, тим нетерпиміше воно до індивідуальних відмінностей, іншого мислення і взагалі несхожості [57].

Під час перехідного віку освоюється діти жаргон, який є досить багатошаровим на даному етапі життя людини. В основі жаргону є сукупність слів, висловів, які застосовуються майже всією молоддю. Він включає в себе в основному наступні слова і вирази.

1. Лайка, яку в ранній юності можна розглядати як формулу відвертої правди, яка знаходиться в динаміці

2. Загальновживані слова та вирази, яким надається багатозначне експресивне забарвлення, що дозволяє вживати їх у набагато більшій кількості випадків, ніж це прийнято мовними нормами.

3. Загальновживані слова та вирази, які отримали в жаргоні інше змістовне значення (наприклад, завжди слово «конкретно» вживалося при вказівці на щось певне, а в сучасному жаргоні воно набуло сенс «дуже добре»).

Молодіжний жаргон, виконує важливі комунікативні функції:

- висловлює прагнення до стислості - одним тим же словом передаються найрізноманітніші значення;
- передає переживання, які дорослі не знають або яким ненадають значення, причому винайдені слова часто неперекладаються;
- відображає одне з протиріч підліткових психіки: підвищена емоційна чутливість і в той же час сором'язливість, боязнь видати свою слабкість і, як наслідок, стриманість в вираженні почуттів.

Найважливішим є те, що за допомогою жаргону відрізняються «свої» та «чужі». Це зміцнює командний дух та групову солідарність [3].

Варто зауважити, що комунікативні характеристики і стиль спілкування юнаків та дівчат дещо різний. Здається, що хлопчики є більш товариські, ніж дівчата з раннього віку, вони активніше від дівчаток вступають в контакти з іншими дітьми, затівають спільні ігри. Проте відмінності між статями в ступені товарищкості більше стосуються якості, а не кількості. У хлопчиків

часто ігри переходять у змагання і нерідко закінчуються бійкою. Хлопчики здебільшого вибирають таку гру, в якій можуть себе проявити з найкращої сторони, бути активними учасниками, де зможуть перемогти.

Комунікативний процес дівчаток виглядає пасивнішим, однак більш дружнішим і вибірковішим. Спираючись на дослідження у галузі психології, то дівчатка вступають в контакт з тими, хто їм подобається, зміст спільної діяльності для них порівняно другорядне. У хлопчиків ж духовна тяга з'являється вже у ході гри, тобто спочатку йде етап контакту, а згодом вже вироблення позитивного чи негативного відношення до учасників гри [34].

Незважаючи на те, що міжособистісне спілкування є провідним видом діяльності, у спілкуванні підлітків є деякі труднощі. І часто це є сором'язливість, яка виникає через комплекси, які присутні у дитини. Важче переживають дану особливість юнаки, оскільки у суспільстві побутує думка, що це не чоловіча риса. Дослідження показують, що особи, які відносять себе до сором'язливих, характеризуються підвищеним рівнем інтровертованості і зниженим рівнем екстравертованості, їм доволіважно контролювати свою поведінку, спостерігається тривожність, як наслідок, виникає більше проблем у комунікативній взаємодії з іншими [53].

Девід Елкінд визначив деякі особливості спілкування підлітків. Поєднуючи теорію стратегічної взаємодії Е. Гоффмана (за якою сторони комунікативної взаємодії відкривають один одному інформацію про себе не прямо, а опосередковано) з когнітивною теорією Ж. Піаже, зазначивши наступне.

1. Підлітки діють у всіх ситуаціях, ніби на якусь «уявну аудиторію» через те, що часто відчують тривогу і думаю, що інші люди це помічають. Як наслідок цього процесу у них розвивається сором'язливість і труднощі із комунікативним процесом.

2. Через те, що багато підлітків мають завищену самооцінку, думаючи, що вони неповторні, унікальні є місце для створення вигаданої біографії,

розвиток якої потребує чималих зусиль. Як результат, спілкування з оточуючими стає неприродним, а дії девіантними (прогулювання школи, порушення поведінки, вживання алкоголю чи наркотичних препаратів) [39].

У спілкуванні з дорослими підлітки, з одного боку, зберігають риси, які були їм притаманні в молодшому шкільному віці: потреба в підтримці, авторитетність дорослого, некритичність в наслідуванні деяким проявам дорослих, з іншого - з'являються нові риси, котрі вступають в протиріччя зі старими - прагнення до незалежності, до шанобливого і серйозного ставлення з боку дорослих до особистого життя і прав підлітка. Суперечливість, мозаїчність спілкування підлітків відображають неоднозначність, неузгодженість характеру їх відносин із значущими людьми [34].

Форма і зміст взаємовідносин підлітка із значущими дорослими людьми в більшій мірі залежить від того, наскільки гнучко здатні змінити рольові позиції близькі дорослі. Якщо вони змінюють систему взаємин з підлітком, враховуючи що з'явилося у нього почуття дорослості, тоді ці відносини будуються на цій новій основі без будь-яких негативних криз. Якщо стосунки будуть будуватися за таким принципом, то це полегшить підлітку процес його дорослішання, а саме: дорослі допоможуть краще пізнати себе, оцінити адекватно здібності, можливості, полегшать йому пошук свого «Я» у новій системі взаємовідносин. Як результат, значущі дорослі не будуть перебувати у конфлікті з підлітком, а навпаки перейдуть на близький рівень емоційного та духовного контакту.

У іншому випадку, якщо старші не змогли змінити своє відношення до тинейджера, тоді вони відповідають опором, протестом щодо вимог, які раніше виконували без питань. Вони починають відстоювати свої права на автономію, що для них асоціюється з незалежністю і дорослістю [41].

Для спілкування підлітків також є характерним нестійкість настрою. За короткий проміжок часу воно може змінюватися діаметрально-протилежно. Результатом цього є неадекватні реакції підлітка на, здавалося, б звичні речі.

Наприклад, бажання вивільнитися з-під опіки дорослих може перетворитися на реакцію, яка в крайній формі буде проявлятися втечею з дому.

Спілкування зі значимими людьми є джерелом виникнення різних переживань. Проте негативні переживання, що виникають при взаємодії підлітка з одними людьми, можуть компенсуватися позитивними переживаннями, що виникають в ході взаємодії з іншими. Коли нема цього компенсаторного спілкування, то виникає ймовірність невротичного розладу [45].

Отже, процес спілкування відіграє важливе значення для людини, як особи соціальної. Для підлітків ж комунікація з однолітками є провідним видом діяльності і виходить за межі школи утворюючи дуже важливу і необхідну сферу життя дитини. З іншого боку, спілкування з батьками зазнає труднощів і спричинює багато конфліктних ситуацій у зв'язку з прагненням до емансипації.

1.3. Аналіз репрезентативних форм комунікативних засобів осіб пубертатного періоду

Інтеракційний процес комунікації – обмін думками, знаннями, емоціями та іншою інформацією не відбувається безпосередньо "обміну", а здійснюється взаємне збагачення двох і більше учасників комунікації новими ідеями, думками, світоглядом, знаннями і т.д. Відповідно, засоби комунікації дозволяють розділити з ким-небудь свій досвід, знання, думки, почуття, за рахунок того, що забезпечують передачу інформації.

Засоби комунікації - це всі вербальні і невербальні способи передачі інформації між двома і більше учасниками комунікаційного процесу. Разом з тим, необхідно враховувати і той факт, що процес комунікації не є безперервним, а може бути розділений на окремі комунікаційні акти, які визначаються логічно за змістом інформацію, що передається. Отже, засоби комунікації повинні забезпечувати можливість передавати як окремі

повідомлення в рамках окремих комунікаційних актів, так і безперервний потік інформації в рамках цілісного процесу комунікації [65].

Комунікативний процес поділяють на:

- 1) вербальний, який використовує, як засіб передачі інформації, людську мову, звуки (тобто систему фонетичних знаків);
- 2) невербальний – інформація отримується чи передається за допомогою постави тіла, жестів, міміки, інтонації, погляду тощо. Носить здебільшого допоміжний характер у процесі взаємодії людей.

Завдяки цим двом компонентам забезпечується обмін інформацією, який є необхідним людям для організації спільної діяльності.

Вербальні засоби комунікації - це основні для людини, так як вони є універсальними, забезпечуючи загальний характер використання і можливість перевести в вербальну форму всі інші інформаційні повідомлення, які можуть бути передані по засобах комунікації. До вербальних засобів комунікації відносяться усне мовлення і писемність [53].

Невербальні засоби комунікації є похідними від вербальних і часто служать цілям універсалізації та скорочення обсягу переданої інформації без втрати змісту. Невербальні засоби включають в себе дві підгрупи: первинні - жести, пантоміма, міміка. Вторинні - азбука Морзе, музична нотація, мови програмування, жестові мови глухонімих. У загальному плані до невербальних засобів комунікації відносяться ті, які забезпечують передачу зображень, знаків, символів. При цьому в сучасному світі вербальні та невербальні засоби комунікації часто взаємно об'єднуються, забезпечуючи передачу інформацію у вербальній і невербальній формі.

Зокрема, телебачення, Інтернет дозволяють передавати мову, текст, звук, зображення, сигнали, знаки одночасно. При цьому можуть використовуватися як первинні, так і вторинні невербальні засоби комунікації. Основними одиницями вербальних засобів комунікації є знаки і складові їх фігури, тобто слова і букви (або їх еквіваленти в ряді мов). Таким чином, спочатку комунікація організована таким чином, що завдяки

використанню відносно невеликої кількості фігур і нескінченно величезного числа побудованих з них знаків може здійснюватися передача значних обсягів інформації. При цьому знаки, тобто окремі слова, є складовими елементами більш складних знаків – фраз [4].

Проблемам комунікації в інформаційному суспільстві присвячено чимало досліджень. До цієї теми звертаються філологи, соціологи, політологи, психологи, маркетологи, фахівці в сфері PR і реклами, а також публіцисти і журналісти. В останні роки з'явився ряд досліджень, націлених на вивчення сучасних молодіжних комунікацій в інформаційному суспільстві, в яких, зокрема, наголошується на формування моделі комунікаційно-компетентної особистості як фактора соціального управління комунікаціями в молодіжному середовищі, аналізуються ризики і потенціал інтернет-соціалізації молоді [1].

Сучасний комунікаційний процес відрізняється широким вибором каналів здійснення комунікації, а нові ІТ-технології, особливо Інтернет, сприяють розвитку нетрадиційних каналів сучасної молодіжної комунікації. Кількість користувачів всесвітньої павутини в усьому світі зростає щодня, а відповідно, наростає і число учасників інтернет-комунікації, що є вельми популярним засобом передачі інформації в молодіжному середовищі [9].

Швидкий прогрес інтернет-спілкування позначився на виборі форм комунікації для всіх вікових груп, а особливо для молоді. Адже даний спосіб спілкування допомагає долати будь-які перешкоди (фізичні, вікові, расові, територіальні). Також кожен може прочитати повідомлення, адже вони зберігаються на довготривалий термін. Саме повідомлення через Мережу є найбільш досконалими у всіх видах доставки повідомлень, адже це швидко, надійно і зручно.

Сьогодні Інтернет - це середовище, насичене різновекторними соціальними процесами, деякі з яких знаходять своє відображення в реальності: в режимі онлайн обговорюються соціально-значущі питання, формується громадська думка щодо тих чи інших проблем життя

суспільства. Розвиток комунікаційних можливостей Інтернету стало передумовою формування у віртуальній реальності специфічних груп користувачів, що об'єднуються певним колом інтересів найрізноманітнішого порядку[12].

Підлітковий вік - вік спілкування, вік найбільшого прагнення до отримання схвалення з боку однолітків і тієї групи, яка є значимою для підлітка. Багато своїх уявлень про соціальні ролі і життєві цінності підлітки отримують саме звідси. Підлітки живуть в світі різноманітних ролей, пропонує численними групами - сім'єю, друзями, соціальними інститутами. Сучасне інтернет-середовище дозволяє підлітку реалізувати ті ролі, програвання яких в реальному житті є для нього скрутним, але в «проживанні» цієї ролі підліток відчуває необхідність, щоб або прийняти, або відкинути ті цінності, установки і ідеали, які ця роль має на увазі. Тим більше, така особливість інтернет-середовища як анонімність створює всі передумови для такого рольового експериментування [49].

За даними статистичних досліджень, 54% користувачів віком 13-23 роки проводять в мережі щоденно 1- 3 години, 31% вчаться і сидять по 4-6 годин. Також виділяють категорію людей, яка перебуває у віртуальному світі 10 годин на добу і навіть більше.

Бажання підлітка ХХІ століття охоплюють широкий діапазон, крім базових потреб важливу частину займають саме соціальні потреби, а саме: спілкування, визнання, любов, розуміння, самореалізація. З метою визначення потреб, які підлітки задовольняють за допомогою Всесвітньої павутини було проведено дослідження «Фонду інтернет-розвитку» (Г.В.Солдатова, О.С.Гостимська, Е.Ю.Кропалева). За його результатами підлітки задовольняють наступні потреби: бажання бути незалежним від старших, потреба у визнанні, безумовно – це і потреба у спілкуванні, бути учасником референтної групи, пізнавальна потреба і кохання. У тинейджерів під час перебування у мережі складається враження контролю над ситуацією і відчуття безпеки, що є також однією із базових потреб [3].

Мережа робить доступними різні канали комунікації. Виділяють такі основні канали взаємодії: ведення текстового блогу (інтернет-щоденника); соціальні мережі; відеоблог.

Якщо ж говорити про живе спілкування, то саме через постійні переписки, діти важко налагоджують контакт з оточуючими у реальному житті, не вміють вступити в діалог, адже звикли все передавати коротко в текстових повідомленнях у соціальних мережах.

Як бачимо, на сьогоднішній день, способи комунікації підлітків все частіше зводяться до спілкування у віртуальному світі, де нема невербальних засобів. Як наслідок, часто фрази розуміються адресантом не в тому емоційному забарвленні і виникають непорозуміння, суперечки. Хоча зараз існують не тільки текстові повідомлення, але й голосові та відео повідомлення, які зменшують проблеми, які виникають під час стандартизованих текстових діалогів.

1.4. Герменевтика феномену соціальної мережі як превалюючого комунікативного простору

1.4.1. Соціально-психологічні особливості спілкування підлітків в соціальних мережах

Перш, ніж перейти до соціально-психологічних особливостей спілкування у соціальних мережах, треба визначити, що є це є за ресурс. Отже, соціальна мережа (Social Networks) - це веб-сайт, з можливістю вказати будь-яку інформацію про себе (день народження, хобі, місто, школу та багато іншого) за допомогою чого вас можуть знайти інші учасники даної мережі. Зазвичай кожна з них характеризується системою друзів, груп, фотографій та місцем для особистих повідомлень.

Соціолог Джеймс Барнс ще в 1954 році ввів термін «соціальна мережа». А вже з другої половини ХХ в. це поняття почало активно використовуватися у Європі при дослідженнях соціальних зв'язків і людських відносин, а сам термін на англійській мові став загальноживаним.

Соціальна мережа з погляду соціології — це соціальна структура, що складається з групи вузлів, якими є соціальні об'єкти (спільнота, соціальна група, людина, особа, індивід) [6].

Соціальна мережа (Інтернет) — інтерактивний сайт для великої кількості користувачів, який являє собою автоматизоване віртуальне соціальне середовище і дозволяє спілкуватися групі користувачів, які об'єднані спільними інтересами. Усі учасники пов'язані один з одним тими чи іншими відносинами — від випадкових знайомств до тісних родинних і дружніх зв'язків. У вузькому значення — це віртуальні групи за інтересами [13].

Якщо ж говорити про функції соц.мереж, то виділяють наступні:

- Можливість створення персональних профілів, де міститься особиста інформація.
- Взаємодія учасників за допомогою перегляду сторінок один одного, особистих повідомлень, коментарів, уподобань, репостів.
- Змога досягнення спільної мети завдяки кооперації (для прикладу, знаходження нових друзів, ведення спільного ідейного блогу, просування товарів, послуг).
- Взаємообмін цікавою інформацією (посилання на користі сайти, ресурси).
- Задоволення потреб, про які вже згадувалося у попередньому розділі (соціальні, безпеки, самореалізації).

З точки зору психології, соціальна мережа – це специфічний вид соціальної комунікації, який зорієнтований на спільну кооперацію користувачів Інтернету, з метою передачі та отримання інформації в будь-який час, незважаючи на відстань та задоволення потреби у спілкуванні та знайомстві з іншими [14].

Соціальна комунікація — це вид взаємодії між людьми, соціальними інстанціями, при якому відбувається обмін повідомленнями, які несуть у собі певну інформацію, знання, ідеї, емоції, думки [41].

Виділяють різні причини для реєстрації у мережі даного типу:

- 1) знаходження старих знайомих чи заведення нових;
- 2) можливість бути в курсі подій, що відбуваються у населеному пункті чи в світі загалом;
- 3) отримання корисної інформації;
- 4) для когось соціальні мережі – це платформа для заробітку грошей.

Потреба перебування у соціальних мережах зростає з кожною добою. Внаслідок цього у людини може настати хвороблива необхідність залишатися на веб-сторінці. Даний вид залежності схожий з наркотичною чи ігровою, від якої самотійно людині позбутися надзвичайно важко. А все це може бути причиною якихось особистісних чи психологічних проблем (комплекси, нереалізовані бажання, труднощі у живому спілкуванні, бо у віртуальному набагато легше створити своє ідеальне «Я» і ховатися за ним. На сьогодні, достатньо багато учасників соціальних мереж намагаються з них вийти, проводити менше часу, адже усвідомлюють свою залежність, проте перебороти її ніяк не виходить. Проте є й ті, котрі з важкими зусиллями відмовилися від віртуального світу і зараз активно ведуть живе спілкування і активний спосіб життя [12].

Що ж стає причиною того, що особистість закриває себе у віртуальному світі і це призводить до даної адикції? Поясненню цього феномену стає поняття «самотність у натовпі», яке означає те, що навіть будучи в колективі, людина відчуває самотність і непотрібність, внаслідок чого перебуває наодинці з комп'ютером чи гаджетом. Людині необхідно не тільки бути частиною суспільства, а виділятися, проявити себе як особистість. Саме це вона знаходить і задовольняє у соціальній мережі [13].

Постійний перегляд особистого життя друзів, знайомих, блогерів забирає надзвичайно багато часу, тому це призводить до зниження продуктивності, у деяких випадків до заниження самооцінки, задрості та до негативних переживань.

Найчастіше страждають від даного виду залежності особи, які ведуть малоактивний, нудний спосіб життя. Соціальні мережі допомагають їм підвищити самооцінку, за допомогою представлення про себе уявної, ідеалізованої інформації поданої на сторінці, у повідомленнях за дійсню. Це може призвести до хворобливого стану, через який людина може уникати будь-яких реальних зустрічей, щоб не зруйнувати думку, яка склалася про неї у тієї чи іншої особи.

Як бачимо, уявне, неживе спілкування у соціальних мережах все більше починає брати верх над живою комунікацією. Як результат, люди не вміють у реальному житті будувати конструктивну розмову, знаходити спільну мову. При знайомстві люди обмінюються вже не номерами телефонів чи поштовими адресами, а назвами персональних сторінок. Більшості з нас простіше запитати «Як ти?» за допомогою соціальної мережі, ніж подзвонити і поцікавитися особисто.

Як правило, людина, яка багато часу приділяє спілкуванню в соціальних мережах мало адаптована до спілкування в реальному світі. Поруч з замкнутими людьми більшу частину свого вільного часу в соціальних мережах проводять і активісти. У зв'язку з тим, що їм доводиться спілкуватися з великою кількістю людей вони не можуть себе від них відмежовувати. Інтернет дуже легко вирішує проблему спілкування відразу з великою кількістю людей. Деякі активні користувачі соціальних мереж змушені там проводити багато свого часу в зв'язку з їх родом діяльності, коли потрібно багато часу передавати інформацію іншим людям на велику відстань [16].

Соціально-психологічні особливості – це особливості людини, які формують його стиль і спосіб життя (звички), переконання (ідеологія і під нею світогляд), контрольовані вибірковістю нашої уваги і пам'яті. Це особливі, унікальні особливості кожного з нас обумовлені соціальною взаємодією. Вони бувають як позитивні: допитливість, комунікабельність,

прагнення до соціальної взаємодії, так і негативні; схильність сперечатися і заперечувати, інтерес до пліток або кошмарів та інше.

Сучасна людина стає свідком і активним учасником становлення інформаційного суспільства. Інтенсивні інформаційні та комунікативні потоки, які реалізуються за допомогою новітніх технологій (таких як Інтернет), створюють наймогутніші навантаження на психічні процеси людини і його особистість. Відповідно перед психологією стоїть завдання пошуку психологічних ресурсів, які могли б сприяти зниженню даних навантажень і оптимізації процесів саморегуляції особистості [20].

Підлітковий вік – вік спілкування, вік найбільшого прагнення до отримання схвалення з боку однолітків і тієї групи, яка є значимою для підлітка. Багато своїх уявлень про соціальні ролі і життєві цінності підлітки отримують саме звідси.

Яскраво простежуються саме підліткові риси в тому, як здійснюється презентація підлітків в Інтернеті. Вона більш розкута, менш соціально бажана в порівнянні з тим, що являє собою підліток насправді. Цей факт є закономірністю нормального розвитку в цьому віці. Віртуальна презентація, що відрізняється від реального образу, створюється підлітком для того, щоб отримати новий досвід, і обумовлена його прагненням випробувати те, що раніше не пробував і пошуком себе [19].

Говорячи про кордони соціальних мереж, підліток бачить в першу чергу: можливість бути схожим на всіх за рахунок форми подачі інформації (однакові для всіх віконця акаунтів «Instagram», «Facebook» і інших соціальних мереж); можливість відрізнятись від усіх за рахунок вмісту (величезний вибір стилів оформлення, фотографій, аватарок, текстового наповнення).

Особливе місце при спілкуванні в соціальних мережах займає манера спілкування і використання коротких, але емких виразів і символів. Спілкуючись в мережі за допомогою коротких фраз, стислих виразів, позначаючи емоції картинками-смайликами, виробилася своя «нова мова»

спілкування, побудована на графічних символах і словах, зі спеціально спотвореними орфографічними і лексичними нормами. Спілкування стає квапливим і гранично спрощеним. В даний час жоден форум або чат не обходиться без набору смайлів. Вони існують в різних варіаціях, з'являються анімовані смайлики-аватарки. Смайли і навмисно спотворені слова набувають все більшого поширення, стаючи практично загальноприйнятою «інтернетівською мовою».

Таким чином, підліток в соціальній мережі знаходиться з усіма нарівні, але в той же час, має шанс відрізнятись від своїх однолітків. Ще одна важлива річ, яка приваблює підлітків в користуванні соціальною мережею: доступність інформації про інших, а також про їх активність. Вражаюча простота знаходження контакту – на сьогоднішній день зрозуміти, з ким маєш справу, дуже просто – відкрий його сторінку. Симпатії виражаються віртуальними поцілунками, кліпами і листівками в незліченному асортименті.

Серед специфічних особливостей спілкування саме у Мережі можна виділити наступні:

1. Безіменність. Всупереч тому, що людина може розмістити на сторінці деякі свої анкетні дані, ймовірність того, що вони є правдиві близькі до нуля, якщо говорити про незнайому особу. Також доцільно зауважити, що тут можна прикрити якісь факти або ж додати неправдиві відомості своєї біографії. За рахунок цього особистість відчуває свободу висловлювань, адже ризик викриття і упередженого ставлення є мінімальним.

2. Особливість комунікативної взаємодії, адже нема потоку невербальної інформації, яка несе досить таки важливу лепту необхідних даних.

3. Невимушеність при встановленні контакту. Учасник мережі може вступати у зв'язок з іншими на добровільній основі, а також легко може його перервати будь-коли.

4. Через відсутність невербального компоненту утрудняється емоційний зв'язок. Як наслідок, створені спеціальні значки (смайлики), які, нібито, позначають ті чи інші емоції. При їх відсутності трактування повідомлення може сприйматися по-різному.

5. Можливість поспробувати програти інші типи поведінки, які є нехарактерними для реального життя і особа не може себе спробувати в такій ролі наживо [35].

Найпривабливіша сторона будь-якої соціальної мережі, зокрема, для підлітків — це пошуки близького по духу друга або свого кохання. Як результат, у популярності також не відстають сайти та клуби знайомств (Badoo, Tinder тощо). Серед недоліків — це та ж сама психологічна залежність, неживе спілкування і постійна реклама..

Мотиви спілкування підлітків в соціальних мережах можна умовно розділити на дві групи:

психологічні (місце розваги, соціальні мережі як єдиний засіб спілкування для підлітків, потреба в спілкуванні)

соціально-психологічні (незадоволеність підлітка самим собою, створення собі віртуального образу) [51].

Ще в 1998 році Роберт Краут виявив взаємозалежність між депресивними станами та часом, який людина проводить в Мережі. Даний феномен він назвав «парадоксом Інтернету», адже дана інноваційна технологія повинна була дати повну свободу спілкування, а натомість призвела до ізоляції її користувачів. Ірландські дослідники виявили, що до фейсбук-депресії схильні 25% її користувачів. І визначили головну причину цього явища: негативний досвід спілкування (булінг, заздрість).

Інші два дослідження, де брали участь понад 700 студентів, показали, що симптоми депресії (поганий настрій, почуття неповноцінності, відчай), пов'язані з поганою якістю онлайн-спілкування. У тих, кому віртуальна комунікація приносила переважно негативні емоції, депресивні симптоми були вище. В 2016 році було проведене ще одне дослідження за участю 1700

осіб і воно показало, що ризик депресії та тривожності був втричі вище у тих, хто користувався декількома соціальними платформами. Серед причин, названих дослідниками, були, перш за все - це віртуальне цювання і викривлене уявлення про життя інших людей [48].

Дані опитування, яке було проведено компанією Research&Branding Group у березні 2019 року свідчать, що до найбільш популярних соціальних мереж в Україні на даний час відносять такі [30]:

- Facebook
- YouTube
- Instagram
- Вконтакті
- Telegram

Все більше вчених попереджають, що соціальні мережі можуть зашкодити психічному здоров'ю підлітків. І якщо раніше у них було замало інструментів для перевірки реального впливу, тому ми в основному читали страшилки на рівні "електрика викликає рак", то тепер, як бачимо, окремі дослідження показали куди більш логічні ризики і небезпеки.

Серед соціальних мереж підлітки найчастіше відвідують Instagram. І саме ця мережа є найбільш небезпечною, як показало дослідження #StatusOfMind. Ініціатори дослідження зібрали відповіді 1500 молодих людей з Великобританії і проаналізували п'ять найбільш популярних соціальних мереж. Опитані в травні минулого року підлітки оцінили ряд факторів, пов'язаних зі здоров'ям і благополуччям. Серед них - емоційна підтримка, занепокоєння, депресія, самотність, якість і кількість самовираження, самоідентифікація, підтримання відносин з іншими людьми, залякування, страх зникнути - відчуття, що вам потрібно залишатися на зв'язку, а то все пройде без вас, і так далі. Дослідники вказують на те, що за останні 25 років рівень тривожності зріс на 70%.

Джин Твенг – американський психолог, вважає також, що гаджети і соціальні мережі негативно впливають на підлітків, роблячи їх нещасними.

Якщо ж, говорити про Instagram, то дана соціальна мережа ще від самого початку викликала побоювання у психологів. Вона викликає стрес, що може призвести до депресії у молоді, вважають останні. Даний стан виникає через перегляд ідеальних фото/відео друзів, випадкових людей, саме аналізуючи їхній профіль виникає ілюзія, що в них нема проблем, а просто ідеальне життя. Так само із підлітками, вказує Д. Твенг. Коли вони бачать пости з вечірок однокласників, де немає місця для них вони засмучуються і через декілька таких потрясінь можуть впасти у депресивний стан [30].

Якщо ж повертатися до результатів дослідження #StatusOfMind, то соціальна мережа Instagram знаходиться на першій сходинці за рівнем стресу, високим рівнем тривоги, страхом щось втратити та депресивними настроями. Але також має позитивні оцінки за критеріями: можливість самовираження та само ідентифікації. Поясненням цього є те, що в даній мережі пріоритетним напрямком є оцінка вдалості кадру, зовнішності, місце фотосесії і тому подібне. Кількість сердечок під фотографією ніколи не буде об'єктивною, але саме в цій кількості багато підлітків вбачають свою успішність чи неуспішність. А коментарі стають одним із елементів цькування і знущання.

На другому місці за рівнем небезпеки виявився Snapchat, який охоплює подібне коло проблем. Ширлі Крамер – голова Королівського товариства охорони здоров'я вказує на те, що соціальні мережі заповняють світ підлітків ще більше, ніж алкоголь, наркотики, тому треба на це звернути особливу увагу. Він підкреслює, що віртуальні веб-сайти, які орієнтовані на зображення, якими є два вище наведені ресурси, небезпечно впливають на самооцінку підлітків

Якщо ж говорити, про ті ресурси, які отримали найвищу оцінку за всіма критеріями, то це YouTube і Twitter. Причина з якою це пов'язано – використання даних веб-сайтів, як засобу навчання, поповнення бази своїх знань. Facebook ж опинився на третьому місці як за рівнем безпеки, так і за рівнем небезпеки.

Необхідно відзначити те, що позитивну оцінку отримала кожна із проаналізованих соціальних мереж за критерієм можливості самоідентифікації, самовираження і отримання емоційної підтримки. А YouTube переміг тому, що просвітницька функція цієї мережі знижувала у користувачів рівень стресу, неспокою та депресії. Незважаючи на те, що Facebook також включає багато статей, відео досить інформативного характеру, отримати корисні факти тут набагато складніше [30].

У підсумку даного дослідження зазначено, що людина, яка постійно переглядаючи стрічку новин друзів, які викладають фото з відпустки, займається порівнянням. Часто при проведенні такої паралелі вони програють і впадають у відчай. Підлітки теж не акцентують увагу на тому, що ідеальні фото, на їх думку, часто обробляють, використовують різні фільтри, щоб все здавалося просто неперевершеним.

Британські науковці наполягають на тому, щоб всі соціальні мережі потурбувалися про підлітків. Для прикладу, застосування спливаючих вікон-попереджень про шкоду частого використання даної мережі; підкреслення того, що багато фотографій є редагованими і не варто на них орієнтуватися; виявлення користувачів мережі психічно здоров'я, яких є ослаблене і знайти спосіб їм допомогти (понад 65% опитаної молоді підтримали ці зміни). Щодо цього, то Instagram ввів функцію позначати повідомлення з неприємним посилом, що дещо зменшило прояви агресії і цькування.

Уряд Великої Британії запропонував навчати молодь користуватися соціальними мережами правильно, читаючи лекції в школі і проводячи наступні дослідження їх впливу на психічне здоров'я.

Побуває й інша думка, зокрема доктор Беккі Інкстер підкреслює, що є сенс в тому, щоб використовуючи соціальні мережі допоїти молоді впоратися з психологічними проблемами. Мережі є частиною нашого буденного життя, тому з їхньою допомогою можна навпаки підвищити самооцінку.

Психологиня Ю. Шуваєва вказує на те, що батьки повинні мати межу із заборонами. Вони повинні обґрунтувати дітям що таке соціальна мережа,

принцип їх дії і правила користування. Повна заборона – це не вихід із ситуації, адже дитина все одно знайде час, місце і можливість бути її користувачем. Саме через формування здорового користування даними ресурсами, буде правильне відношення до них, без ілюзій і обману.

Олексій Дмитрієв зазначає важливість пояснення підлітку того, що кількість лайків не є показником успішності. Психолог також підкреслює те, що надмірне використання мереж може бути наслідком копіювання поведінки батьків, тому їм необхідно своїм прикладом показувати важливість реального спілкування [62, 63].

Говорячи про переваги Інтернет - спілкування можна підкреслити, що спілкування в соціальних мережах дає можливість спілкуватися один з одним в будь-який час доби. За допомогою соціальних мереж досить часто організують реальні зустрічі, що, безумовно, зближує людей. Є ймовірність знайомства з людьми, які поділяють ваші захоплення або займаються в тій самій професійній сфері, що означає обмін думками, інформацією і знаннями. Це дозволить навчитися аналізувати і збагачувати свій досвід. Але у медалі є й зворотний бік. Через частого проведення часу в Інтернеті, у багатьох починаються проблеми зі здоров'ям, деякі приносять шкоду роботі, навчанню і просто втрачають свій час [39]. Все це відбувається в світовому масштабі. Тому завданням психологів є глибоке вивчення поведінки особистості у віртуальній реальності. Актуальності набуває особливе вивчення впливу соціальних мереж на особистість в підлітковому віці, так як саме в цьому віці людина володіє найбільшою чутливістю до впливу інформаційних і комунікаційних технологій.

Варто вносити у шкільні програми просвітницьку діяльність щодо безпечного використання соціальних мереж і цінності живого спілкування, яке поволі займає все меншу частину нашого життя.

Підводячи результати всього вищесказаного, можна зробити висновок, що виділити якісь певні соціально-психологічні риси особистостей складно, проте можна виділити ряд чинників на які впливає постійне спілкування у

різних соціальних мережах, зокрема це: самооцінка, самореалізація та рівень тривожності.

1.4.2. Залежність комунікації у соціальних мережах як провідна проблема сучасних підлітків

У науковій літературі питання залежності від соціальних мереж розглядається у контексті інтернет-залежності. Психолог Янг Кімберлі, зазначає, що поняття «інтернет-залежність» охоплює проблеми поведінки та контролю над бажаннями, одним з яких є пристрасть до знайомств в мережі [72]. Натомість, Н. Єгоров вказує, що інтернет-адикції включають в себе різні види залежностей, спільним є те, що комп'ютер є засобом їхньої реалізації, але не об'єктом. Дослідник вирізняє саме інтернет-адикцію взаємовідносин. За якою адикти взаємозмінюють реальну адикцію відносин на віртуальну [26].

Інші науковці О. Гузман, Н. Ляшенко виявом комп'ютерної залежності вважають надмірне спілкування онлайн. Вони підкреслюють, що воно найбільш поширене серед підлітків і є більш характерним для дівчат та юнаків старшої вікової групи. Це пов'язано з прагненням молоді представити себе з різних сторін, збільшити число знайомих, друзів або ж ідеалізувати свою особистість, беручи на себе більш бажаний власний образ[19].

Чинники, які на думку науковців, є сприятливими для виникнення інтернет-залежності:

- 1) особливості середовища Мережі, зокрема - це анонімність, відсутність обмежень, інтерактивність;
- 2) особисті показники користувача – акцентуації (нестійка і шизоїдна), тривожність, сором'язливість, незадоволеність соціальних потреб, низька самооцінка;
- 3) ідеалізація Інтернету;

4) особливості соціальної ситуації людини, наприклад, самотність, відсутність взаєморозуміння з близькими, труднощі спілкування з ровесниками [41].

Найчастіше це люди, фантазери, які люблять прикрасити дійсність, ті кому не вистачає в реальному житті гострих відчуттів. Психологи класифікують таких людей як психічнонестійких. У них спостерігається хронічний розлад сну, блискучі і вологі очі, і різкепогіршення настрою при неможливості зайти в соціальну мережу. Постійна присутність в мережах створюють у них в мозку підвищений рівень допаміну - майже аналогаадреналіну. Спілкування в чатах, вся характерна для соціальної мережі атрибутика викликає збудження, прилив енергії і викид ендорфіну. Людині хочеться раз по раз випробувувати подібний стан, і відчувати його частіше. Тепер Інтернет і соціальні мережі для неї - це засіб для отримання задоволення і емоційного розвантаження. «Віртуальний» споживач частково втрачає зв'язок з реальним світом. Недолік живого спілкування негативно позначається на загальному стані здоров'я, погіршує роботу імунної системи, порушує гормональний баланс усередині організм. Також страждають судини, порушується процес мислення. Все це заводить людину в зону ризику розвитку серйозних захворювань [61].

Психологиня, Христина Турецька дослідила і визначила модель чинників інтернет-залежності, яка складається з наступних компонентів:

1. Рівень базових передумов. Сюди вона віднесла соціальні умови, які викликані дезінтеграцією суспільства та руйнацією традиційних форм життя і взаємодії людей.

2. Рівень необхідних умов – це наявність у схильних до цієї адикції осіб певних психологічних особливостей (замкнутість, потреба у близькому спілкуванні, тривожність, несміливість в різних ситуаціях, неконформність).

3. Рівень достатньої умови – характеризується наявністю позитивних установок щодо Інтернету та негативних відносно соціуму і собистого «Я» [64].

Ольга Камінська вважає, що передумовою виникнення залежності є невпевненість у собі, низька самооцінка, невміння входити у соціальну взаємодію [35].

Для взаємодії у соціальних мережах характерними є її персоніфікованість та контрольованість, на відміну, від інших ресурсів (форуми, інформаційні сайти, чати тощо) у Всесвітній павутині. Це означає, що всі учасники виступають як особистості, які можуть себе проявляти, будувати свій образ, вибирати партнерів по спілкуванню, тему для взаємодії, а також час і місце [1; 3; 4].

Отже, можна визначити, що залежність від інтернет-спілкування, віртуальних знайомств, взаємовідносин в Інтернеті більшістю дослідників розглядається як вид інтернет-залежності. У свою чергу інтернет-залежність – це нав'язливе і постійне бажання зайти Мережу і неможливість її покинути [5]. Незважаючи на це, звичка щораз відвідувати свій профіль в соціальній мережі, прагнення постійно перебувати у віртуальній взаємодії з товаришами, не свідчення про те, у людини наявна адикція.

Деякий рівень залежності від соцмереж є нормальним, адекватним станом людини в епоху цифрових технологій і є результатом пристосування до такого соціуму, де в пріоритеті інформація і підтримка соціальних контактів онлайн. Якщо ж говорити про залежність, яка вже є адикцією, то тут характеристикою виступає емоційна прив'язаність до активності у соціальній мережі. Як наслідок, користувач втрачає відчуття плину часу, не може контролювати частоту входу, а також узгоджувати це все з роботою, яка є більш важлива протягом дня. Такий нерегульований потяг має руйнівний характер для особистості [7].

Отже, адикція пов'язана із соціальними мережами – це одна із видів залежностей людини, яка пов'язана із постійним бажанням до керування особистими даними та взаємодії з іншими учасниками соціальної мережі, неможливістю слідкувати за тривалістю своєї активності й поєднувати її з іншою важливою діяльністю, навіть попри те, що можливі негативні

наслідки. Об'єкт прив'язаності виступає віртуальна спільнота, мета – постійна взаємодія з її користувачами, адиктивна поведінка – це різні способи активності в соціальних мережах (оновлення профілю, перегляд сторінок інших користувачів, обмін текстовими повідомленнями, слухання музики, перегляд фото та відео), а Інтернет, веб-сервіси та спеціальні програми для електронних пристроїв виступають засобами реалізації адиктивного потягу. Для діагностики цього виду залежності критерієм не може бути тільки час, який людина перебуває у соцмережі і неможливість відмовитися від віртуального спілкування. Говорити про адикцію можна за умови, що перебування у соціальній мережі носить деструктивний характер і веде до дезадаптації [40].

Залежність від соціальних мереж розвивається поступово. Спочатку людина проявляє інтерес до різних видів соціальних мереж, реєструється, розширює інформаційність свого акаунта. Далі вона все більше і більше грузне в нескінченних листування, переглядах повідомлень, бере участь в обговореннях на форумах, в різних додатках і іграх, які пропонують друзі і нові знайомі. Це переростає в патологічну залежність. Без відвідування соціальної мережі, на думку багатьох людей, день проходить нудно і непродуктивно.

Люди діляться на три групи залежності від соц. мереж. Перша група це ті, хто не проявляє до них інтересу, відвідують від випадку до випадку і спілкуються на рівні здорової розсудливості. Друга група взагалі не визнають, а треті потрапляють в залежність [73].

Критеріями та ознаками синдрому залежності (МКХ-10) (за Айвеном Голдбергом, Кімберлі Янг, Марією Орзак, Людмилою Юрьєвою та Тетяною Більбот) є:

- 1) надання соціальним мережам особливої цінності, відчуття ейфорії та незвичайних позитивних переживань при перебуванні у віртуальній реальності (переживання через неможливість перебувати онлайн, нудьгування, сум у реальному світі тощо);

2) неможливість брати під контроль тривалість та інтенсивність даного типу активності (постійне нічим не апелюване перебування в мережі, надто багато уваги віртуальному спілкуванню, втрата здатності контролювати себе та зупинитися вчасно);

3) негативні наслідки (забування про більш важливі справи, конфлікти, постійне невстигання, незадоволення інших потреб) [1].

Якщо протягом року хоча б одна з ознак, час від часу має місце у житті людини, то тоді можна говорити про формування залежності. Стадія адикції визначається через аналіз ступеня занурення у Інтернет та рівня соціальної дезадаптації. Тобто, як людини поєднує віртуальну комунікацію із реальною та взагалі із будь-якою іншою діяльністю; чи присутні проблеми пов'язані з навчанням чи роботою тощо [41].

Особливо соціальні мережі небезпечні для підлітків, адже у них ще не сформована психіка. У дітей формується враження, що дружбу, любов, повагу дуже просто отримати, а також зруйнувати, причому без роздумів, простим натисканням кнопки. Але ж це не так. Молоді люди не готові до реального життя, де до всього потрібно докласти розум і терпіння. Вони стають нетерпимими, непередбачуваними, імпульсивними. І що найстрашніше, можуть під впливом сильних емоцій зробити навіть спробу самогубства. Наприклад, в 2017 році в Інтернеті виник бум на гру "Синій кит" - гра, фінальної метою якої є вчинення самогубства. Для того, щоб почати гру, користувачі соціальних мереж (впереважній більшості - підлітки), писали на своїх сторінках хештеги #синійкит, #явгрі, #синій, #Тихийдім. Потім з користувачами зв'язувався «куратор», який встановлює з ними контакт. Як правило, «куратори» користувалися підібраними акаунтами, зареєстровані на чужі імена та прізвища, тобто їх не можна ідентифікувати. Спершу пояснювалися правила: «нікому не розказувати про гру», «у будь-якому випадку виконувати завдання», «ящо не виконати умови, то ти вийдеш з гри і на тебе чатуватимуть страшні наслідки». Потім «куратор» видавав завдання. Зазвичай близько 50 завдань:

по одному на день (відсилання до роману Стейсі Крамер «50 днів до могосамогубства»)[3].

Найбільш схильні до залежності підлітки, які не ведуть активний спосіб життя, громадську діяльність. Тим самим вони намагаються бути в курсі того, що відбувається через спілкування з віртуальними друзями. За допомогою мереж вони видають бажаний образ за дійсний, проживаючи ілюзорну життя. Серед головних причин, які формують залежність від спілкування у соціальних мережах, є:

1. Мінімум спілкування серед товаришів або з сім'єю. Соціальні структури дають можливість замінити живе спілкування.

2. Незадоволеність оточенням. Якщо є проблеми в сім'ї або школі, то віртуальне життя в силі змінити поняття про себе і оточуючих.

3. Проблеми соціальної адаптації. Підліткова залежність від соціальних мереж призводить до того, що людина поводить себе невпевнено, а друге життя в мережі допомагає йому влитися в соціум.

4. Відсутність самореалізації. Відбувається це в зв'язку з втратою себе, нездатністю до самовираження, втратою інтересу до різних видів діяльності.

5. Соціальна незатребуваність. З наданими послугами соціальної павутини такі особи мають можливість відчувати себе потрібними [51].

Результатом впливу спілкування в соціальних мереж може стати [50]:

1. Невміння спілкуватися в реальному житті. Освоївши віртуальні комунікації, підліток приходять до висновку, що контактувати з людьми в Інтернеті набагато простіше: тут він може приховати свої емоції або взяти тайм-аут на роздуми. При живому спілкуванні ця можливість відсутня. А звикла до соціальних сайтів дитина вже не може правильно і швидко сформулювати свою відповідь, в зв'язку з чим відчуває чималі труднощі.

2. Інтелектуальна деградація. Підлітковий вік - найкращий час для засвоєння нової, досить складної інформації. Проводячи час в Інтернеті, діти нехтують навчанням, позбавляючи себе можливості отримувати нові і цікаві пізнання.

3. Відсутність здатності грамотно формулювати думки і бажання. Донести їх до віртуального співрозмовника набагато простіше - тут допустимі елементарні орфографічні помилки, геть відсутня пунктуація, а замість правильного формулювання складних речень можна замінити будь-яку емоцію смайлом.

4. Заздрість. Дивлячись на красиві пости своїх друзів, підліток починає мимоволі комплексувати. Він переконується в тому, що його життя не так насичене і цікаве, як у його однолітків. В результаті цього вся діяльність дитини концентрується в прагненні зіграти правильну роль, відобразити кращі кадри своєї повсякденності, при чому не для власного задоволення, а для схвалення друзів.

5. Втрата інтересу до реальності. Підлітки, заціклені на віртуальному спілкуванні, не можуть уявити своє життя без друзів з Інтернету. Перегляд новин в стрічці викликає у них набагато більше емоцій, ніж прості людські цінності.

6. Спотворене сприйняття себе. Самоствердження підлітка безпосередньо залежить від числа підписників і кількості лайків під його постами. На його думку, від цих критеріїв залежить ставлення до неї оточуючих. Так, популярна в соціальній мережі дитина стає самозакоханою, а у власника недостатньо популярного акаунта починають формуватися комплекси.

7. Емоційна ілюзія. Через відсутність живого спілкування підліткам складно розпізнавати справжні емоції один одного, в результаті чого діалог зі співрозмовником іноді сприймається невірно, необрежно сказане слово може відштовхнути і навіть поранити.

8. Безпричинна ревність. Закоханих підлітків підстерігають ще більші проблеми. Необдумане додавання в друзі особин протилежної статі або ненав'язливе спілкування з ними може перетворити ніжну і розуміючу другу половинку в справжню фурію, готову вибухнути від одного невірного слова.

9. Зацикленість на зовнішності. Нові смартфони відкривають для підлітків унікальні можливості. Власники сучасних девайсів можуть робити приголомшливі знімки, що не відрізняються від професійних зіркових фотографій. І якщо після цього дитина не отримує бажаного схвалення, вона починає шукати в собі недоліки. І найдивніше - знаходить! Навіть не замислюючись про те, що причиною відсутності лайків може бути низька відвідуваність сайту, погана камера або просто невідповідний ракурс.

10. Низька стійкість до стресів. Раніше люди виливали весь негатив в обличчя співрозмовнику. Зараз же бійки в підворіттях трансформувалися в віртуальні розбирання, які нерідко стають центром масового цькування. Такий розвиток подій може не тільки принизити, але і спровокувати справжню депресію [50].

Через негативний вплив на підлітка звалюється цілий спектр надуманих проблем, значення яких сильно переоцінюється в силу перехідного віку. Діти зазнають постійного стресу відзначаються безпричинні перепади настрою і порушення сну. Перебуваючи в постійному нервовому напруженні, вони перестають отримувати користь від спілкування в соціальних мережах і все частіше відчують себе самотніми.

Крім емоційних і соціальних проблем підліткам, які проводять багато часу в Інтернеті, стає складніше виконувати повсякденні завдання і грамотно розпоряджатися власним часом. Через тривале занурення у віртуальний світ у них погіршується здатність концентрувати увагу, в результаті чого діти стають неуважними, забудькуватими і тривожними [63].

Негативний вплив не обмежується психологічними проблемами. У підлітків нерідко відзначається погіршення розумового розвитку. Відстежити ці показники можна, проаналізувати шкільну успішність. Як правило, під впливом соціальних мереж учні починають відставати з предметів, які раніше з легкістю сприймали. Їм стає складно з першого разу зрозуміти всю інформацію, котру доносить вчитель.

Фізичні зміни, які відбуваються у організмі підлітка є безпосереднім впливом соціальних мереж, а сама ж залежність є порушенням психічного благополуччя особистості. Через малорухливий спосіб життя у нього змінюється постава, від якої залежить формування і розташування органів черевної порожнини. Нерідко страждає і зір, збереження якого не здатні гарантувати найсучасніші смартфони, планшети і ноутбуки [73]. Саме то батькам необхідно піклуватися про те, щоб дитина не перебувала у віртуальному світі надто довго.

Для профілактики підліткам необхідно дотримуватися таким правил:

1. Побільше спілкувати у реальному житті. У вільний час ходити в гості до товаришів та прогулюватися.
2. Поставити дотримання певного часового режиму у Інтернеті.
3. Завантажити утиліту, котра буде сповіщати про встановлений час. Якщо він закінчився, то людина виходить автоматично з свого профілю.
4. Найбільш жорсткий вихід із залежності – це видалення аканта [67].

Отже, на сьогоднішній день існує тонка грань між звичним, необхідним спілкуванням підлітків у соціальних мережах та першими проявами Інтернет-залежності, яка призводить до багатьох негативних впливів на особистість тинейджера. Тому завданням батьків, педагогів і самих підлітків є не допустити виходу за межі цієї грані, що є так важко на сьогоднішній день.

Висновки до першого розділу

1. У першому розділі висвітлено базові проблеми, що виникають у пубертаті під час комунікативних інтеракцій; проаналізовано особливості підліткового віку; здійснено аналіз засобів комунікації, якими користуються підлітки сьогодення; комплексно проаналізовано соціально-психологічні особливості спілкування в соціальних мережах; розглянуто специфіку інтернет-залежності.

2. Виявлено, що пубертатний період, є найскладнішим онтогенетичному розвитку особистості. В емоційній сфері проблеми проявляються у лабільності емоційної сфери, підвищеній збудливості, імпульсивності тощо. Істотні зміни відбуваються в мотиваційній аспекті процесу комунікації. Найважливішими специфічними рисами підлітка є прагнення до комунікації з однолітками і бажання ствердити свою самостійність.

3. З'ясовано, що базовими аспектами сфери спілкування для підлітків – комунікувати та бути разом з однолітками; відчувати себе значущим учасником та членом групи; займати в групі відповідний статус.

4. Визначено, що спілкування підлітків зазвичай відбувається у віртуальному світі через соціальні мережі, які є невід'ємною частиною життя підростаючого покоління. Характерними перевагами комунікування підлітків в соціальних мережах та фактори, які зумовлюють популяризацію інтернет-комунікації є те, що вони відчують себе на рівних з реципієнтами, але в той же час, мають шанс відрізнитися від своїх однолітків; їм доступна інформація про інших і водночас анонімність; у підлітків є можливість спробувати різні типи поведінки, що не характерні для них у реальному житті.

5. Визначено про небезпечний вплив соціальних мереж на чутливу, ще не сформовану психіку підлітків. Найбільш схильні до інтернет-адикції підлітки, які не ведуть активний спосіб життя, не займаються громадською діяльністю, проте вони намагаються бути в курсі того, що відбувається з

віртуальними друзями через спілкування в соціальних мережах за допомогою яких вони видають бажаний образ за дійсний, проживаючи ілюзорне життя.

6. Проаналізовано базові причини, що формують адикцію від комунікування у соціальних мережах – це мінімізація реального, живого спілкування серед товаришів або з сім'єю; незадоволеність оточенням; проблеми соціальної адаптації; відсутність самореалізації; соціальна незатребуваність.

РОЗДІЛ II. КОНСТАТУВАЛЬНО-ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ОСІБ ПУБЕРТАТНОГО ПЕРІОДУ

2.1. Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження: характеристика вибірки та методів дослідження

Метою емпіричної частини нашого дослідження було експериментально-діагностична експлікація психологічної модальності особливостей комунікації підлітків у соціальних мережах.

Досягнення поставленої мети стало можливим завдяки перевірці гіпотези про те, що потреба підлітків у комунікації дискретно задовольняється віртуальним спілкуванням в соціальних мережах спорадично стабілізуючи самооцінку та самоповагу у підлітків створюючи когерентно-детермінуюче тригерування процесу інтернет-адикції.

Наукове дослідження проводилося протягом одного року і складалося з наступних етапів.

На першому етапі дипломного дослідження відбулося виокремлення проблеми, вивчення теоретичних напрацювань з теми дослідження, ознайомлення з сучасним станом досліджень у царині комунікації підлітків у соціальних мережах та їх впливі на формування особистості, результатом чого стала постановка мети, визначення завдань та формулювання провідної робочої гіпотези.

Розкриття психологічного змісту дефініцій “пубертат”, “спілкування”, “комунікація”, “соціальна мережа” тощо – усе це передбачало вивчення та опанування теоретико-методологічних аспектів даної проблематики у взаємозв’язку всіх феноменів.

Другим етапом дипломного дослідження була реалізація емпіричного дослідження, експериментальна вибірка становила 82 респондента з яких 52 особи жіночої статі і 30 осіб чоловічої – учні 7-11 класів Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів. Вік досліджуваних коливав – від 12 до 16 років.

З метою емпіричного дослідження психологічного впливу комунікування у соціальних мережах на формування соціально-психологічних особливостей підлітків застосовувалися наступні методики (див. Додатки А1–А6), (процедура передбачала заповнення електронних бланків створених за допомогою платформи Online Test Pad): Тест "Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей" (В. В. Синявський і Б. А. Федоришин); Шкала Інтернет-залежності (А. Жичкіна); Тест на Інтернет-залежність (К. Янг); Методика "Вивчення рівня самооцінки" (С. В. Ковальов); Методика "Шкала М.Розенберга"; Діагностика потреби у спілкуванні (за Ю. Л. Орловим).

Методика «Комунікативні та організаторські схильності (КОС-2)», розроблена **В. В. Синявським і Б. А. Федоришином**, призначена для вивчення комунікативних і організаторських здібностей у підлітків і юнаків.

Дана методика включає 40 питань, відповідно, на кожне з них потрібно відповісти «так» або «ні». Під час підрахунку окремо розділюються питання комунікативних та організаторських здібностей. Максимальна кількість балів окремо по кожному показнику - 20.

За кожну відповідь «так» або «ні» для висловлювань, які збігаються із зазначеними в ключі окремо за відповідними схильностям, приписується один бал. Експериментально встановлено п'ять рівнів комунікативних і організаторських здібностей.

Для дослідження схильності до інтернет-адикції ми використали **Шкалу Інтернет-залежності за А. Жичкіною**, яка дозволяє виокремити підлітків, які мають схильність до адикції даного типу. Методика передбачає відповіді на сім запитань, в основі яких лежать твердження. З двох тверджень необхідно вибрати те, яке більше характеризує особистість.

Для дослідження типу користувача Інтернету та визначення тяжкості залежності ми використали **Тест на Інтернет-залежність** розроблений і апробований в 1995 році **К. Янгом**. Тест являє собою інструмент самодіагностики патологічної пристрасті до Інтернету. Тест К. Янга

складається з 20 питань. На кожне питання випробовуваний повинен відповісти згідно 5-бальної шкали Лікерта. Бали з усіх питань підсумовуються, визначаючи загальне значення. Максимальна кількість балів – 100.

Для визначення самооцінки у підлітків нами було використано **Методику «Визначення рівня самооцінки» С. В. Ковальнової**. Анкета містить 32 судження на які можливі п'ять варіантів відповіді. Кожна відповідь відповідає балами за схемою: дуже часто - 4, часто - 3, іноді - 2, рідко - 1, ніколи – 0. Обробка результатів проводить відповідно сумуванню всіх балів. Методика дозволяє визначити три рівні самооцінки (високий, середній, низький).

Самооцінка тісно пов'язана з поняттям «самоповага», тому ми використали **Методику «Шкала М. Розенберга»** для визначення рівня самоповаги. Самооцінка показує, як особистість оцінює себе відносно окремої властивості, а самоповага – загальна оцінка.

Методика складається з десяти суджень, які містять прямі та зворотні запитання, з якими досліджуваний може погодитися або не погодитися відповідно до наступної градації: 4 – повністю згоден; 3 – згоден; 2 – не згоден; 1 – абсолютно не згоден. Після підрахунку всіх балів є п'ять шкал за якими розподіляються результати.

Важливим було визначити взагалі рівень потреби у спілкуванні. Для цього ми використали **Методику діагностика потреби у спілкуванні (за Ю. Л. Орловим)**. Тестовий матеріал складається з 33 питань на які можливі відповіді «так» або «ні». За кожну відповідь, яка співпадає з ключем нараховується 1 бал. Чим більша кількість балів підсумована, тим вища потреба у спілкуванні.

На третьому етапі дослідження, емпіричні дані, які отримали в результаті психодіагностичного зрізу, підлягали кількісному та якісному аналізам. Всі дані репрезентовані у роботі методами математичної статистики: знаходженням рівнів і частоти вираженості ознаки у відсотках,

знаходженням середніх величин, стандартного відхилення (δ), кореляційним аналізом, за Пірсоном (r), перевіркою рівня статистичної достовірності відмінностей за допомогою t-критерія Ст'юдента.

2.2. Результати порівняльно-діагностичного дослідження психологічних особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах

2.2.1. Індикація ступеня розвитку комунікативних і організаторських здібностей у підлітків

У даному підрозділі відображена інтерпретація результатів експериментально-діагностичного дослідження орієнтованого на виявлення базового ступеню розвитку комунікативних та організаторських здібностей серед досліджуваної вибірки осіб пубертатного періоду.

Перший крок дослідження був спрямований на ідентифікацію показників ступеню розвитку комунікативних та організаторських здібностей з використанням діагностичного інструменту – методики «КОС-2» (В. В. Синявського та Б. А. Федоришина), що дозволило визначити рівень розвитку цих здібностей.

Передусім, продемонструємо розподіл показників розвитку комунікативних здібностей, сукупної вибірки досліджуваних респондентів в порівняльному контенті, за віковим критерієм. Інформативні параметри за цією методикою у відсотковому співвідношенні, проілюстровані на рис. 2.1., дозволили простежити кількісну картину високих та низьких значень. Отже, апостеріорні значення серед осіб 12-14 років (кількість осіб складала 44 респондента) наступні:

- 3 % осіб продемонстрували дуже низький рівень комунікативних здібностей;
- 21 % низький рівень;
- 44 % проявили середній рівень;
- 21 % високий рівень;
- 10 % найвищий рівень.

Досліджувані респонденти 15-16 років (кількість осіб складала 38 респондентів) виявили наступні апостеріорні значення у відсоткових показниках:

- 5 % осіб показали дуже низький рівень комунікативних здібностей
- 18 % низький рівень;
- 44 % проявили середній рівень;
- 13 % високий рівень;
- 21 % найвищий рівень.

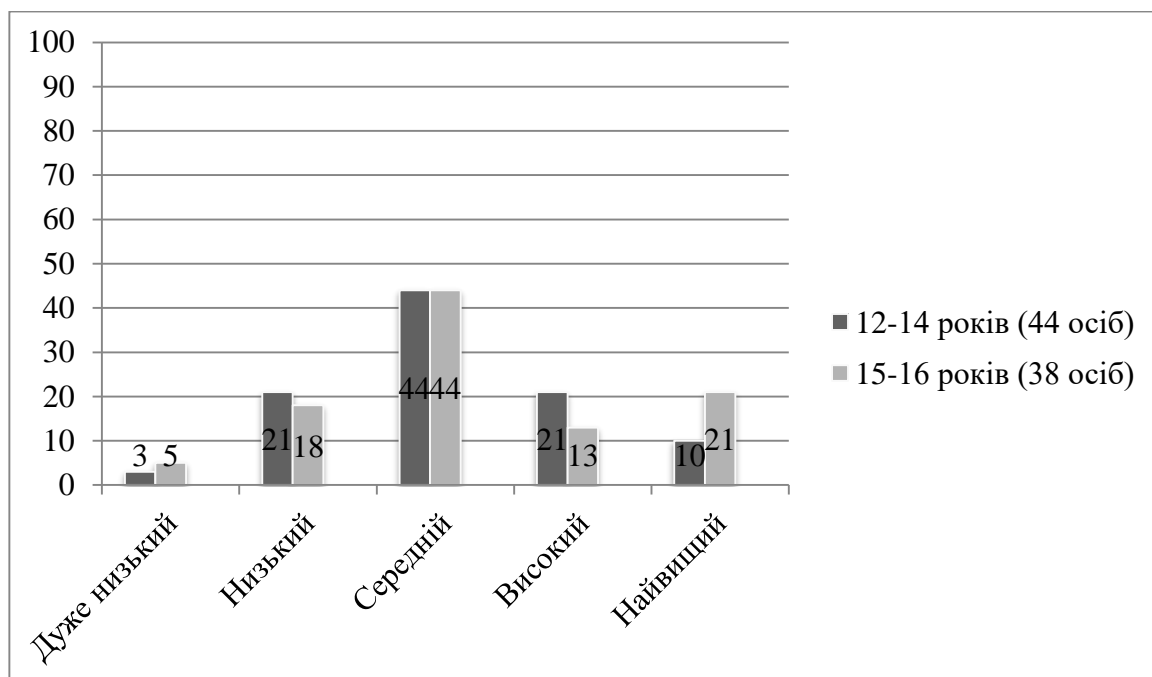

Рис. 2.1. Розподіл показників розвитку комунікативних здібностей (за віком, у%)

Як бачимо з результатів дослідження, розподіл показників розвитку комунікативних здібностей, майже однаково представлений серед двох субвибірок поділених за віковим критерієм, а саме: 31% респондентів субвибірки 12-14 років, продемонстрували високий і найвищий ступені розвитку комунікативних здібностей; серед респондентів 15-16 років високий і найвищий ступені розвитку комунікативних здібностей виявлено у 34% підлітків. А також середній рівень показників розвитку комунікативних здібностей виявлено порівну серед двох субвбірок – по 44 %.

Отже, такий розподіл даних пояснює зростаючу тенденцію потреби у спілкуванні підлітків з однолітками, яка, хоч і виникає досить рано, але з віком, як бачимо, тільки посилюється – це дає змогу підліткам вирішити провідні задачі цього періоду онтогенетичного розвитку. Тому у підлітків, спілкування з однолітками, корелює з їх психічним розвитком, оскільки, по-

перше, комунікація характеризується як дуже важливий специфічний канал інформації; по ньому підлітки можуть дізнаватися про багато необхідних речей, які, по певним причинам дорослі їм не повідомляють, напр., інформація щодо питань статі, психосексуального розвитку тощо. По-друге, комунікація підлітків – це специфічний вид міжособистісних стосунків у яких виробляються навички соціальної взаємодії, необхідні комунікативні якості, вміння підкорятися соціальній дисципліні і в той же час відстоювати власні права та межі, співвідносити власні інтереси із суспільними інтересами. Окрім цього, зростаюча тенденція комунікативних здібностей пояснюється ще й тим, що це специфічний вид емоційного контакту, оскільки усвідомлення приналежності до групи в якій відбувається вільна, неформальна комунікація, солідарності, взаємодопомоги не тільки полегшує підлітку автономізацію від дорослих, але дає підлітку важливе почуття емоційного благополуччя та стійкості, що має вирішальне значення в рамках його психосоціального розвитку.

Що стосується відсоткового розподілу рівня розвитку комунікативних здібностей за статевим критерієм, то нами було отримано наступні показники, які відображені на рисунку 2.2.:

- дуже низький рівень комунікативних здібностей виявлено у 2 % і дівчаток, і хлопчиків;
- низький рівень демонструють 18 % хлопців і 15% дівчат;
- середній рівень виявлено у 42 % хлопчиків і 48 % дівчаток;
- високий рівень притаманний 30 % юнакам і 18 % всіх опитаних дівчат;
- найвищий рівень зустрічається тільки у 8 % хлопців і 17 % дівчат.

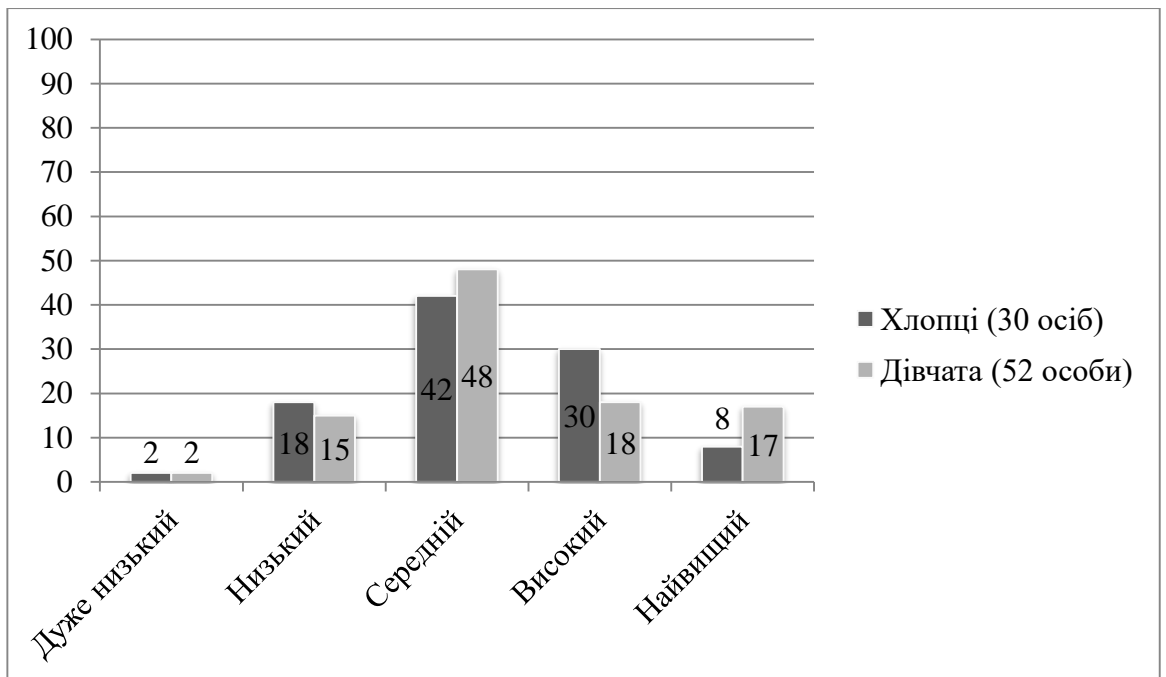

Рис. 2.2. Розподіл показників розвитку комунікативних здібностей
(за статтю, у%)

Отже, нами було з'ясовано, що з 30 осіб досліджуваних респондентів чоловічої статі 38 % хлопців демонструють високий і найвищий рівень розвитку комунікативних здібностей, а серед 52 досліджуваних дівчат у 35 % респондентів було, також, виявлений високий і найвищий рівень розвитку комунікативних здібностей. Так само і за середнім рівнем розвитку комунікативних здібностей відсоткові показники розподілилися майже рівномірно – 42 % у хлопців і 48 % у дівчат. Це свідчить про те, що незалежно від статі, рівень розвитку комунікативних здібностей, є приблизно однаковий, в обох вибірках досліджуваних респондентів.

Отже, по результатам діагностичного дослідження розвитку комунікативних здібностей серед підлітків, було визначено, що рівень комунікативних здібностей не залежить від статі індивідууму, оскільки, провідним типом діяльності у пубертатному періоді виступає спілкування з однолітками, яке вирішує низку задач: підліткова комунікація - це важливий канал інформації (по ньому підлітки можуть дізнаватися про багато необхідних речей, які, по певним причинам дорослі їм не повідомляють, напр., інформація щодо питань статі, психосексуального розвитку тощо);

комунікація підлітків – це специфічний вид міжособистісних стосунків у яких виробляються навички соціальної взаємодії, необхідні комунікативні якості, вміння підкорятися соціальній дисципліні і в той же час відстоювати власні права та межі, співвідносити власні інтереси із суспільними інтересами, а також долати комунікативні труднощі.

Також, було з'ясовано, що з віком рівень розвитку комунікативних здібностей збільшується, як це видно у порівняльному аналізі в якому критерієм диференціації виступав вік. Тобто, ми взяли два рівних – високий і найвищий показники, і дійшли з'ясували, що кількість осіб, які продемонстрували вищевказані дані на 10% більші серед підлітків 15-16 років, ніж у підлітків 12-14 років. Ця тенденція пояснюється тим, що з віком підлітки краще розвивають у собі комунікабельність, товариськість, вміння налагоджувати контакти з іншими, оскільки спілкування у підлітків – це базовий вид емоційного контакту, за допомогою якого відбувається усвідомлення приналежності до групи в якій функціонує вільна, неформальна комунікація, солідарності, взаємодопомоги, що не тільки полегшує підлітку автономізацію від дорослих, але дає йому важливе почуття емоційного благополуччя та стійкості, що має вирішальне значення в рамках його психосоціального розвитку.

Що стосується дослідження організаторських здібностей серед підлітків у відсотковому співвідношенні, воно продемонстровано на рис. 2.3. і відображає наступну динаміку:

- дуже низький рівень вищевказаних здібностей проявляється у 5 % хлопчиків і 3 % дівчаток;
- низький рівень мають 14 % досліджуваних чоловічої статі і 18% - жіночої;
- середній рівень проявляють 60 % хлопців і 42 % дівчат;
- високий рівень притаманний 17 % юнакам і 29 % всіх опитаних дівчат;

- найвищий рівень має тільки 5 % всіх опитаних хлопчиків і 9 % - дівчат.

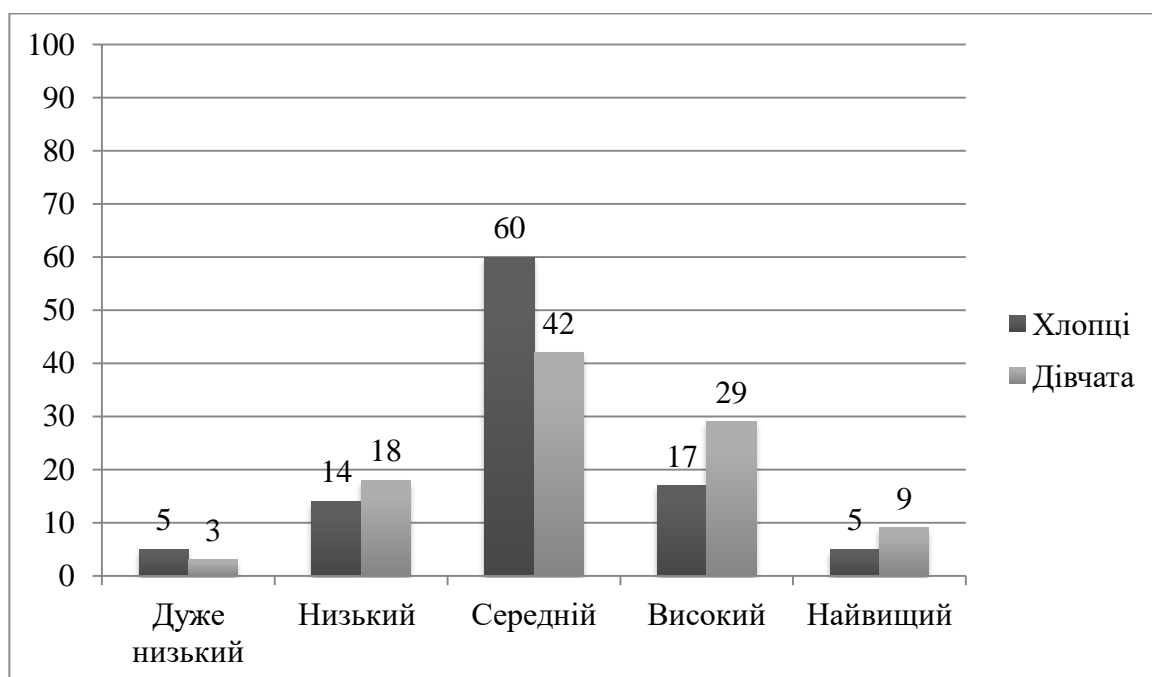

Рис. 2.3. Розподіл показників розвитку організаторських здібностей (за статтю, у%)

Організаторські здібності тісно пов'язані з комунікативними, тому, що впливають на формування та актуалізацію один одного. Як видно з рис. 2.3. краще дана здатність проявляється у дівчат, адже високий і найвищий рівень виявлено у 38% респондентів, а у хлопців ця цифра становить 22%. Організаторські здібності виявляються в наступних патернах – індивідуум стає більш ініціативним проявляючи лідерські здібності, здатний згуртувати інших, вміє організувати власну роботу, а також діяльність інших. Їх ступінь вираження має вплив на самооцінку підлітків, особливості спілкування, якість і кількість соціальних контактів.

2.2.2 Порівняльний аналіз показників визначення інтернет-адикції серед підлітків

Наступним кроком дослідження було визначення схильності до інтернет-адикції або наявності цієї залежності серед досліджуваних

респондентів. Психодіагностика інтернет-адикції здійснювалася за допомогою методики: шкали Інтернет-залежності за А. Жичкіною; та тесту на Інтернет-залежність (К. Янга).

Шкалу Інтернет-залежності (за А. Жичкіною) важливо проаналізувати з врахуванням віку досліджуваних респондентів, щоб виявити прояви інтернет-залежності у віковому діапазоні.

Як бачимо, на рис. 2.4. виявлена інтернет-адикція у 12 % віком від 12-14 років і 21 % респондентів віком від 15-16 років. З огляду на це, що досліджуваних зрілого пубертату є менша кількість, то припускаємо, що рівень інтернет-адикції з віком може зростати. Проте, неохочих до інтернет-залежності виявлено серед осіб зрілого пубертату. З огляду на це, можемо зробити висновок, що кореляції між віком та схильністю до інтернет-адикції, за результатами аналізу цієї методики, виявлено.

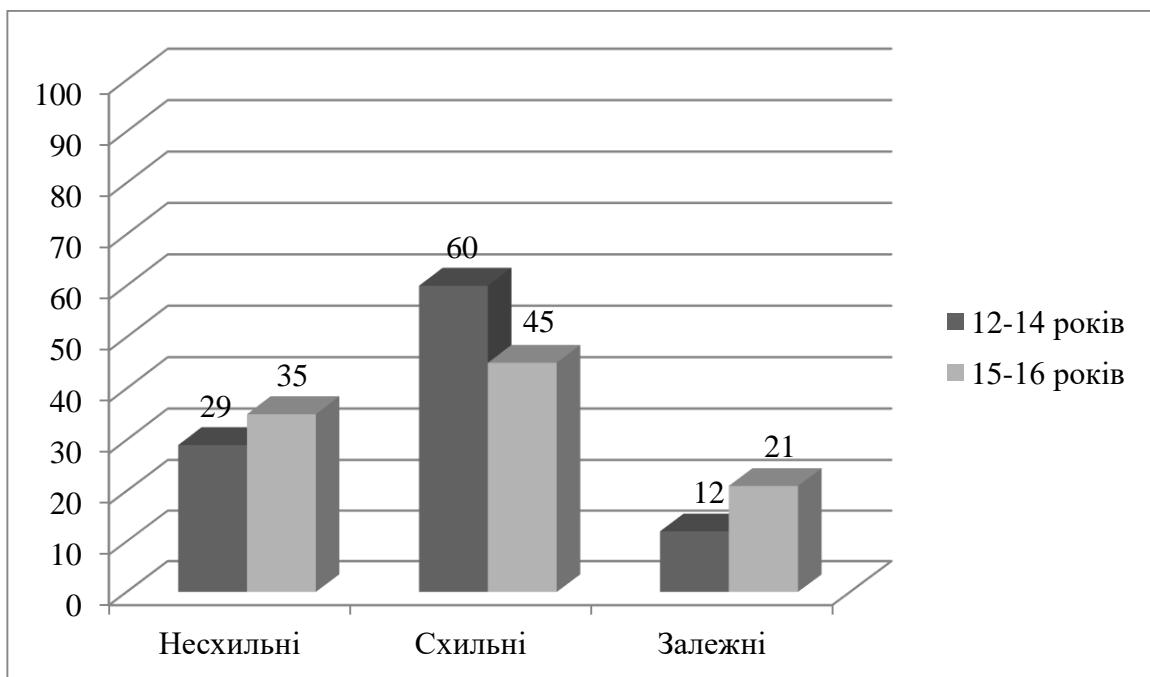
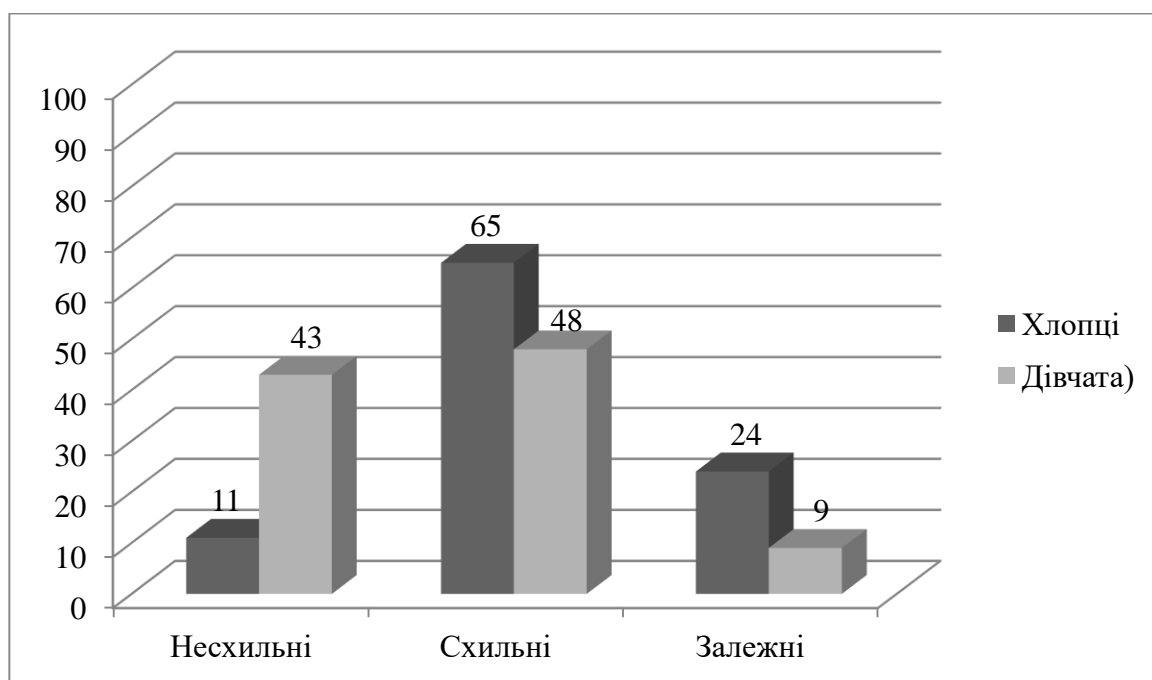

Рис. 2.4. Розподіл схильність до інтернет-адикції (за віком, у%)

Але, як бачимо з рис. 2.5. найбільш схильними до інтернет-залежності є хлопці – це 65 % досліджуваних респондентів, а вже залежними – є 24%. Дівчатка, зазвичай, проводять часу в Інтернеті дещо менше, адже інтернет-адикція присутня у 9 % респондентів жіночої статі і 41% дівчаток взагалі не

мають схильності до залежності. Отже, більше часу в Мережі, згідно нашого емпіричного дослідження, проводять досліджувані респонденти чоловічої статі.

*Рис. 2.5. Розподіл схильності до Інтернет-адикції
(за статтю, у%)*

Діагностична методика Інтернет-залежності (за К. Янгом) дала можливість визначити кореляційний зв'язок між підстадією пубертату (вхід в пубертат і середній пубертат та зрілий пубертат) і типажем користувача Інтернету (це те, що нам вдалося встановити діагностичному аналізу попередньої методики).

Отже, на рис. 2.6. відображено результати психодіагностичної методики за типажем користувача Інтернету, що допомагає визначити наступні аспекти – це те, що у процесі дорослішання формується саморегуляція поведінкових патернів у підлітка та вольових якостей, які допомагають контролювати кількість часу проведеного в Інтернет-Мережі.

Як бачимо результати демонструють, що 80% осіб старшого пубертату і 58% осіб молодшого пубертату є звичайними користувачами, які здатні організувати і контролювати власний час проведений в онлайні.

У той же час, проблеми через довготривале перебування в Інтернеті виникають у 35% опитаних респондентів 12-14 років і тільки у 14% опитуваних підлітків 15-16 років. Проблеми, які не дозволяють повноцінно функціонувати у реальному світі виникають майже однаково у відсотковому співвідношенні в обох під стадія пубертатного періоду.

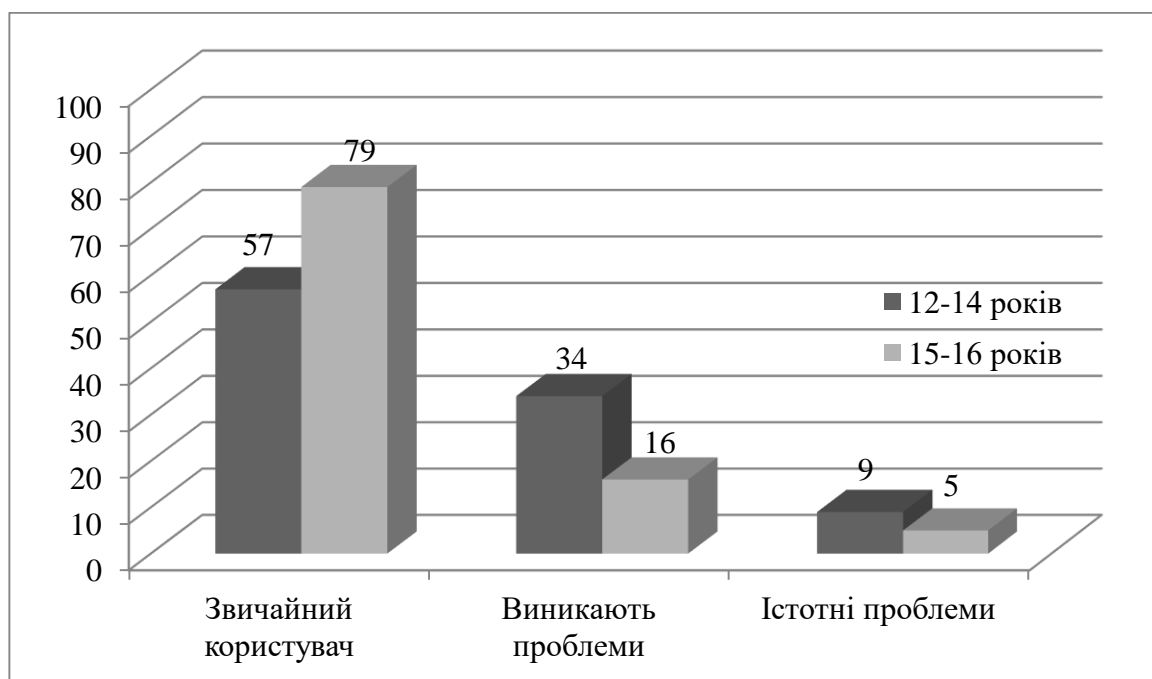

Рис. 2.6. Розподіл показників типу користувача Інтернету (за віком, у%)

Щодо аналізу результатів розподілу показників типу користувача Інтернету за статтю (див. рис. 2.7.) дав можливість зробити наступні висновки. Переважна більшість респондентів – 54 % хлопців і 73 % дівчат є звичайними користувачами Інтернету, які іноді проводять забагато часу в Інтернеті, проте намагаються контролювати себе. Також ця методика ще раз доводить, що проблеми із інтернет-адикцією у більшій мірі виникають серед хлопчиків: як бачимо – 31 % хлопців і 25 % дівчат мають також істотні проблеми через часте і довготривале використання Інтернету. Тобто, вони нездатні організувати власний час конструктивно, через довготривале перебування в Інтернеті, і не здійснюють повноцінно свої обов’язки, що на

них покладено у реальному житті – навчання, прибирання, догляд за домашніми тваринами, контактний досуг з друзями тощо);

Проте, істотні проблеми з Інтернет-адикцією виявлено у 15% хлопців і тільки у 2% дівчат тобто, це ті досліджувані респонденти, які мають істотні проблеми через часте та довготривале перебування в Інтернеті, більшість власного часу ними витрачається на віртуальний світ, що призводить до втрати повноцінного функціонування з реальністю.

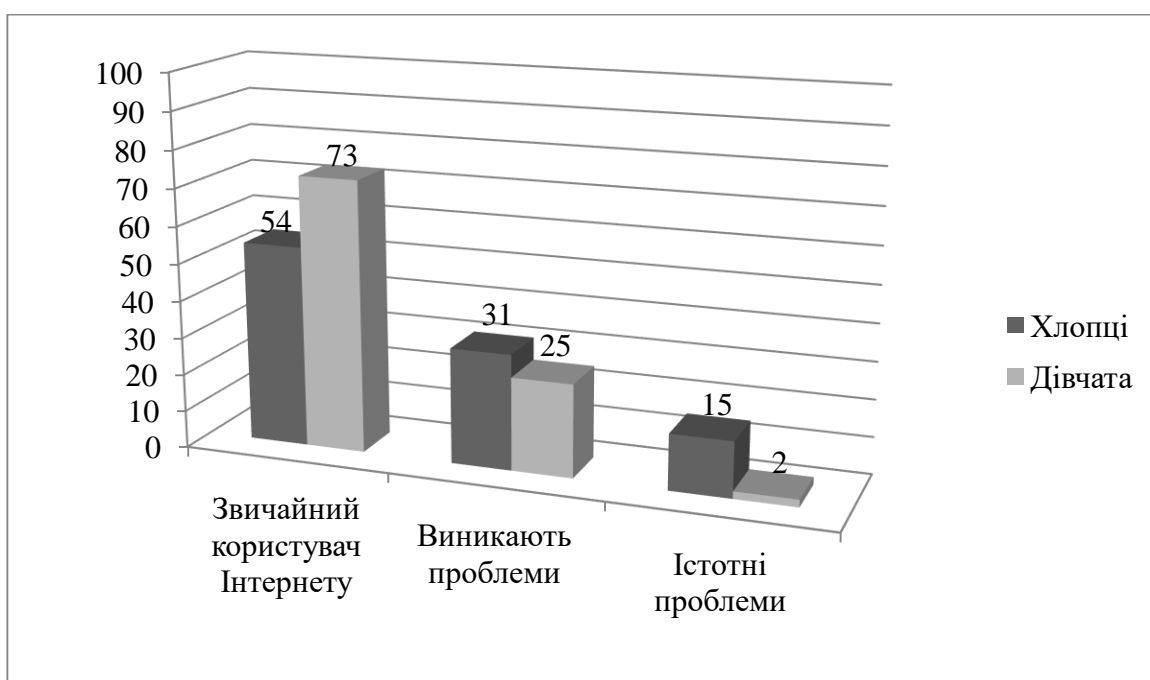

Рис. 2.7. Розподіл показників типу користувача Інтернету (за статтю, у%)

Аналіз психодіагностичних методик досліджуваних респондентів дали нам змогу звести відсоткові показники за кожною методикою, порівнявши шкали та їх релевантні значення. Як видно з даних таблиці 2.1. дві методики дають різні відсоткові співвідношення щодо виявлення інтернет-адикції у підлітків. Шкали залежності за А. Жичкіною демонструють більшу кількість респондентів, що проявляють інтернет-залежність – 14% всіх опитаних, ніж кількість користувачів, які мають істотні проблеми через користування Інтернетом (за К. Янгом) – це тільки 6%. З огляду на це, друга методика вказує на більшу кількість користувачів Інтернету, які не є інтернет-

адиктивними – 68% респондентів і демонструє, що тільки 32% всіх респондентів не є схильними до надмірного користування Інтернетом.

Таблиця 2.1.

Порівняльний аналіз психодіагностичних методик інтернет-залежності серед підлітків (у %)

Методика / шкали					
Шкала Інтернет-залежності (А. Жичкіна)			Тест на Інтернет-залежність (К. Янг)		
Не схильні	Схильні	Залежні	Звичайний користувач	Виникають проблеми	Істотні проблеми
32%	54%	14%	68%	26%	6%

2.2.3. Автентифікація рівнів самооцінки та самоповаги серед підлітків

Наступним кроком дослідження було виявлення рівня самооцінки серед підлітків з використанням діагностичної методики С. В. Ковальова. Самооцінка у підлітків впливає на особливості прояву їх поведінкових патернів, само ставлення та на відношення до інших. Саме тому, гіпотезою нашого дослідження було те, що віртуальна комунікація є способом стабілізації заниженої самооцінки у підлітків.

Результати діагностичного зрізу по цій методиці у респондентів 12-14 років демонструють наступне (рис. 2.8.):

- 34% осіб мають низький рівень;
- 47% - середній рівень;
- 19% високий рівень самооцінки.

Особи 15-16 років мають нижчий рівень самооцінки, а саме:

- 54% всіх респондентів проявили низький рівень самооцінки;
- 33% - середній рівень;
- 13% високий рівень самооцінки.

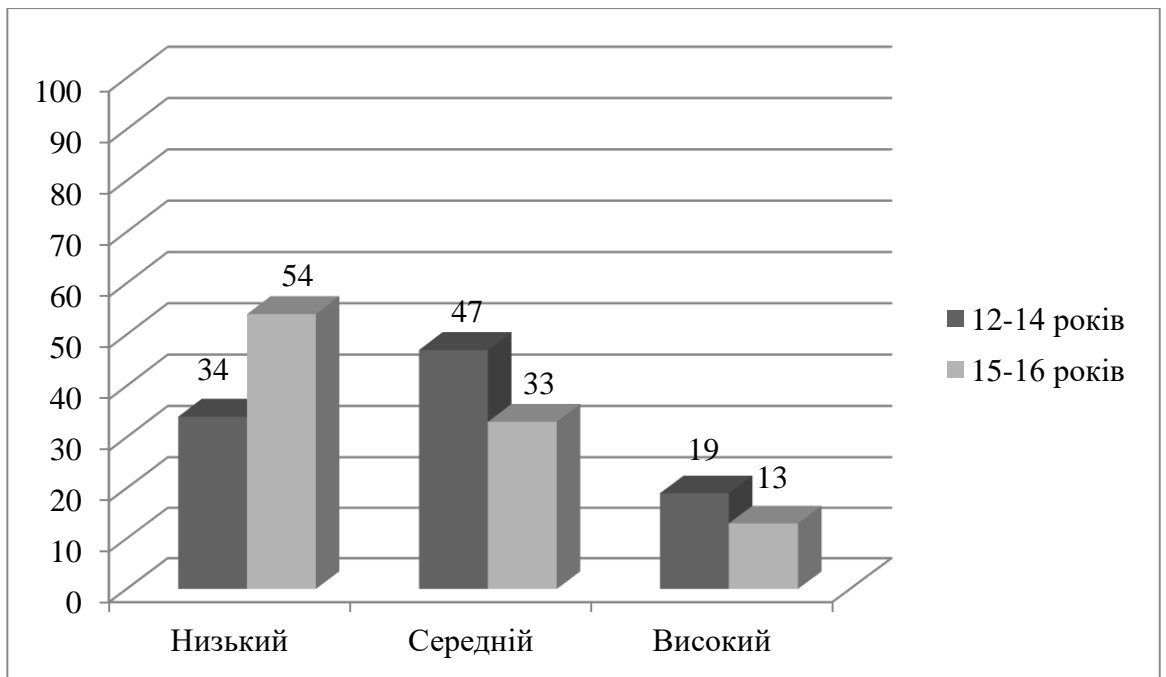

Рис. 2.8. Показники рівнів самооцінки (за віком, у%)

Як простежується з результатів дослідження (рис. 2.8.) з віком рівень самоконтролю перебування у віртуальному світі дещо збільшується. Але, як бачимо, показники рівня самооцінки розподілилися майже однаково, що серед підлітків середнього пубертату, так і зрілого пубертату з суттєвою відмінністю по рівню низької самооцінки – цей рівень суттєво переважає у підлітків зрілого пубертату, проте по середньому рівню самооцінки молодші підлітки випереджають старших 14%. По високому рівню самооцінки відмінність спостерігається тільки у 6% досліджуваних на користь переважання високого рівня самооцінки саме у молодших підлітків, хоча загалом цей показник значно менший ніж показники середнього та низького рівня самооцінки серед підлітків.

Далі представлені відсоткове співвідношення показників рівнів самооцінки в залежності від статі: (див. рис. 2.9.):

- 37 % хлопчиків і 45 % дівчаток мають низький рівень самооцінки, що проявляється у постійному зосередженні на думці інших про них, вони критично і болісно сприймають будь-які зауваження чи критику на свою адресу, часто страждають від комплексу «неповноцінності»;

- 44% хлопчиків і 38% дівчаток мають середній рівень самооцінки. За таких умов людина іноді підлаштовується під інших, критично відноситься до себе, хоча знають свої слабкі та сильні сторони, адекватно намагається сприймати реальність конструктивно реагувати на успіхи та невдачі;
- 19 % хлопчиків і 17 % дівчаток мають високий рівень – означає, що ці особи дуже рідко піддають сумнівам власні дії або рішення, ідеалізуючи себе в усіх проявах, хоча їх самооцінка також здатна до значної дестабілізації, але вона швидко набуває гомеостазу і стабілізується.

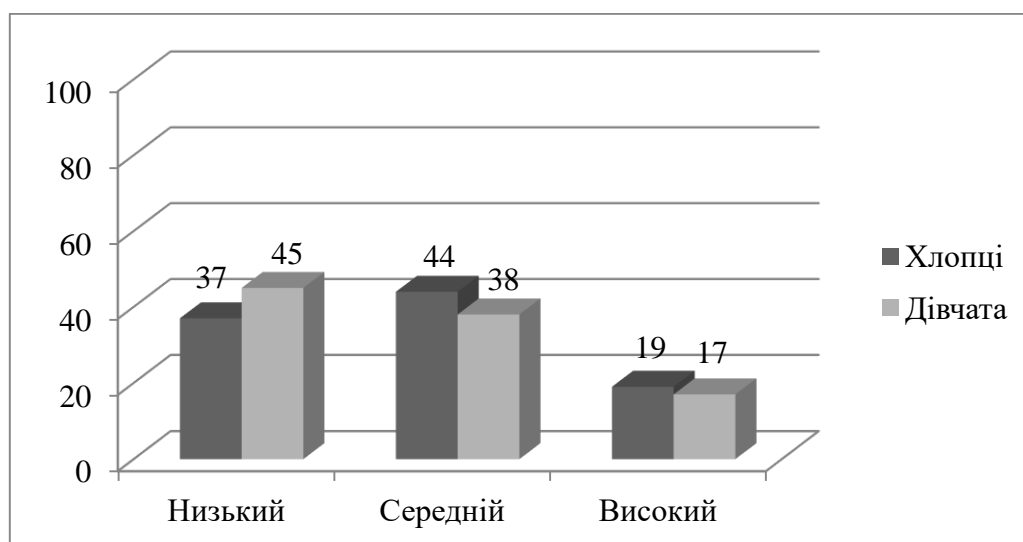

Рис. 2.9. Показники рівнів самооцінки (за статтю, у%)

Як видно, статистичні дані і в цьому розрізі підтверджують, що віртуальна комунікація стабілізує самооцінку у підлітків, підвищуючи її. Адже середній і високий рівень у більшій мірі представлений у хлопців, і саме хлопці, з результатів попередніх методик, мають більше труднощів і проблем що пов'язані з Інтернет-мережею (див. рис. 2.7.).

Рівень самоповаги у досліджуваних респондентів визначався нами за допомогою “Шкали М.Розенберга”. Слід зауважити, що самоповага підлітків є, так само, нестабільною характеристикою і визначається тим, як суб'єкт

оцінює власну значущість, як він відноситься до себе як до особистості, відзеркалюючи ці тенденції у власних поведінкових патернах.

Як бачимо, на рис. 2.10., прослідковуються наступні результати. Дефіцитарний рівень самоповаги, який веде до самознищення людини, не було виявлено у жодного з досліджуваних респондентів.

Щодо лабільного рівня самоповаги, то він проявляється у 3 % досліджуваних респондентів (12-14 років) і 13 % досліджуваних підлітків (15-16 років), який означає, що суб'єкт балансує між полюсом самоповаги та полюсом самознищення, якщо у такого підлітка трапляються успіхи то вони здійснюють його самоповагу до вершин і вона набирає максимальних обертів, але якщо трапляються невдачі, то вони дестабілізують самооцінку підлітка у валентність різкого зниження самооцінки. Таким чином, власна думка про себе у таких досліджуваних надзвичайно лабільна в залежності від обставин і ситуацій, які йому вдається подолати.

Проте, збалансований рівень самоповаги був виявлений у 97% досліджуваних респондентів (12-14 років) і 82% досліджуваних (15-16 років). Ці досліджувані респонденти, у яких виявлено збалансований рівень самоповаги характеризуються тим, що вони можуть об'єктивно і адекватно оцінювати власні достоїнства та недоліки, визнавати власну неправоту, зберігаючи при цьому самоповагу у складних для них ситуаціях, при власних невдачах, але схильні іноді займатися пролангованим «самобичуванням», караючи себе за те, що щось не передбачили, не помітили, в результаті, така поведінка не дозволяє їм змиритися з неможливим і змінити це, швидко реагуючи і коригуючи, якщо є можливість.

Проте, по адекватному рівню самоповаги виявлено, що тільки серед 6% досліджуваних респондентів – 15-16 років – притаманний цей рівень самоповаги. Ці респонденти ставляться до себе з повагою як до особистості, як до професіонала. Вони вдосконалюються професійно, духовно, інтелектуально, та намагаються зростати у сфері стосунків. Здатні

рефлексувати над власною поведінкою, робити висновки з власних помилок і з складних життєвих ситуацій.

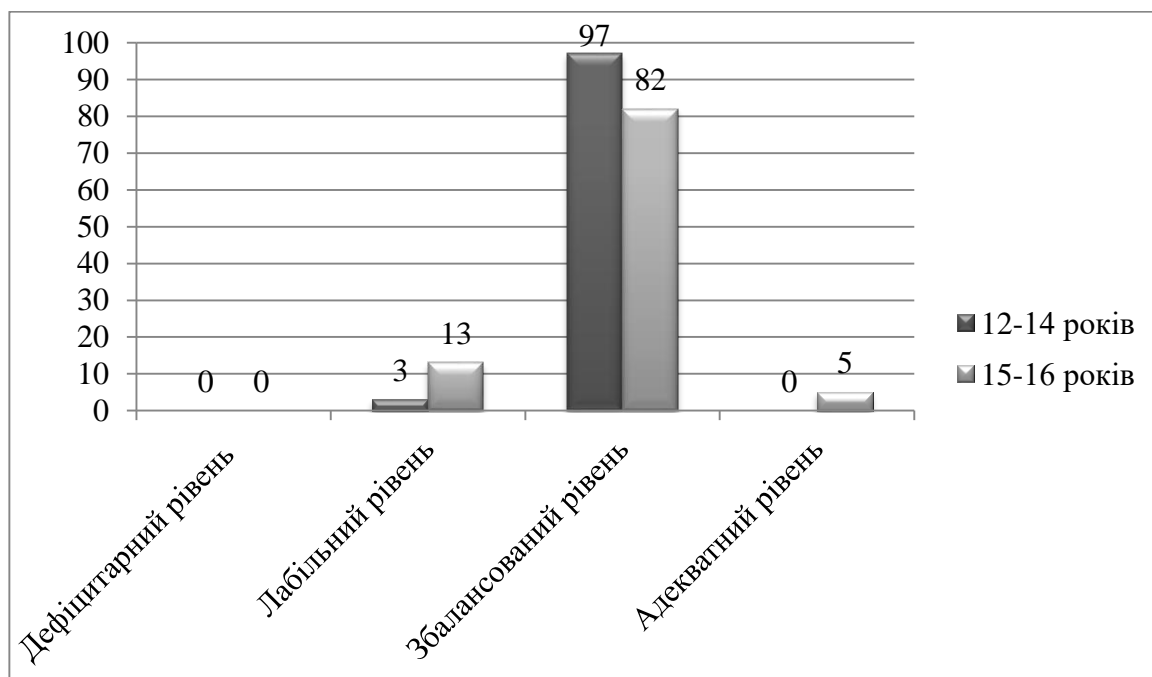

Рис. 2.10. Показники рівнів самоповаги (за віком, у%)

Отже, як видно з результатів дослідження, за даною методикою, підлітки здатні до балансування між трьома рівнями самоповаги – лабільним, збалансованим та адекватним рівнем самоповаги. Хоча переважна більшість осіб пубертатного періоду вже здатні перебувати на збалансованому рівні самоповаги. Під час виходу із пубертатного періоду за наявності сприятливих умов (похвали значущих інших, підтримки і толерантності від близьких людей, наявності особистих досягнень тощо) підліток може досягнути максимально можливого (адекватного) рівня самоповаги.

Розподіл статистично значущих показників, за даною методикою з врахуванням диференційного розподілу за статтю дають можливість побачити наступну картину, що відображена на рис. 2.11.:

- Лабільний рівень самоповаги демонструють 11% хлопців і 7% дівчат;
- Збалансований рівень самоповаги виявлено у 83% хлопців і 93% дівчат;

- Адекватний рівень демонструють 6% хлопців, проте дівчата взагалі не ідентифіковані по даному рівню самоповаги.

Тобто, як бачимо, найвищий рівень самоповаги демонструють тільки досліджувані чоловічої статі. А загалом рівень самоповаги, якщо не враховувати адекватний рівень, то серед у досліджуваних респондентів як чоловічої так і жіночої статі – розподіляється майже рівномірно.

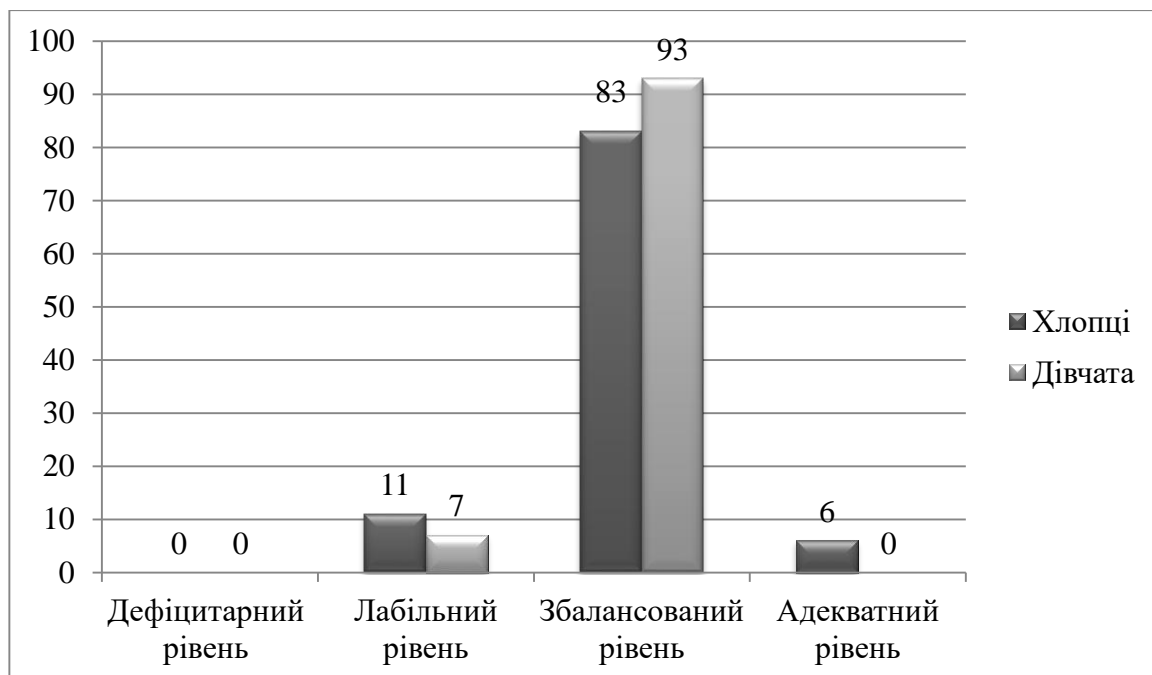

Рис. 2.11. Показники розподілу самоповаги (за статтю, у%)

Як бачимо, рівень самоповаги є значно вищим у досліджуваних респондентів чоловічої статі за віком 15-16 років. Такі підлітки, у зрілому пубертатні, демонструють значну впевненість в собі, знають собі ціну, хоча не завжди це може корелювати з об’єктивною реальністю.

Отже, з аналізу результатів діагностичних методик на виявлення рівня самооцінки та самоповаги серед досліджуваних респондентів підлітків, що дає нам комплексне уявлення про самоставлення підлітків до себе, до оцінки власних цінностей, власної поведінки тощо, нами було виявлено, що високий рівень самооцінки сягає майже в 3 рази більше у хлопців і в 17 разів більше у дівчат, ніж найвищий рівень самоповаги. Це свідчить про те, що підлітки ще

не вміють адекватно оцінювати себе і оцінювати власні вчинки критично та адекватно.

2.2.4. Ідентифікація ступеню вираженості потреби у комунікації серед підлітків

Для ідентифікації ступеню вираженості рівня потреби у комунікації ми використали діагностичну методику Ю. Л. Орлова, диференціюючи вибірку на субвибірki за двома критеріями: віковою категорією та статтю.

Аналіз результатів ідентифікації ступеню вираженості рівня потреби у комунікації відображено на рис. 2.12. з якого видно, що рівень потреби у комунікації з віком зростає.

Отже, низький рівень у комунікуванні виявлено у 31 % досліджуваних респондентів 12-14 років і тільки 8 % досліджуваних 15-16 років;

Середній рівень у комунікуванні притаманний 54 % респондентів 12-14 років і 71 % опитаних 15-16 років;

По високому рівню комунікування відсотковий розподіл відображений у наступних показниках: у підлітків молодшого і середнього пубертату, 12-14 років, показник становить 15 %; у підлітків зрілого пубертату – 15-16 років – цей показник становить 21%.

Як бачимо з результатів дослідження, підлітки старшого підліткового віку мають більшу потребу у комунікуванні, ніж підлітки молодшого і середнього пубертату.

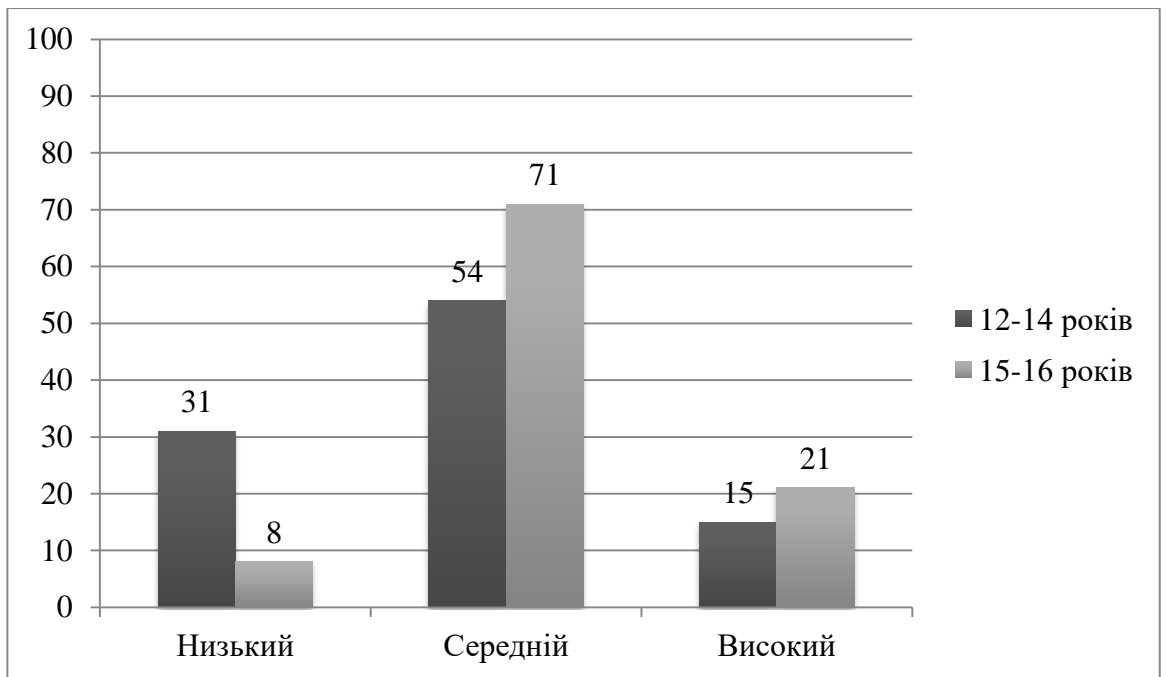

Рис. 2.12. Показники рівня потреби у комунікуванні (за віком, у%)

Результати ідентифікації ступеню вираженості рівня потреби у комунікації за диференційним критерієм статі відображені на рисунку 2.13. Отже, низький рівень потреби у комунікації ідентифіковано у 39 % хлопців і у 8 % дівчат. Середній рівень потреби у комунікації проявлений у 51 % досліджуваних респондентів хлопчиків і 71 % дівчат. По високому рівню виявлено, що 10 % хлопців прагнуть до інтенсивної комунікації, а серед дівчат цей показник сягає 21 %.

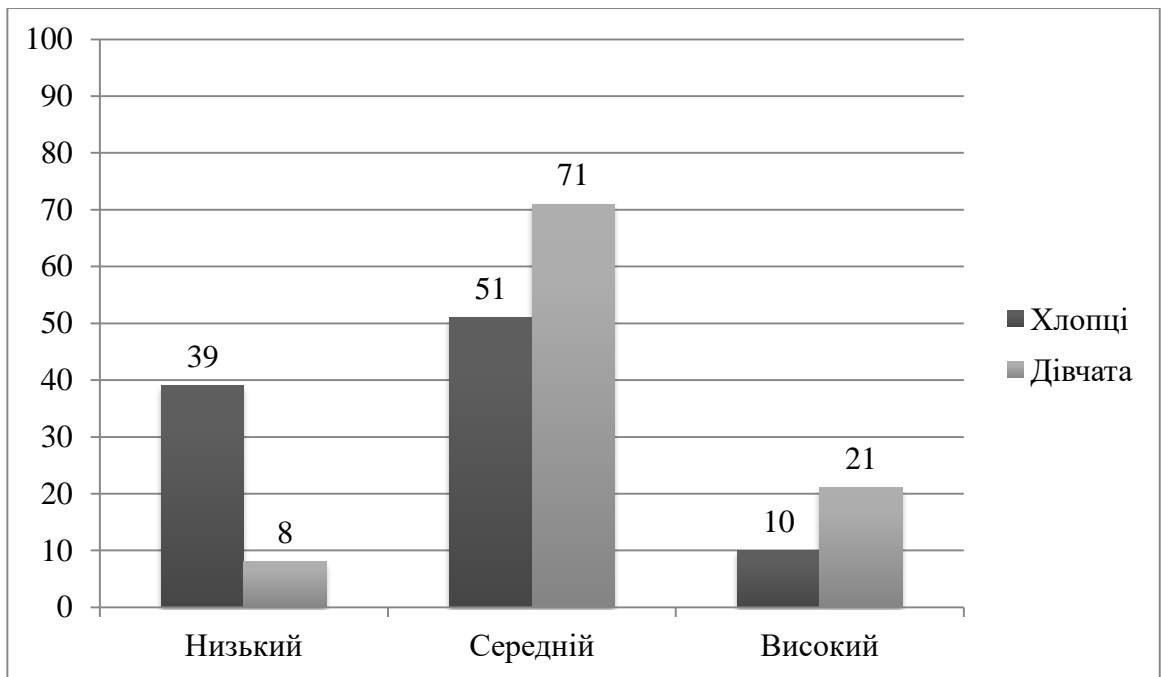

Рис. 2.13. Показники рівня потреби у комунікуванні (за статтю, у%)

З результатів дослідження видно, що потреба у інтенсивній комунікації сильніше виражена у дівчат старшого підліткового віку. Комунікація дає можливість дівчатам емоційно розрядитися, ділючись своїми проблемами і тайнами з подругами, окрім цього, вона є джерелом енергії для них, потужним ресурсом, що дає можливість «зарядитися» позитивним настроєм комунікуючи з іншими. І саме через незадоволення цієї потреби у реальному житті (невмінні встановлювати контакти через сором'язливість або страхи, вести відкриту бесіду офлайн) «вимушує» їх використовувати віртуальне спілкування, де вони можуть знаходити нових знайомих, друзів і задовольняти власну потребу у комунікації.

Висновки до другого розділу

1. У другому розділі магістерської роботи обґрунтовано організаційно-методичні засади емпірично-діагностичного дослідження, встановлено ступінь розвитку комунікативних та організаторських здібностей, діагностовано ступінь вираженості потреби у комунікації, здійснено аналіз розвитку інтернет-залежності та визначено рівні самооцінки і самоповаги серед досліджуваних пубертату.

2. З метою визначення структурних та функціональних індикаторів соціально-психологічних особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах застосовувався наступний психодіагностичний пакет методик: Тест "Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей" (В. В. Синявський і Б. А. Федоришин); Шкала Інтернет-залежності (А. Жичкіна); Тест на Інтернет-залежність (К. Янг); Методика "Вивчення рівня самооцінки" (С. В. Ковальов); Методика "Шкала М.Розенберга"; Діагностика потреби у спілкуванні (за Ю. Л. Орловим).

3. Виявлено, що рівень розвитку комунікативних здібностей серед осіб пубертатного періоду не залежить від статі. Проте, аналіз розподілу діагностичних даних респондентів за віком вказує на те, що з віком підлітки розвивають у собі комунікабельність, товариськість, вміння та навички налагоджувати контакти з іншими, що впливає на ініціативність комунікувати. Окрім цього, організаторські здібності тісно пов'язані з комунікативними, тому, що впливають на формування та актуалізацію один одного і ця здатність виразніше проявляється у дівчат, адже високий і найвищий рівень виявлено у 38% респондентів, а у хлопців ця цифра становить 22%.

4. Порівняльний аналіз показників визначення інтернет-адикції продемонстрував, що більш схильними до цього виду залежності є хлопці – це 65 % досліджуваних респондентів, а вже залежними кваліфікуються 24% підлітків. Дівчатка, зазвичай, проводять часу в Інтернеті дещо менше,

можливо тому інтернет-адикція присутня у 9 % респондентів жіночої статі і 41% дівчаток взагалі не мають схильності до залежності.

5. Також, було встановлено тип «користувачів Інтернету», що дало змогу визначити, що 80% осіб старшого пубертату і 58% осіб молодшого та середнього пубертату є звичайними користувачами Інтернету, які намагаються організувати і контролювати власний час проведений в онлайні, це обумовлено тим, що у процесі дорослішання формується саморегуляція поведінкових патернів та вольових якостей, які допомагають контролювати кількість часу проведеного в Інтернет-Мережі. Проте, проблеми через довготривале перебування в Інтернеті виникають аж у 35% опитаних респондентів 12-14 років і тільки у 14% опитуваних підлітків 15-16 років.

6. Визначено, що комунікування підлітків у соціальних мережах є способом стабілізації рівня самооцінки та самоповаги серед підлітків. Адже середній і високий рівні самооцінки у більшій мірі представлені серед підлітків-хлопців, які з результатів попередній методик, мають більше проблем пов'язаних з Інтернетом. Стосовно, самоповаги, то у підлітковому віці її рівень є вищим, також у хлопців 14-16 років, вони стають вже більш впевненими в собі та можуть об'єктивно і адекватно оцінювати власні достоїнства та недоліки, зберігаючи при цьому самоповагу у складних для них ситуаціях, при невдачах, але схильні іноді займатися пролангованим «самобичуванням», караючи себе за те, що щось не передбачили або не помітили, в результаті, така поведінка не дозволяє їм змиритися з неможливим і змінити це, швидко реагуючи і коригуючи власні промахи.

6. Встановлено, що більш виражена потреби в інтенсивній комунікації притаманна дівчатам старшого підліткового віку, яка дає можливість їм емоційно розрядитися, ділючись власними проблемами і тайнами з подругами, окрім цього, вона є джерелом енергії для них, потужним ресурсом, що дає можливість «зарядитися» позитивним настроєм комунікуючи з іншими. І саме через незадоволення цієї потреби у реальному

житті (невмінні встановлювати контакти через сором'язливість або страхи, вести відкриту бесіду офлайн) «вимушує» їх використовувати віртуальне спілкування, де вони можуть знаходити нових знайомих, друзів і задовольняти цю потребу.

РОЗДІЛ III. АПОСТЕРІОРНІ РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ОСІБ ПУБЕРТАТНОГО ПЕРІОДУ

3.1. Показники ідентифікації комунікативних здібностей та потреб у комунікуванні серед осіб пубертату

Наступним кроком дослідження було виявлення показників рівнів комунікативних здібностей та потреби у комунікуванні (Б.А. Федоришин, Ю. Л. Орлов). Дані опитувальники дозволяють виявити п'ять рівнів комунікативних здібностей і три рівні потреб у комунікуванні.

Таблиця 3.1.

Індикація показників комунікативних здібностей та потреби у комунікуванні серед хлопців та дівчат

№	Показники рівнів комунікативних здібностей та потреб у комунікуванні	Хлопці (n= 30)				Дівчата (n= 52)			
		Статистичні показники				Статистичні показники			
		М	Δ	t-Лівеня: F-тест (p)	t- Столент a: t- критерій (p)	М	Δ	t-Лівеня: F-тест (p)	t- Столент a: t- критерій (p)
1.	Дуже низький	0,15	0,770	0,040 (0,842)	0,096 (0,924)	0,13	0,680	0,040 (0,842)	0,092 (0,927)
2.	Низький	1,41	2,721	1,556 (0,216)	0,682 (0,498)	1,00	2,426	1,556 (0,216)	0,656 (0,515)
3.	Середній	4,48	5,536	0,463 (0,498)	-0,534 (0,595)	5,19	5,626	0,463 (0,498)	-0,537 (0,593)
4.	Високий	3,70	6,390	3,052 (0,085)	0,981 (0,330)	2,34	5,609	3,052 (0,085)	0,940 (0,352)
5.	Найвищий	1,37	4,939	8,416 (0,005)	-1,330 (0,187)	3,42	7,156	8,416 (0,005)	-1,495 (0,139)
6.	Низька потреба у спілкуванні	5,30	7,065	37,052 (0,001)	3,171 (0,002)	1,32	4,150	37,052 (0,001)	2,697 (0,011)
7.	Середня потреба у спілкуванні	10,30	10,190	2,791 (0,099)	-1,977 (0,052)	14,89	9,633	2,791 (0,099)	-1,940 (0,058)
8.	Висока потреба у спілкуванні	3,37	9,720	1,943 (0,167)	-0,709 (0,481)	5,11	10,721	1,943 (0,167)	-0,732 (0,467)

М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

Як бачимо з таблиці 3.1. по діагностичних шкалах «дуже низький», «низький», «середній», «високий», «найвищий» рівні комунікативних здібностей та по шкалах «середня», «висока» потреба у комунікуванні не

виявлено статистично достовірних відмінностей серед досліджуваних підлітків, необхідність прийняття гіпотези H_0 виправдане, на рівні статистичної значущості $\alpha=0,05$ про рівність дисперсій, для числа $df = 82$ – розраховане значення t -критерія виявилось менше критичного значення $t_{кр}$ за абсолютною величиною ($t < t_{кр}$), того H_0 була визнана.

Протилежну тенденцію спостерігаємо за шкалою «низька потреба у спілкуванні». Розподіл показників по цій шкалі серед опитуваних респондентів (див табл. 3.1.) вказує на переважання даного показника серед хлопців, оскільки було виявлено статистично достовірні відмінності (гіпотеза H_0 , що перевірялася на рівні $\alpha = 0,05$ про рівність дисперсій, була відхилена і прийнята альтернативна гіпотеза), тому що для числа $df = 82$ емпіричне значення показника $t=3,162$ не перевищує критичне значення $t_{кр}$ для $p=0,001$ – відповідно, як бачимо, $p < 0,05$; водночас серед дівчат показник $t=2,686$ ($p < 0,011$). Це вказує на те, що низький рівень потреби у комунікуванні в більшій мірі демонструють досліджувані хлопці. Відповідно, більшу потребу у комунікуванні демонструють дівчата.

Отже, можемо зробити висновок, що достовірних відмінностей, майже за всіма шкалами з обидвох субвиборок – хлопців і дівчат, не було виявлено, і рівень комунікативних здібностей майже однаково проявляється серед обох статей досліджуваних респондентів. Проте, рівень потреби у комунікації, серед хлопців суттєво нижчий, на відміну від рівня потреби у комунікації серед дівчат. Це конгруентно перегукується з аналізами результатів наших попередніх досліджень, що відображені у другому розділі і, зайвий раз доводить, що більш часті та інтенсивної комунікації потребують саме дівчата.

3.2. Конвергенція показників інтернет-адикції серед підлітків

Наступним кроком дослідження було виявлення показників рівнів інтернет-залежності підлітків (А. Жичкіна і К. Янг). Дані опитувальники дозволяють виявити три рівні адикцій.

Таблиця 3.2.

Конвергенція показників інтернет-адикції серед хлопчиків та дівчаток

№	Показники інтернет-адикції	Хлопчики (n= 30)				Дівчатка (n= 52)			
		Статистичні показники				Статистичні показники			
		М	δ	t-Лівеня: F-тест (p)	t- Столден та: t- критерій (p)	М	Δ	t-Лівеня: F-тест (p)	t- Столден та: t- критерій (p)
1.	Несхильні	0.19	0,557	23,661 (0,000)	2,396 (0,019)	0.62	0,860	23,661 (0,000)	2,742 (0,008)
2.	Схильні	2.56	2,100	0,183 (0,670)	1,626 (0,108)	1.79	1,925	0,183 (0,670)	1,580 (0,121)
3.	Залежні	1.42	2,656	10,262 (0,002)	1,639 (0,105)	0.58	1,834	10,262 (0,002)	1,449 (0,156)
4.	Звичайний користувач	19,08	18,100	3,453 (0,067)	-1,067 (0,289)	23,23	15,279	3,453 (0,067)	-1,006 (0,320)
5.	Виникають проблеми	18,07	28,660	0,806 (0,372)	0,462 (0,645)	15,08	26,657	0,806 (0,372)	0,451 (0,654)
6.	Істотні проблеми	11,89	29,052	24,689 (0,000)	2,297 (0,024)	1,53	11,126	24,689 (0,000)	1,787 (0,084)

М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

З шести показників, з якими працювали досліджувані, в процесі обробки результатів, було виявлено статистично значущі відмінності серед дівчат та хлопців (див. табл. 3.2.), тому гіпотеза H_0 , що перевірялася на рівні $\alpha=0,05$ про рівність дисперсій, була відхилена і прийнята альтернативна гіпотеза. До цієї групи долучили наступні шкали: «несхильні до інтернет-адикції» – у дівчат цей показник ($t=2,651$; $p<0,007$), натомість – у хлопців (показник $t=2,369$; $p<0,018$); «істотні проблеми» виявлено - у дівчат (показник $t=1,878$; $p<0,039$), а у хлопців (показник $t=2,279$; $p<0,023$).

Як видно, статистично значущі показники по вищенаведеним шкалам варіюють у певному діапазоні, а саме: несхильні до інтернет-адикції в більшій мірі дівчата, вони демонструють меншу схильність до цього виду

залежної поведінки. Істотні проблеми з користування Інтернет-мережею, виявлено у хлопців. Резюмуючі апостеріорні дані можемо зробити висновок, що більше часу в Інтернеті знаходяться хлопці, адже за результатами першої методики, вони є більш схильними до адикції, а за результатами другої – хлопці мають суттєві труднощі у організації вільного часу і, відповідно з часом проведенням у віртуальному світі.

Протилежна тенденція спостерігається по шкалах: «схильні», «залежні» «звичайні користувачі» і шкалі «виникають проблеми з інтернет-адикцією». Статистично достовірних відмінностей не було виявлено серед досліджуваних респондентів і необхідність прийняття гіпотези H_0 виправдане, на рівні статистичної значущості $\alpha=0,05$ про рівність дисперсій, для числа $df = 80$ – розраховане значення t -критерія виявилось менше критичного значення $t_{кр}$ за абсолютною величиною ($t < t_{кр}$), того H_0 була визнана.

Таким чином, емпіричні значення, серед хлопців за шкалою «схильні» до інтернет-адикції визначено критерієм – $t = 1,535$, а це менше критичного значення $t_{кр}$, відповідно, $p > 0,05$ (0,107). Так само і серед дівчат показник $t = 1,460$ менше критичного значення $t_{кр}$ за абсолютною величиною ($t < t_{кр}$) для $p = 0,05$ і, як результат $p > 0,05$ (0,118).

Аналогічна картина за результатами спостерігається і по наступних шкалах: «залежні» до інтернет-адикції серед хлопців (показник $t = 1,540$; $p > 0,102$), а серед дівчат (показник $t = 1,558$; $p > 0,147$); «звичайні користувачі» інтернету – серед хлопців це показник $t = 1,076$; $p > 0,278$), а серед дівчат (показник $t = -1,011$; $p > 0,299$); по шкалі «виникають проблеми» серед хлопчиків цей показник становить $t = 0,325$; $p > 0,621$), а у дівчат (показник $t = 0,442$; $p < 0,642$).

3.3. Релевантні показники рівнів самооцінки та самоповаги у підлітків

Наступним кроком дослідження було виявлення показників рівнів самооцінки та самоповаги (С. В. Ковальов, М. Розенберг). Дані опитувальники дозволяють визначити три рівні самооцінки серед осіб пубертату та чотири рівні самоповаги.

Таблиця 3.3.

Релевантність показників самооцінки та самоповаги серед підлітків

№	Показники самооцінки та самоповаги	Хлопчики (n= 30)				Дівчатка (n= 52)			
		Статистичні показники				Статистичні показники			
		М	δ	t-Лівеня: F-тест (p)	t- Сполен та: t- критері й (p)	М	Δ	t-Лівеня: F-тест (p)	t- Сполен та: t- критері й (p)
1.	Високий рівень самооцінки	4,22	9,040	0,001 (0,989)	0,042 (0,967)	4,13	9,230	0,001 (0,989)	0,042 (0,967)
2.	Середній рівень самооцінки	16,30	18,886	0,505 (0,479)	0,226 (0,822)	15,25	20,004	0,505 (0,479)	0,231 (0,818)
3.	Низький рівень самооцінки	24,67	33,196	1,959 (0,166)	-0,834 (0,407)	13,70	36,832	1,959 (0,166)	-0,863 (0,392)
4.	Дефіцитарний рівень самоповаги	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	абільний рівень самоповаги	2,44	7,051	1,814 (0,182)	0,662 (0,510)	1,51	5,352	1,814 (0,182)	0,606 (0,548)
6.	Збалансований рівень самоповаги	22,63	11,219	5,262 (0,024)	-1,661 (0,101)	26,26	8,094	5,262 (0,024)	-1,497 (0,142)
7.	Адекватний рівень самоповаги	2,59	9,341	19,537 (0,000)	2,033 (0,45)	0,00	0,000	19,537 (0,000)	1,442 (0,161)

М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

Аналіз показників рівнів самооцінки та самоповаги дає можливість з'ясувати відсутність достовірних відмінностей між двома субвибірками досліджуваних майже по всіх шкалах, тому що по даним розподілу показників, прийняття гіпотези H_0 було необхідне на рівні статистичної значущості $\alpha=0,05$ про рівність дисперсій, для числа $df = 82$, оскільки, розраховане значення t-критерія виявилось менше критичного значення $t_{кр}$ за абсолютною величиною ($t < t_{кр}$). Отже, емпіричне значення, серед хлопців за шкалою «високий рівень самооцінки» відображений у показнику $t=0,038$, а це менше критичного значення $t_{кр1}$, відповідно, $p > 0,05$ (0,875). Так само і серед дівчат показник $t=0,044$, а це менше критичного значення $t_{кр}$ за

абсолютною величиною ($t < t_{кр}$), як результат $p > 0,05$ (0,884).

Аналогічний розподіл показників в виявленій і за наступними шкалами: «середній рівень самооцінки» серед хлопців відображений у показнику $t=0,234$; $p>0,818$), у дівчат (показник $t=0,243$; $p>0,789$); «низький рівень самооцінки» у хлопців (показник $t=-0,823$; $p>0,417$), у дівчат (показник $t=-0,764$; $p>0,364$); «лабільний рівень самоповаги» у хлопчиків демонструє показник $t=0,549$; $p>0,501$), у дівчат (показник $t=0,612$; $p>0,571$); «збалансований рівень самоповаги» у хлопчиків показує показник $t=-1,622$; $p>0,99$), у дівчаток – це показник $t=-1,478$; $p>0,122$); «адекватний рівень самоповаги» у хлопчиків (показник $t=2,088$; $p>0,48$), у дівчаток (показник $t=1,465$; $p>0,154$).

За шкалою «дефіцитарний рівень самоповаги» серед досліджуваних підлітків (див табл. 3.3.) даного рівня не був ідентифікований в жодній субвиборці –серед хлопчиків та дівчат.

Отже, за результатами статистичної обробки даних видно, що значущих відмінностей між рівнями самооцінки та самоповаги серед досліджуваних респондентів підлітків, як чоловічої так і жіночої статі – виявлено не було. Тобто у респондентів обох субвиборок показники самооцінки та самоповаги балансують на різних рівнях прояву не залежно від статі.

3.4. Когерентність специфіки комунікування в соціальних мережах з тригерування процесу інтернет-адикції серед підлітків (на матеріалі кореляційного статистичного висновку)

У цьому параграфі наводяться результати застосування кореляційного аналізу за (**r**)-критерієм Пірсона, який реалізовувався на основі зведених даних експериментальної вибірки за визначальними параметрами оцінки рівня комунікативних здібностей, потреби у комунікуванні, інтернет-адикції, самооцінки та самоповаги, за допомогою психодіагностичного пакету методик.

Структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зв'язків, отриманих у результаті дослідження субвибірки серед хлопців (див. Додаток Б1), виглядає наступним чином:

Індикація критерію «дуже низький рівень комунікативних здібностей» демонструє позитивний кореляційний зв'язок із критерієм «істотні проблеми з Інтернетом», що відображений коефіцієнтом кореляції ($r=0,374$; на рівні $p<0,011$). Це свідчить про те, що чим більш виразно проявляється низький рівень комунікативних здібностей у хлопців, тим більше зростають істотні проблем з Інтернетом, або при зростанні істотних проблем з Інтернетом відбувається зниження рівня комунікативних здібностей. Тобто саме через низький рівень комунікативних здібностей підлітки проводять дуже багато часу у віртуальному світі і, відповідно, перебуваючи тривалий час поза живою реальністю у них нема можливості відточувати та розвивати комунікативні здібності.

Окрім того, індикація критерію «середній рівень комунікативних здібностей» демонструє позитивну кореляцію з критерієм «висока потреба у спілкуванні», про що свідчить коефіцієнт кореляції ($r=0,544$; на рівні $p<0,018$). Це вказує на те, що при фіксуванні чи посиленні прояву середнього рівня комунікативних здібностей актуалізується висока потреба у спілкуванні з тенденцією до інтенсивного зростання.

Також, індикація критерію «середній рівень комунікативних здібностей» вказує на позитивний кореляційний зв'язок за шкалою «схильні до інтернет-адикцію», коефіцієнт знаходиться на рівні ($r=0,543$; на рівні $p<0,020$). Поєднання даних показників пояснює тенденцію того, що прояв середнього рівня комунікативних здібностей збільшує схильність до інтернет-адикції.

Позитивний кореляційний зв'язок за шкалою «високий рівень комунікативних здібностей» був встановлений із «середньою потребою у комунікуванні» – індикаторний коефіцієнт проявляється на рівні ($r=0,469$; $p<0,003$). Це пояснюється тим, що чим більше виявляється високий рівень комунікативних здібностей, тим більше проявляється потреба у комунікуванні.

Окрім цього, позитивна кореляція була виявлена індикацією критерію «високого рівня комунікативних здібностей» з шкалою «виникають проблеми з Інтернетом», коефіцієнт знаходиться на рівні ($r=0,343$; $p<0,035$). Така розстановка показників свідчить про те, що під час виявлення високого рівня комунікативних здібностей у хлопців збільшується кількість проблем, які пов'язані з перебуванням в інтернеті. Тобто, якщо досліджувані є досить комунікабельними, легко встановлюють нові контакти, то саме ці якості для хлопців часто можуть бути пов'язані з довготривалим перебуванням в соціальних мережах, де вони проявляють свої здібності і реалізують свій потенціал, що може спричинити істотні проблеми з Інтернет-адикцією.

Також, індикація критерію «високий рівень комунікативних здібностей» вказує на позитивну кореляцію з шкалою «адекватний рівень самоповаги», що відображається коефіцієнтом кореляції ($r=0,399$; на рівні $p<0,011$). Така розстановка показників вказує на те, що при виявленому високому рівні комунікативних здібностей проявляється адекватний рівень самоповаги. Тобто, якщо хлопці проявляють ініціативу у спілкуванні з іншими, прагнуть розширити коло своїх знайомих, то при цьому вони

поважають себе як людину, прагнуть розвиватися та вдосконалюватися і надалі.

Індикація критерію «низька потреба у спілкуванні» показує негативний кореляційний зв'язок з шкалою «високий рівень комунікативних здібностей», оскільки індикаторний коефіцієнт проявлений на рівні ($r=-0,413$; $p<0,014$). Поєднання даних змінних у сукупну ознаку демонструє те, що при прояві низької потреби у комунікуванні дані здібності не проявляються на високому рівні. Тобто, якщо підлітки не прагнуть до соціальних контактів, то відповідно їх комунікативні здібності будуть далеко не на найвищому рівні.

Також даний критерій «низька потреба у спілкуванні» характеризує позитивний кореляційний зв'язок із «середнім рівнем самооцінки», що представлена індикаторним коефіцієнтом на рівні ($r=0,414$; $p<0,032$). Це свідчить про те, що у респондентів із низькою потребою у спілкуванні збільшується прояв середнього рівня самооцінки. Тобто при низькій потребі у соціальній комунікації у хлопчиків підліткового віку проявляється середній рівень самооцінки, що може свідчити про те, що спілкування з іншими часто її не підвищує, тому потреба у спілкуванні відпадає як можливість стабілізації самооцінки, значить є інші способи, що утримують її на середньому рівні.

Індикація критерію «середня потреба у спілкуванні» характеризує позитивний кореляційний зв'язок із шкалою «виникають проблеми з Інтернетом», що відображено коефіцієнтом кореляції ($r=0,421$; на рівні $p<0,029$). Це вказує на те, що у юнаків з виявленням середньої потреби у спілкуванні збільшується виявлення проблем з Інтернетом. Тобто з цієї кореляції виходить, що при виникненні потреби із кимось поспілкуватися хлопчики шукають задоволення цієї потреби саме у інтернет-комунікації.

Позитивний кореляційний зв'язок по критерію «висока потреба у спілкуванні» було також встановлено із «істотні проблеми з Інтернетом» – індикаторний коефіцієнт проявляється на рівні ($r=0,511$; $p<0,006$). Поєднання даних показників підтверджує вищенаведену тенденцію того, що із

підвищенням рівня потреби у спілкуванні збільшується кількість часу, що проводить підліток в Інтернеті, що в свою чергу породжує збільшення проблем. Також це вказує на те, що підлітки шукають канали спілкування саме у соціальних мережах, витрачаючи на це багато часу та збільшуючи імовірність інтернет-адикції.

Також даний критерій «висока потреба у спілкуванні» характеризує позитивний кореляційний зв'язок із «високим рівнем самооцінки», що представлена індикаторним коефіцієнтом на рівні ($r=0,435$; $p<0,023$). Це пояснюється тим, що чим вища потреба у спілкуванні, тим збільшується рівень самооцінки. Тобто завдяки задоволенню потреби у спілкуванні, яка знаходиться на високому рівні, у хлопчиків підвищується їх рівень самооцінки. Або інакше кажучи, висока самооцінка породжує високу потребу у соціальних контактах.

Індикація критерію «несхильні до інтернет-залежності» характеризує позитивний кореляційний зв'язок із «звичайним користувачем Інтернету», що відображено коефіцієнтом кореляції ($r=0,474$; на рівні $p<0,014$). Така розстановка показників вказує на те, що чим більше виявляється несхильність до адикції по одній методиці, тим більше хлопчики являються звичайними користувачами віртуальної мережі по іншій, тобто вони вміють контролювати себе у просторі Інтернету.

Позитивний кореляційний зв'язок по критерію «несхильні до інтернет-залежності» було також встановлено із «адекватним рівнем самоповаги» – індикаторний коефіцієнт проявляється на рівні ($r=0,421$; $p<0,029$). Поєднання даних показників пояснює тенденцію того, що хлопчики, які є несхильними до інтернет-адикції проявляють адекватний рівень самоповаги. Тобто підлітки, які вміють контролювати час перебування у віртуальному світі, розвиваються, намагаються якось реалізувати свій потенціал поза межами соціальних мереж, тим самим збільшують рівень поваги до себе.

Індикація критерію «схильні до залежності» показує позитивний кореляційний зв'язок з шкалою «середній рівень самооцінки», оскільки

індикаторний коефіцієнт проявлений на рівні ($r=0,440$; $p<0,022$). Поєднання даних змінних у сукупну ознаку демонструє те, що чим більше у хлопчиків підліткового віку виявляється схильність до залежності, тим яскравіше проявляється середній рівень самооцінки, тобто, саме перебування підлітків у Мережі стабілізує їх рівень самооцінки.

Критерій «залежні від Інтернету» показує негативний кореляційний зв'язок зі «звичайний користувач», коефіцієнт індикації знаходиться на рівні ($r=-0,409$; $p<0,043$). Така розстановка показників вказує на те, що чим нижче рівень залежності від інтернету, тим менше хлопчики залишаються у статусі «звичайного користувача Інтернету».

Також даний критерій показав позитивний кореляційний зв'язок з шкалою «істотні проблеми», коефіцієнт індикації знаходиться на рівні ($r=0,546$; $p<0,004$). Це свідчить про те, що чим більше підліток перебуває в Мережі, тим більше проблем в нього виникає, тим більше імовірність розвитку інтернет-адикції.

По критерію «залежні від Інтернету» встановлено також позитивний кореляційний зв'язок із критерієм «високий рівень самооцінки», оскільки індикаторний коефіцієнт відображений на рівні ($r=0,420$; $p<0,033$). Поєднання даних змінних у сукупну ознаку вказує на те, що чим яскравіше проявляється залежність, тим рівень самооцінки збільшується. Тобто підлітки за допомогою Інтернету піднімають рівень самооцінки. Це підтверджується тим, що спостерігається негативний кореляційний зв'язок з критерієм «середній рівень самооцінки» на рівні ($r=-0,460$; $p<0,018$). Тобто з збільшенням часу в Мережі, що призводить до залежності, рівень самооцінки піднімається з середнього до високого.

Індикація критерію «звичайний користувач» демонструє негативний кореляційний зв'язок з «високий рівень самооцінки», про що свідчить кореляційний коефіцієнт ($r=-0,458$; на рівні $p<0,019$). Це вказує на те, що чим менше хлопчики проводять часу у Інтернеті, вміють його контролювати, тобто є звичайними користувачами, тим інтенсивніше рівень їхньої

самооцінки знижується з «високого» на «середній». Це підтверджує вище виявлену тенденцію проте, щочим більше підліток проводить часу в інтернеті, тим інтенсивніше зростає рівень самооцінки. Тобто, під час перебування підлітків в мережі, втікаючи від реальності у віртуальний світ, підлітки знаходять для себе заняття або спосіб комунікації, в яких їх думка про себе зростає. Прояви себе в реальному житті, вирішуючи реальні проблеми (шкільні, домашні зобов'язання тощо) не дають такого ефекту, оскільки результат не завжди може відповідати очікуванням інших значущих осіб про них, що впливає на оцінювання себе.

Щодо індикації критерію «середній рівень самооцінки» було встановлено позитивний кореляційний зв'язок зі «збалансованим рівнем самоповаги» – індикаторний коефіцієнт відображений на рівні ($r=0,416$; $p<0,031$). Така розстановка показників вказує на те, що у респондентів з «середнім рівнем самооцінки» збільшується прояв «збалансованого рівня самоповаги». Тобто хлопці, які мають самооцінку на середньому рівні можуть адекватно оцінювати свої недоліки та переваги, проте іноді схильні займатися самозвинуваченням з приводу невеликих помилок, що є характерно для збалансованого рівня самоповаги.

Індикація критерію «низький рівень самооцінки» допомогла встановити позитивний кореляційний зв'язок з «лабільним рівнем самоповаги», оскільки індикаторний коефіцієнт проявлений на рівні ($r=0,458$; $p<0,016$). Сукупна ознака даних змінних свідчить про те, що у досліджуваних з «низьким рівнем самооцінки» збільшується прояв «лабільного рівня самоповаги». Тобто при низькому рівні самооцінки, підлітки ще менше себе поважають і часто балансують між самознищенням і самоповагою.

Окрім цього, індикація даного критерію «низький рівень самооцінки» характеризує негативний кореляційний зв'язок до шкали «збалансований рівень самоповаги», коефіцієнт знаходиться на рівні ($r=-0,440$; $p<0,022$). Це пояснюється наступним чином: у респондентів з низькою самооцінкою зменшується прояв «збалансованого рівня самоповаги», що підтверджує те,

що невдачі підлітка підживлюють їх низьку самооцінку і їх думка про самих себе дуже часто коливається.

Отже, ми можемо зробити підсумок, що чимнижчі комунікативні схильності хлопчиків підліткового віку, тим більше виникає у них проблем пов'язаних з Інтернетом, що в результаті призводить до залежності. І навпаки, істотні проблеми з Мережею знижують рівень комунікативних здібностей юнаків. Тобто це доводить, що підростаюче покоління не має достатнього рівня здібностей до комунікації саме через соціальні мережі, де вони проводять більшу частину свого вільного часу.

Також було виявлено, що чим вища потреба у спілкуванні, тим більш високий рівень самооцінки у хлопчиків. Тобто завдяки комунікації з іншими у підлітків піднімається самооцінка. Проте інші кореляційні зв'язки допомогли встановити наступну закономірність: задоволення потреби у спілкуванні відбувається саме через Інтернет. Адже середня потреба у спілкуванні позитивно корелює з шкалою «виникають проблеми», а висока потреба у свою чергу з «істотними проблемами». З цього видно, що саме соціальні мережі, які є «агентами комунікації» задовольняють потребу підлітків у спілкуванні. Це підтверджує також негативна кореляція про те, що чим менше людина проводить часу і Інтернеті, тим нижчий рівень її самооцінки.

Проте саме надмірне перебування хлопчиків у соціальних мережах продукує зниження рівня їхньої самоповаги. Тобто з однієї сторони піднімається їх рівень самооцінки, а з іншої знижується рівень самоповаги. Це говорить про те, що хоч самооцінка є високою через самореалізацію у соціальній мережі, проте досить нестійкою і будь-яка невдача в реальному житті призведе до її зниження.

Структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зав'язків, отриманих у результаті дослідження субвибірки дівчат (див. Додаток Б2), має наступний вигляд:

Індикація критерію «дуже низький рівень комунікативних здібностей» демонструє позитивний кореляційний зв'язок із критерієм «низьким рівнем самооцінки», що відображається коефіцієнтом кореляції ($r=0,325$; на рівні $p<0,018$). Це свідчить про те, що чим нижчий рівень комунікативних здібностей у дівчаток підліткового віку, тим нижчий рівень їхньої самооцінки. Тобто низький рівень самооцінки зумовлений нездатністю комунікувати, боязню висловлюватися, знаходити теми для розмов, просити про допомогу, висловлювати свої переживання тощо.

Індикація критерію «високий рівень комунікативних здібностей» вказує на позитивну кореляцію з шкалою «інтернет-залежність», що відображається коефіцієнтом кореляції ($r=0,392$; на рівні $p<0,004$). Така розстановка показників вказує на те, що при виявленні високого рівня комунікативних здібностей проявляється залежність від Інтернету. Тобто, якщо дівчатка проявляють ініціативу для спілкування з іншими, прагнуть розширити коло своїх знайомих, то цю здібність вони реалізують у віртуальності, через соціальні мережі, що призводить до інтернет-адикції.

Також позитивний кореляційний зв'язок спостерігається по критерію «найвищий рівень комунікативних здібностей» із «високою потребою у спілкуванні» – індикаторний коефіцієнт проявляється на рівні ($r=0,273$; $p<0,048$). Це вказує на те, щомаксимально високий рівень комунікативних здібностей породжує високу потребу у спілкуванні. Так само висока потреба у спілкуванні зумовлює розвиток комунікативних здібностей до найвищого рівня.

Критерій «найвищий рівень комунікативних здібностей» також вказує на позитивну кореляцію із «істотні проблеми з Інтернетом», коефіцієнт індикації на рівні ($r=0,285$; $p<0,038$). Сукупна ознака даних змінних свідчить про те, що чим вищий рівень комунікативних здібностей, тим більше виникає проблем пов'язаних з Мережею. Це ще раз підтверджує те, що дівчатка підліткового віку задовольняють свої комунікативні потреби за допомогою

Інтернету. Так само і навпаки, перебування у віртуальності розвиває їх комунікабельність з однієї сторони, а з іншої призводить до залежності.

Індикація критерію «середня потреба у спілкуванні» демонструє негативний кореляційний зв'язок із шкалою «високий рівень самооцінки» про що свідчить коефіцієнт кореляції ($r=-0,295$; на рівні $p<0,032$). Поєднання даних показників пояснює тенденцію того, що у респондентів при зниженні потреби у спілкуванні знижується і рівень самооцінки, або навпаки. Це пояснює тенденцію інтровертовності підлітка, з врахуванням високої емоційної лабільності в цей період, коли самооцінка знижується (зовнішні фактори впливу), вони не мають бажання спілкуватися, а навпаки, усамітнюються, занурюються в себе, в депресивні епізоди, відкидають можливість соціальної підтримки тощо.

Індикація критерію «висока потреба у спілкуванні» характеризує позитивний кореляційний зв'язок із «істотними проблемами», що відображено коефіцієнтом кореляції ($r=0,273$; на рівні $p<0,048$). Це свідчить про те, що чим більше потреба у спілкуванні, тим більше виникає проблем, що пов'язані з перебуванням дівчат-підлітків в соціальних мережах, саме в такий спосіб задовольняється їх потреба у спілкуванні, шляхом комунікації у соціальних мережах через що і виникають проблеми (постійна нестача часу, поганий настрій через неможливість зайти і перевірити повідомлення тощо).

Також позитивний кореляційний зв'язок по критерію «висока потреба у спілкуванні» було встановлено з «високим рівнем самооцінки» – індикаторний коефіцієнт виявлений на рівні ($r=0,297$; $p<0,031$). Така розстановка показників вказує на те, що висока потреба у спілкуванні зумовлює високий рівень самооцінки підлітків і навпаки. Тобто за допомогою встановленню багатьох соціальних зв'язків, які як ми визначили реалізуються завдяки соціальним мережам, у дівчаток піднімається рівень самооцінки. Так само високий рівень самооцінки зумовлює високу потребу у спілкуванні, що задовольняється віртуальним спілкуванням.

Індикація критерію «несхильні до інтернет-адикції» демонструє негативний кореляційний зв'язок із шкалою «виникають проблеми» про що свідчить коефіцієнт кореляції ($r=-0,307$; на рівні $p<0,027$). Поєднання даних показників пояснює тенденцію того, що у дівчаток, які проявляють несхильність до надмірного перебування у віртуальному просторі немає проблем із Інтернетом. Тобто вони легко можуть контролювати свій час перебування у соцмережах.

Натомість індикація критерію «схильні до інтернет-залежності» характеризує позитивний кореляційний зв'язок із шкалою «низький рівень самооцінки»— індикаторний коефіцієнт виявлений на рівні ($r=0,309$; $p<0,024$). Це пояснюється тим, що у респондентів зі схильністю до залежності рівень самооцінки стрімко падає. Тобто дівчатка з низькою самооцінкою схильні до залежності від Інтернету. У цьому випадку саме спілкування у соціальних мережах є способом стабілізації самооцінки підлітка.

Також, різні кореляційні зв'язки були виявлені по шкалі «залежні від Інтернету» з іншими шкалами. Отже було встановлено:

- негативний кореляційний зв'язок з критерієм «звичайний користувач» ($r=-0,379$; $p<0,005$);
- позитивний кореляційний зв'язок з «істотні проблеми» на рівні ($r=0,413$; $p<0,002$);
- позитивний кореляційний зв'язок з критерієм «високий рівень самооцінки» ($r=0,535$; $p<0,0001$);
- негативний кореляційний зв'язок з критерієм «низький рівень самооцінки» ($r=-0,280$; $p<0,042$).

З огляду на дані кореляційні зв'язки можна зробити наступні висновки. Чим більше виявляється залежність від Інтернету детермінуючи некерованість входів та виходів у соціальній мережі, поганого настрою внаслідок заборони користуватися інтернетом, відсутність будь-яких інших захоплень тощо, тим менше дівчатка-підлітки є звичайними користувачами,

відповідно у них виникають істотні проблеми, що пов'язані з перебуванням в соціальних мережах тригеруючи процес інтернет-адикції.

Окрім цього, з'ясовано, що чим яскравіше виявляється залежність від інтернету у дівчаток-підлітків, тим інтенсивніше підвищується рівень самооцінки. І навпаки, якщо рівень самооцінки низький, то залежність не проявляється. Ці дані ще раз доводять, що спілкуванні в соціальних мережах стабілізує самооцінку підлітків створюючи когерентно-детермінуюче тригерування процесу інтернет-адикції.

Так само позитивна кореляція по критерію «істотні проблеми» була виявлена з «високим рівнем самооцінки», що представлена індикаторним коефіцієнтом на рівні ($r=0,317$; $p<0,021$). Це свідчить про те, що чим більше у досліджуваних виявляється проблем з мережею, тим вищий рівень самооцінки вони мають. Тобто, надмірне користування Інтернетом у підлітковому віці є способом стабілізації самооцінки.

Індикація критерію «низький рівень самооцінки» допомогла встановити позитивний кореляційний зв'язок зі «лабільним рівнем самоповаги», оскільки індикаторний коефіцієнт проявлений на рівні ($r=0,321$; $p<0,019$). Сукупна ознака даних змінних свідчить про те, що у досліджуваних з низьким рівнем самооцінки збільшується прояв лабільного рівня самоповаги. Тобто чим нижчий рівень самооцінки, тим менше самоповаги дівчатка проявляють до своєї особистості і часто балансують між самознищенням і самоповагою.

Окрім цього, індикація даного критерію «низький рівень самооцінки» характеризує негативний кореляційний зв'язок до шкали «збалансований рівень самоповаги», коефіцієнт знаходиться на рівні ($r=-0,291$; $p<0,035$). Це пояснюється тим, що у респондентів з низькою самооцінкою зменшується прояв збалансованого рівня самоповаги, тобто невдачі підлітка підживлюють їх низьку самооцінку знижуючи і самоповагу.

Отже, можна зробити висновок, що чим нижчі комунікативні схильності дівчаток підліткового віку, тим нижчий у них рівень самооцінки. І

навпаки, якщо рівень самооцінки є високим, то рівень комунікативних здібностей є на вищому рівні.

Також було виявлено, що високий рівень здібностей до комунікації продукує високу потребу у спілкуванні, яка призводить, у свою чергу, до істотних проблем пов'язаних з віртуальним світом. Тобто це доводить, що підростаюче покоління задовольняє свою потребу у спілкуванні за допомогою соціальних мереж. А індикація показників шкал «залежні» та «істотні проблеми» з Інтернетом показали позитивну кореляцію із «високим рівнем самооцінки», тому що соціальні мережі є стабілізуючим фактором самооцінки дівчаток-підлітків.

Проте саме надмірне перебування дівчаток у соціальних мережах продукує зниження рівня їхньої самоповаги. Тобто з однієї сторони піднімається їх рівень самооцінки, а з іншої знижується рівень самоповаги. Це говорить про те, що хоч самооцінка є високою через самореалізацію у соціальній мережі, проте досить нестійкою і будь-яка невдача призведе до її зниження.

Таким чином, двосторонній аналіз кореляційних зв'язків підтверджує статистичну значущість та кореляційну потужність саме тих змінних, які мали найбільші, за абсолютною величиною, кореляційні навантаження по відношенню до обраних нами методик, що дозволило підтвердити первинну гіпотезу про те, що потреба підлітків в спілкуванні дискретно задовольняється віртуальною комунікацією в соціальних мережах спорадично стабілізуючи самооцінку та самоповагу у підлітків створюючи когерентно-детермінуюче тригерування процесу інтернет-адикції.

Висновки до третього розділу

1. У третьому розділі з метою експериментально-діагностичної експлікації психологічної модальності особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах було ідентифіковано показники комунікативних здібностей серед двох субвиборок – дівчат і хлопців пубертатного періоду, які дали змогу визначити, що за всіма рівнями комунікативних здібностей статистично достовірних відмінностей виявлено не було. Щодо рівня потреби у комунікуванні, то хлопці продемонстрували значно нижчий рівень даної потреби ніж дівчатка.

2. Конвергенція показників інтернет-адикції серед досліджуваних респондентів-підлітків – хлопців і дівчат, дозволила визначити схильність до цього виду залежності: несхильними до інтернет-адикції, у більшій мірі, виявилися дівчата, проте істотні проблеми з користування Інтернет-Мережею виникають у хлопців, вони більше свого часу проводять у віртуальному світі і є більш схильними до інтернет-адикції.

3. Релевантність показників рівнів самооцінки та самоповаги у підлітків дало змогу визначити відсутність статистично достовірних відмінностей серед хлопців та дівчат по рівням самооцінки та самоповаги, оскільки самооцінка респондентів обох статей проявляється на високому, середньому та низькому рівні функціонування, а самоповага (на лабільному, збалансованому та адекватному рівнях функціонування), як у хлопців, так і у дівчат, що вказує на нестабільність цих психічних утворень в підлітковому віці.

4. З метою інтерпретації когерентності особливостей комунікування з тригеруванням процесу інтернет-адикції серед досліджуваних респондентів було застосовано двосторонній кореляційний аналіз за Пірсоном (r), що підтвердив статистичну значущість та кореляційну потужність змінних, які мали найбільші за абсолютною величиною кореляційні навантаження з обраних психодіагностичних методик дозволивши підтвердити первинну гіпотезу про те, що потреба підлітків у комунікуванні дискретно

задовольняється віртуальною спілкуванням в соціальних мережах спорадично стабілізуючи самооцінку та самоповагу у підлітків створюючи когерентно-детермінуюче тригерування процесу інтернет-адикції.

5. Структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зв'язків, отриманих у результаті дослідження субвибірки хлопців дозволили з'ясувати, що чим нижчі розвинуті комунікативні здібності у хлопців, тим більше виникає у них проблем пов'язаних з Інтернетом, що в результаті може призвести до адикції. І навпаки, істотні проблеми з Мережею знижують рівень комунікативних здібностей підлітків. Тобто це доводить, що підростаюче покоління не має достатнього рівня здібностей до комунікації саме через соціальні мережі, де вони проводять більшу частину свого вільного часу.

6. Виявлено, що чим вища потреба у комунікації, тим більш високий рівень самооцінки у хлопчиків. Проте інші кореляційні зв'язки демонструють наступну закономірність: задоволення потреби у комунікації відбувається саме через Інтернет, оскільки середня потреба у комунікації позитивно корелює з шкалою «виникають проблеми з інтернет-адикцією», а висока потреба у свою чергу з «істотними проблемами з інтернет-адикцією». З цього видно, що саме соціальні мережі, які є «агентами комунікації» задовольняють потребу підлітків у комунікуванні. Це підтверджує також і негативний кореляційний зв'язок про те, що чим менше людина проводить часу в Інтернеті, тим нижчий рівень її самооцінки.

7. Структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зв'язків, отриманих у результаті дослідження за субвибіркою – дівчата дозволили з'ясувати, що чим нижчі комунікативні здібності у дівчат підліткового віку, тим нижчий рівень у них самооцінки. І навпаки, якщо рівень самооцінки є високим, то рівень комунікативних здібностей, також, розвинутий до високого рівня.

8. Встановлено, що високий рівень комунікативних здібностей актуалізує високу потребу у комунікуванні, що може призводити до істотних

проблем, які пов'язані з віртуальним світом. Тобто це доводить, що підростаюче покоління пубертатного періоду задовольняє власні потреби у комунікації інтенсивно використовуючи для цього соціальні мережі. А індикація показників «інтернет-адитивні» та «істотні проблеми з Інтернетом» продемонстрували позитивну кореляцію із «високим рівнем самооцінки», що підкреслює те, що соціальні мережі є стабілізуючим фактором самооцінки дівчат.

9. Проте саме надмірне перебування і дівчат, і хлопців у соціальних мережах знижує рівень їхньої самоповаги. Тобто з одного боку рівень їх самооцінки зростає, а з іншого – рівень самоповаги знижується. Це говорить про те, що хоч самооцінка є високою через самореалізацію у соціальній мережі, проте досить нестабільною, оскільки низький рівень самоповаги одразу тягне за собою дестабілізацію самооцінки і будь-яка невдача в реальності додатково призводить до її розхитування тенденцією до зниження.

ВИСНОВКИ

1. У першому розділі розкрито актуальність проблеми дослідження, теоретичних напрацювань та ознайомлення з сучасним станом дослідження психологічних особливостей комунікування у соціальних мережах. Детально розглянуто психологічний зміст та співвідношення понять “підлітковий вік”, “криза підліткового віку”, “функції комунікації”, “засоби комунікації”, “соціальна мережа” та “інтернет-адикція”.

2. Підлітковий вік кваліфікується як одним з найскладніших в онтогенетичному розвитку людини. З’ясовано, що провідним видом діяльності в цьому віці виступає спілкування з однолітками, яке через глобальну діджиталізацію найчастіше відбувається за допомогою соціальних мереж, а через низку переваг віртуального спілкування (анонімність, відсутність обмежень, інтерактивність) підлітки надають перевагу саме віртуальній комунікації, яка через її надмірність може тригерувати Інтернет-залежність. Адиктивна поведінка підлітків проявляється через надання соціальним мережам особливої цінності, їх нерозвинуту здатність контролювати тривалість перебування в соціальних мережах, схильністю ігнорувати більш важливі справи, незадоволенням інших базових потреб.

3. У другому розділі обґрунтовано організаційно-методичні засади емпірично-діагностичного дослідження, встановлено результати психологічного моніторингу специфічних особливостей комунікування підлітків в соціальних мережах. Визначено ступінь розвитку комунікативних та організаторських здібностей, діагностовано ступінь потреби у комунікації серед підлітків, визначено ступінь інтернет-адикції, досліджено рівень самооцінки та самоповаги серед хлопців та дівчат.

4. Виявлено, що рівень розвитку комунікативних здібностей серед осіб пубертатного періоду не залежить від статі. Проте, аналіз розподілу діагностичних даних респондентів за віком вказує на те, що з віком підлітки розвивають у собі комунікабельність, товариськість, вміння та навички налагоджувати контакти з іншими, що впливає на ініціативність

комунікувати. Окрім цього, організаторські здібності тісно пов'язані з комунікативними, тому, що впливають на формування та актуалізацію один одного і ця здатність виразніше проявляється у дівчат.

5. Порівняльний аналіз показників визначення інтернет-адикції продемонстрував, що більш схильними до цього виду залежності є хлопці – це 65 % досліджуваних респондентів, а вже залежними кваліфікуються 24% підлітків. Дівчатка, зазвичай, проводять часу в Інтернеті дещо менше, можливо тому інтернет-адикція присутня у 9 % респондентів жіночої статі і 41% дівчаток взагалі не мають схильності до залежності.

6. Визначено, що комунікування підлітків у соціальних мережах є способом стабілізації рівня самооцінки та самоповаги серед підлітків. Адже середній і високий рівні самооцінки у більшій мірі представлені серед підлітків-хлопців, які з результатів попередній методик, мають більше проблем пов'язаних з Інтернетом. Стосовно, самоповаги, то у підлітковому віці її рівень є вищим, також у хлопців 14-16 років, вони стають вже більш впевненими в собі та можуть об'єктивно і адекватно оцінювати власні достоїнства та недоліки, зберігаючи при цьому самоповагу у складних для них ситуаціях, при невдачах, але схильні іноді займатися пролангованим «самобичуванням», караючи себе за те, що щось не передбачили або не помітили, в результаті, така поведінка не дозволяє їм змиритися з неможливим і змінити це, швидко реагуючи і коригуючи власні промахи.

7. Встановлено, що більш виражена потреби в інтенсивній комунікації притаманна дівчатам старшого підліткового віку, яка дає можливість їм емоційно розрядитися, ділючись власними проблемами і тайнами з подругами, окрім цього, вона є джерелом енергії для них, потужним ресурсом, що дає можливість «зарядитися» позитивним настроєм комунікуючи з іншими. І саме через незадоволення цієї потреби у реальному житті (невмінні встановлювати контакти через сором'язливість або страхи, вести відкриту бесіду офлайн) «вимушує» їх використовувати віртуальне

спілкування, де вони можуть знаходити нових знайомих, друзів і задовольняти цю потребу.

8. За допомогою аналізу преференції провідних ідентифікаційних категорій було виявлено, що дівчатка мають більшу потребу у спілкуванні, ніж хлопчики. Це обумовлено тим, що дівчата ставляться більш вибірково до вибору партнера для комунікативної взаємодії, ніж хлопчики. Також, були встановлені відмінності між ступенями залежності: хлопчики більш схильні до інтернет-адикції, ніж дівчатка.

9. У третьому розділі з метою перевірки розподілу достовірних відмінностей даних серед двох субвибірок був застосований параметричний метод статистичного висновку – t-критерій Стюдента, аналіз якого продемонстрував, що майже за всіма шкалами, що діагностують прояв комунікативних здібностей, статистично достовірних відмінностей виявлено. Але, рівень потреби у комунікуванні набагато вищий серед досліджуваних респондентів дівчат, а більш схильні до інтернет-адикції – досліджувані респонденти хлопці.

10. З метою інтерпретації когерентності особливостей комунікування з тригеруванням процесу інтернет-адикції серед досліджуваних респондентів було застосовано двосторонній кореляційний аналіз за Пірсоном (r), що підтвердив статистичну значущість та кореляційну потужність змінних, які мали найбільші за абсолютною величиною кореляційні навантаження з обраних психодіагностичних методик дозволивши підтвердити первинну гіпотезу про те, що потреба підлітків у комунікуванні дискретно задовольняється віртуальним спілкуванням в соціальних мережах спорадично стабілізуючи самооцінку та самоповагу у підлітків створюючи когерентно-детермінуюче тригерування процесу інтернет-адикції.

11. Структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зв'язків, що були одержані в результаті дослідження у субвиборки – хлопці дозволило визначити, що чим нижчі у них комунікативні здібності, тим більше виникає проблем пов'язаних з

Інтернетом, що в результаті призводить до адикції. І навпаки, істотні проблеми з Мережею знижують рівень комунікативних здібностей у підлітків. З'ясовано, що чим вища потреба у комунікації, тим більш високий рівень самооцінки у хлопчиків проявляється. Проте інші кореляційні зв'язки допомогли встановити закономірність, що задоволення потреби у комунікації відбувається за допомогою соціальних мереж, які є «агентами спілкування», і задовольняють потребу підлітків у комунікуванні.

12. Структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зав'язків, отриманих у результаті дослідження за субвибіркою – дівчата дозволили з'ясувати, що чим нижчі комунікативні здібності у дівчат підліткового віку, тим нижчий рівень у них самооцінки. І навпаки, якщо рівень самооцінки є високим, то рівень комунікативних здібностей, також, розвинутий до високого рівня.

13. Проте саме надмірне перебування і дівчат, і хлопців у соціальних мережах знижує рівень їхньої самоповаги. Тобто з одного боку рівень їх самооцінки зростає, а з іншого – рівень самоповаги знижується. Це говорить про те, що хоч самооцінка є високою через самореалізацію у соціальній мережі, проте досить нестабільною, оскільки низький рівень самоповаги одразу тягне за собою дестабілізацію самооцінки і будь-яка невдача в реальності додатково призводить до її розхитування тенденцією до зниження. Отже, в такий спосіб підростаюче покоління підлітків дискретно задовольняє потребу у комунікації віртуальним спілкуванням в соціальних мережах спорадично стабілізуючи самооцінку, що може тригерувати інтернет-адикцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко А. О. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки / А. О. Андрієнко // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / [за ред. Кривоконь Н. І. та Сили Т. І.]. – Чернігів : ЧДПСТП, 2008. – С.288-292.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : Учебник для высших учебных заведений. – 5-е изд., испр. и доп. / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 365 с.
3. Балонов І.М. “Комп’ютер і підліток” М., 2002 р.стр.32-58.Ребрина А. С. Причины формирования компьютерного жаргона // Тезисы докладов студенческой научной конференции по итогам работы за 1998 г. – Воронеж: ВГПУ, 1999. –133 с.
4. Белінська О. Н. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати / О. Н. Белінська, А. М. Жичкина [Електронний ресурс] // Белінська О. Н., Жичкина А. М. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати. Режим доступу: www.psychology.ru/internet.
5. Бирюков А. Б. Зависимость от социальных сетей [Електронний ресурс] / А. Б. Бирюков // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/zavisimost-ot-sotsialnyh-setey/viewer>.
6. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М. С. Богдан, О. В. Горецька // Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. – 2014. – С. 25-29.
7. Бондаренко Е. Социальные сети как инструмент развития: виды и возможности [Електронний ресурс] / Е. Бондаренко. – Режим доступу: <http://www.trainings.ru/library/articles/?id=10067>.
8. Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства : монографія / авт. колектив : Н. М. Токарева, А. В. Шамне, О. О.

- Халік [та ін.]; ред.Н. М.Токаревої. – Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. – 220 с.
9. Вахула Б. Я. Соціальні інтернет-мережі їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства / Б. Я. Вахула // Вісник Львівського університету. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 311–319.
 10. Виготський Л. С. Педологія підлітка // Собр. соч. в 6-ти т. Т. Дитяча психологія / Под ред Д. Б. Ельконіна. М.: Педагогіка 1984. 132с.
 11. Влияние социальных сетей на подростков [Електронний ресурс] // Журнал Mamsy. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://mamsy.ru/blog/vliyanie-socialnyh-setej-na-podrostkov/>.
 12. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы зависимости от Интернета / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. 1
 13. Войскунский А.Е. Психологічні дослідження феномена Інтернет-аддикції // Тези доповідей 2-ї Російської конференції щодо екологічної психології. М.:ЭкопсицентрРОСС. 2000.С.251-253.
 14. Глущенко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернет-адиктивної поведінки особистості / С. Д. Глущенко // Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей. – Частина I. – К.: Університет «Україна», 2008. – 547 с.
 15. Гнатюк О.Л. Основы теории коммуникации. М.: Книга, 2010. 326 с.
 16. Городенко Л. М. Мережеві комунікації у структурі соціальних комунікацій/Л. М. Городенко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2011. – № 2. – С. 15–19.
 17. Горявский Ю. Назад у майбутнє // Світ Internet. № 10 . – М., 2001 . – С.15.
 18. Губанов Д. А. Социальные сети: модели информационного влияния, управления и противоборства / Д. А. Губанов, Д. А. Новиков, А. Г. Чхартишвили. – Москва : Физматлит, 2010. – 227 с.
 19. Гузьман О.А. Комп'ютерна залежність підлітків [Електронний ресурс] / О.А. Гузьман., Н.О. Ляшенко – Режим доступу: <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/guzman-o-a-lyashenko-n-o-komp-yuterna-zalezhnistpidlitkiv/>

20. Гура В.В. Проблема розвитку соціальної активності молоді у віртуальному просторі / В.В. Гура // Збірник наукових праць «Соціально-педагогічні проблеми дітей і молоді». – 2009. – Ростов-на-Дону. Вип. 22. – с.16.
21. Гущина Н. І. Проблема захисту учнів від негативних впливів у соціальних мережах / Н. І. Гущина // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 7. – С. 13-14.
22. Данилов С.А. Риски и потенциал интернетсоциализации молодежи // Известия Саратовского университета. Серия Философия. Психология. Педагогика. 2012. № 12 (2). С. 40-47
23. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси / Ю. А. Данько // Сучасне суспільство. – 2012. – Вип. 2. – С. 179-184.
24. Данько Ю. А. Феномен соціальних мереж у контексті становлення і розвитку мережевого суспільства / Ю. А. Данько // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер. : Соціологічні науки. – 2012. – Т. 15, № 1-2. – С. 53-59.
25. Ельконін Д.Б. До проблеми періодизації психічного розвитку в дитячому віці // Питання психології, 1971, № 4. 6с.
26. Егоров А., Особенности личности подростков с интернет-зависимостью [Электронный ресурс] / А. Егоров, Н. Кузнецова, Е. Петрова – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/publ/info/254>
27. Жичкина А. Е. Самопрезентация в виртуальной коммуникации и особенности идентичности подростков-пользователей Интернета / А. Е. Жичкина, Е. П. Белинская // Труды по социологии образования. – М., 2000. – Т. 5, вып. 7.
28. Жичкина А. Е. Социально-психологические аспекты общения в Интернете / А. Е. Жичкина. – Москва, 2003. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>
29. Задорожная Е.С. Молодежные коммуникации в информационном обществе: (Управленческий аспект): дис. ... канд. социол. наук. Новосибирск, 2006. 181 с.

30. Захарова А. Чудовища из соцсетей. Как интернет превращает подростков в психопатов [Электронный ресурс] / Александра Захарова // Деловая столица. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.dsnews.ua/future/chudovishcha-v-sotssetyah-podrostki-hotyat-pomogat-drug-drugu-19092017220000>.
31. Засекін А. А. Віртуальне спілкування як чинник особистісних змін студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / А. А. Засекін; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2012. – 20 с.
32. Зінченко О. В. Характеристика мотивів користування Інтернетом у підлітковому віці [Електронний ресурс] / О. В. Зінченко. – Режим доступу : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=16570&chapter=1>
33. Искусство общения в Интернет, или сказкотерапия в действии // Мир ПК. – 1998. – №4.
34. Казанская В.Г. Подросток. Трудности взросления. Книга для психологов, педагогов, родителей / В.Г. Казанская. – Спб.: Питер, 2006. – 240 с.
35. Камінська О. В. Психологічні детермінанти формування інтернет-залежності / О. В. Камінська // Проблеми сучасної психології . - 2013. - Вип. 22. - С. 194-204.
36. Карандашева О. В. Работа практичного психолога з учнями, схильними до адиктивної поведінки / О. В. Карандашева // Тренінгові, соціально-реабілітаційні і навчальні програми із формування здорового способу життя в учнівської студентської молоді. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С. 59–67.
37. Компанцева Л. Ф. Інтернет-лінгвістика : навч. посібник / Л. Ф. Компанцева. – Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. – 275 с.
38. Коноплицкий С.М. Сетевые сообщества как объект социологического анализа / С.М. Коноплицкий // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – №3. – С. 167-178.
39. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана.– Луцьк: РВВ —Вежа|| Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с.].

- 40.Леонова Л. Г. Вопросы профилактики аддиктивного поведения в подростковом возрасте : Уч.-метод. пособие под. ред. Ц. П. Короленко / Л. Г. Леонова, Н. Л. Бочкарева. – Новосибирск : НМИ, 1998.
- 41.Літяга І. В. Деякі аспекти проблеми спілкування у підлітковому віці [Електронний ресурс] / І. В. Літяга. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/1009/1/9.pdf>.
- 42.Лукина Н. П. Информационное общество: состояние и перспективы социально-философского исследования / Н. П. Лукина. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.huminf.tsu.ru>
- 43.Лютий В.П. Залежність від соціальних мереж як проблема сучасних студентів / Лютий В.П., Коломієць К.С. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2014. – №3-4. – С. 6-12
- 44.Лютий В.П. Нехімічні адикції як предмет соціальної роботи / В.П.Лютий //Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка(педагогічні науки) – № 11 (270), – червень 2013 р. – С. 158 – 166.
- 45.Максименко С.Д. Генетико-психологічні вектори розвитку особистості / С. Д. Максименко. // Актуальні проблеми психології : Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / за ред. С. Д. 354 Максименка, М. В. Папучі. – Київ, 2010. – Т. 11, вип. 3. – С. 3–9
- 46.Максименко С. Д. Теоретико-методологічні засади генези особистості / / С. Д. Максименко. // Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти : Матеріали методологічного семінару АПН України 16 грудня 2004 року. – Киев, 2005. – С.18– 34.
- 47.Міжнародний журнал присвячений дослідженням в мережі Інтернет «Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.liebertpub.com/CPB>.
- 48.Мироненко Г.В. Інтернетпсихологія: напрями досліджень і перспективи розвитку / Г.В. Мироненко, Н.В. Климчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті:

www.nbuu.gov.ua/portal/natural/uztnu/zapiski/2008/filologiya/uch_21_1fn/mirone_nklimch.pdf.

49. Михайлина М.Ю., Павлова М.А. Психологическая помощь подростку в кризисных ситуациях. Профилактика, технологии, консультирование, занятия, тренинги / авт.-сост. М. Ю. Михайлина, М. А. Павлова. – Волгоград: Учитель, 2009. – 207с.
50. Немеш О.М. Вплив спілкування в соціальних мережах на розвиток особистості підлітка / О.М.Немеш // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Вип. № 26. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 442–456.
51. Немеш О.М. Соціальні мережі як провідний вид віртуального спілкування: проблематизація феномену / О.М.Немеш // Fundamental and applied reseaches in practice of leading scientific schools – Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2014. – Issue 5. – С. 248 – 264.
52. Ноздріна Л. В. Аналіз соціальної мережі як продукту Веб-проекту / Л. В. Ноздріна // Управління проектами: стан та перспективи. – Миколаїв, 2011. – С. 233–236.
53. Пинигина Н.В., Чибисова О.В. Коммуникация молодежи в повседневной жизни // Успехи современного естествознания. 2012. № 5. С. 34
54. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. 12-е издание / Ф. Райс, К. Долджин. – СПб.: Питер, 2012. – 816 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»). Перевод с английского под научной редакцией профессора Е. И. Николаевой.
55. Резнікова О.О. Соціальні мережі Internet як об'єкт психологічного дослідження / О.О. Резнікова // Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 листоп. 2009 р.). – Луганськ. – С. 123–131
56. Рейтинг популярності соціальних мереж в Україні [Електронний ресурс] // РБК-Україна. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.rbc.ua/ukr/news/uz-predupredila-ogranichenii-dvizheniya-poezdov-1555069131.html>.

57. Семенюк Л.М. Хрестоматія з вікової психології: навчальний посібник для студентів / За ред. Д.І. Фельдштейна: видання 2-е, доповнене. - Москва: Інститут практичної психології, 1996. 219с.
58. Слепнева Е. П. Особенности общения подростков со сверстниками [Електронний ресурс] / Елена Павловна Слепнева – Режим доступу до ресурсу:
<http://mosh2.ru/storage/app/uploads/public/59f/00a/1aa/59f00a1aa7558765156357.pdf>.
59. Стець А. Кожен восьмий підліток в Україні залежний від соціальних мереж [Електронний ресурс] / Андрій Стець // zaxid.net. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:
https://zaxid.net/kozhen_vosmiy_pidlitok_v_ukrayini_zalezniy_vid_sotsialnih_merezh_n1482007.
60. Солдатова Г. У. Роль родителей в повышении безопасности ребенка в Интернете / Г. У. Солдатова, Е. И. Рассказова // Вопросы психологии – 2013 – № 2 – С. 3–15.
61. Терешкун О. Соціальні мережі у сучасному суспільстві: психологічний аналіз / О. Терешкун, О. Ілюшкін // Соціальна психологія. Український науковий журнал. – 2011. – № 5. – С. 86–95
62. Токарева Н. М. Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору: монографія / Наталя Миколаївна Токарева – Кривий Ріг: ТОВ ВНП «ІНТЕРСЕРВІС», 2015 – 448 с.
63. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг : ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2014 – 312 с.
64. Турецька Х.І. Психологічні чинники Інтернет-залежності / Х.І. Турецька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №2 (2). – С. 95-104.

65. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малызиной ; под. ред. Е. Л. Вартаковой. – Москва : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
66. Фатурова В. М. Интернет-средовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості : Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / В. М. Фатурова; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 21 с.
67. Фісенко Т. В. Засоби впливу в соціальних інтернет-мережах / Т. В. Фісенко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2012. – № 1. – С. 152–157.
68. Фісенко Т. В. Соціальні інтернет-мережі як феномен сучасного медіасередовища : автореф. дис. ... канд. соц. ком. : 27.00.07 / Тетяна Вікторівна Фісенко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2012. – 16 с.
69. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С. 149-154.
70. Чуйкова Г. С. Интернет-коммуникация как фактор личностного развития (на примере общения в чатах) : автореф. дис. на соискание научной степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Г. С. Чуйкова ; ГОУ ВПО «Алтайский государственный университет» – Москва, 2008. – 24 с.
71. Щеулова Е.А., Николаева А.Е. Социальные сети как средство коммуникации молодежи // Современные научные исследования и инновации. 2016. № 11 (67). С. 939-944
72. Янг К. С. Диагноз – интернет-зависимость [Электронный ресурс] / Кимберли С. Янг – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>
73. Brown J. Is social media bad for you? The evidence and the unknowns [Электронный ресурс] / Jessica Brown // BBC. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.bbc.com/future/article/20180104-is-social-media-bad-for-you-the-evidence-and-the-unknowns>.

74. Evans M.A., Hare A.L., Mikami A.Y. . Adolescent Peer Relationships and Behavior Problems Predict Young Adults' Communication on Social Networking Websites // *Developmental Psychology*. 2010. Vol. 46 (1). P. 46–56.
75. Lin K.-Y., Lu H.-P. Why people use social networking sites: An empirical study integrating network externalities and motivation theory// *Computers in Human Behavior*. 2011. Vol. 27. P. 1152–1161.

ДОДАТКИ

Додаток А1

Тест "оцінка комунікабельності та організаторських здібностей (КОС-2)"

Інструкція. Методика визначення комунікативних і організаторських здібностей містить 40 питань. На кожне питання слід відповісти «так» (+) або «ні» (-). Якщо вам важко у виборі відповіді, необхідно все-таки обрати між двома альтернативами. Час на виконання: 10-15 хвилин.

Питання тесту

1. Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?
5. Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?

14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?
16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для вас обстановці?
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?

34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правда, що у вас багато друзів?
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

Шкала Інтернет-залежності (А. Жичкіна)

Інструкція. Виберіть з двох тверджень те, яке більше властиве Вам.

1. А. Коли мені сумно або самотньо, я звичайно виходжу в Інтернет.
1. Б. Я не відчуваю необхідності вийти в Інтернет тоді, коли в мене поганий настрій.
2. А. Коли я проводжу в Інтернеті менше часу, ніж звичайно, я відчуваю себе пригнічено.
2. Б. Мій емоційний стан не залежить від того, скільки часу я проводжу в Інтернеті.
3. А. Я відчуваю, що моє захоплення Інтернетом заважає моєму навчанню, роботі або відносинам з людьми поза Інтернетом.
3. Б. Використання Інтернету не заважає моїм відносинам з людьми, навчанню або роботі.
4. А. Багато моїх знайомих не знають, скільки часу я насправді проводжу в Інтернеті.
4. Б. Більшість моїх знайомих знає, скільки часу я проводжу в Інтернеті.
5. А. Я часто намагаюся зменшити кількість часу, що я проводжу в Інтернеті.
5. Б. Я не намагаюся зменшити кількість часу, що я проводжу в Інтернеті.
6. А. Коли я не в Інтернеті, я часто думаю про те, що там відбувається.
6. Б. Коли я не в Інтернеті, я рідко думаю про нього.
7. А. Я волію спілкуватися з людьми або шукати інформацію через Інтернет, а не в реальному житті.
7. Б. Я далеко не завжди вдаюся до допомоги Інтернету, коли мені потрібно знайти інформацію або поспілкуватися.

Тест на Інтернет-залежність (К. Янг)

Інструкція. Дайте відповіді на запропоновані запитання, використовуючи наступну шкалу: «дуже рідко» -1 бал, «інколи» -2 бали, «часто» -3 бали, «дуже часто» -4 бали, «завжди» -5 балів

1. Як часто ти порушуєш часові рамки, встановлені батьками для користування Інтернетом?
2. Як часто не виконуєш свої обов'язки по дому, щоб провести більше часу в Інтернеті?
3. Як часто вибираєш провести час в Інтернеті замість того, щоб провести час в колі сім'ї?
4. Як часто формуєш нові знайомства в Інтернеті?
5. Як часто батьки нарікають на кількість часу, проведеного тобою в Інтернеті?
6. Як часто твоє навчання страждає через кількість часу проведеного в Інтернеті?
7. Як часто перевіряєш електронну скриньку, перш ніж зайнятись чимось іншим?
8. Як часто вибираєш спілкування в Інтернеті замість спілкування з оточуючими?
9. Як часто не відповідаєш на запитання про те, що вона робиш в Інтернеті?
10. Як часто батьки заставляли тебе, коли заходив(ла) в Інтернет без їхнього дозволу?
11. Як часто проводиш час в своїй кімнаті, граючи в комп'ютерні ігри?
12. Як часто відповідаєш на «дивні» дзвінки від нових «Інтернет-друзів»?
13. Як часто огризаєшся, кричиш чи поводиш себе дратівливо, якщо тебе потурбували через перебування в Інтернеті?
14. Як часто виглядаєш більш втомлено, на відміну від часу, коли в домі не було Інтернету?

15. Як часто виглядаєш зануреною в думки про повернення в Інтернет, коли в ньому не перебуваєш?
16. Як часто сваришся і гніваєшся, коли батьки сварять за час проведений в Інтернеті?
17. Як часто замість своїх колишніх улюблених занять, хобі, вибираєш перебування в Інтернеті?
18. Як часто злишся і стаєш агресивним(ою), коли обмежують час перебування в Інтернеті?
19. Як часто замість прогулянок з друзями обираєш перебування в Інтернеті?
20. Як часто відчуваєш пригнічення, погіршення настрою, нервуєш, коли знаходишся поза Інтернет-мережею, а коли повертаєшся в Інтернет, це все зникає?

Методика “Вивчення рівня самооцінки”

Інструкція: Потрібно заповнити опитувальник, що містить 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей. Кожна відповідь кодується балами за схемою:

Дуже часто - 4,

Часто - 3,

Іноді - 2,

Рідко - 1,

Ніколи – 0.

Судження

1. Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за навчання.
3. Мене хвилює моє майбутнє.
4. Багато хто ненавидить мене
5. Я менш ініціативний, ніж інші.
6. Мене хвилює мій психічний стан.
7. Я боюся видатися невігласом.
8. Зовнішність інших набагато привабливіша, ніж моя.
9. Я боюся виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто роблю помилки.
11. Шкода, що я не вмію розмовляти з людьми так, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості в собі.
13. Я волів би, щоб інші люди частіше схвалювали мої дії.
14. Я занадто скромний.
15. Моє життя марне.
16. Багато хто неправильно думає про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди чекають від мене забагато.
19. Люди не цікавляться моїми досягненнями.

20. Я трохи соромлюся.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміє мене.
22. Я не відчуваю себе в безпеці.
23. Я часто хвилююся, та даремно.
24. Я почуваю себе ніяково, коли входжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.
26. Я відуваю, що люди говорять про мене за моєю спиною.
27. Я впевнений, що люди майже все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статись якась прикрість.
29. Мене непокоїть думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не вельми комунікабельний.
31. У суперечках я висловлююся лише тоді, коли впевнений у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого від мене чекає клас.

Методика “Шкала М.Розенберга”.

Інструкція.Визначте, наскільки ви згодні або не згодні з наведеними нижче твердженнями. Поставте навпроти відповідну цифру.

4 – повністю згоден

3 – згоден

2 – не згоден

1 – абсолютно не згоден

Тестовий матеріал

1. Я відчуваю, що я гідна людина, принаймні, не менше ніж інші.
2. Я завжди схильний відчувати себе невдахою.
3. Мені здається, у мене є ряд хороших якостей.
4. Я здатний дещо робити не гірше, ніж більшість.
5. Мені здається, що мені особливо нічим пишатися.
6. Я до себе добре ставлюся.
7. В цілому я задоволений собою.
8. Мені б хотілося більше поважати себе.
- 9.Іноді я ясно відчуваю свою неефективність.
10. Іноді я думаю, що я в усьому нехороший.

Діагностика потреби у спілкуванні (за Ю. Л. Орловим)

Інструкція. Відповідайте "так" або "ні" на наведені нижче твердження

Тестовий матеріал

1. Я отримую задоволення від участі в різних урочистостях.
2. Я можу приглушити свої бажання, якщо вони суперечать бажанням моїх друзів.
3. Мені приємно виявляти прихильність до когось.
4. Я більше зосереджений на набутті впливу, ніж дружби.
5. Я відчуваю, що по відношенню до моїх друзів у мене більше прав, ніж обов'язків.
6. Коли я дізнаюся про успіхи свого друга, у мене чомусь погіршується настрій.
7. Щоб бути задоволеним собою, я повинен комусь у чомусь допомогти.
8. Мої турботи зникають, коли я опиняюся серед товаришів по роботі.
9. Мої товариші мені трохи набридли.
10. Коли я роблю погано роботу, присутність людей мене дратує.
11. Притиснутий до стіни, я кажу лише ту частину правди, яка, на мою думку, не шкодить моїм друзям чи знайомим.
12. У важкій ситуації я думаю не стільки про себе, скільки про близьку людину.
13. Неприємності у друзів викликають у мене такий стан, що я можу захворіти.
14. Мені приємно допомагати друзям, навіть якщо це завдасть мені значних клопотів.
15. Із поваги до товариша я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він неправий.
16. Мені більше подобаються пригодницькі оповідання, ніж оповідання про кохання.

- 17.Сцени насилля в кіно мені огидні.
- 18.У стані самотності відчуваю тривогу і напруженість більше, ніколи я знаходжуся серед людей.
- 19.Я вважаю, що основною радістю у житті є спілкування.
- 20.Мені шкода покинутих собак та кішок.
- 21.Я віддаю перевагу мати менше друзів, але більш близьких.
- 22.Я люблю бувати серед друзів.
- 23.Я довго переживаю сварки з близькими.
- 24.У мене більше близьких людей, ніж у багатьох інших.
- 25.У мені більший потяг до досягнень, ніж до дружби.
- 26.Я більше довіряю власним інтуїції та уяві в погляді на людей, ніж судженням про них інших людей.
- 27.Я надаю більшого значення матеріальному благополуччю та престижу, ніж радості спілкування з приємними мені людьми.
- 28.Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів.
- 29.Стосовно мене люди часто невдячні.
- 30.Я люблю оповідання про безкорисливу дружбу та любов.
- 31.Заради друга я можу пожертвувати всім.
- 32.У дитинстві я входив до однієї "тісної" компанії.
- 33.Якби я був журналістом, мені подобалось би писати про дружбу.

Кореляція – хлопці (27 осіб)

Кореляції

	дуже низький	низький	середній	високий	найвищий	низька потреба успілкуван і	середн япотре бауспі лкуван ні	висока потре успілк уванні	несхил ьні	Схиль ні	залежн і	Звичай зв	виника ютьпр облем и	істотні проблеми	високий рівен ьсамо цінки	середній рівен ьса моцінк и	низький рівен ьса моцінк и	дефіц итарн ийрів еньсам опова ги	лабіль нийрів еньса мопов аги	збаланс ований рівен ьса мопова ги	адекват нийрів еньса мопова ги
Кореляція	1	-,103	-,162	-,116	-,055	,246	-,202	-,069	-,066	-,243	,351	-,215	-,126	,469*	-,093	-,172	,189	,b	-,069	,060	-,055
Пирсона																					
Знч.(2- сторон)		,608	,420	,565	,784	,216	,312	,731	,742	,222	,078	,292	,531	,014	,643	,390	,346	.	,731	,766	,783
N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
Кореляція	-,103	1	-,435*	-,311	-,149	,342	-,201	-,186	-,026	-,243	-,099	,138	-,339	,014	-,251	,209	-,034	,b	,090	,068	-,149
Пирсона																					
Низький Знч.(2- сторон)	,608		,023	,114	,458	,081	,314	,352	,896	,222	,632	,502	,084	,946	,207	,295	,867	.	,654	,736	,458
N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
Кореляція	-,162	-,435*	1	-,487**	-,233	,149	-,393*	,446*	-,005	,423*	-,201	,132	-,055	,099	,198	,120	-,277	,b	-,022	,150	-,233
Пирсона																					
Середній Знч.(2- сторон)	,420	,023		,010	,242	,459	,042	,020	,980	,028	,324	,519	,784	,624	,323	,552	,161	.	,912	,456	,241
N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
Кореляція	-,116	-,311	-,487**	1	-,167	-,451*	,532**	-,209	,102	-,239	,269	-,112	,385*	-,246	,144	-,376	,270	,b	-,209	-,139	,487**
Пирсона																					

	Знч.(2- сторон)	,565	,114	.010		,405	.018	.004	,296	,611	,229	,184	,586	.047	,216	,473	,053	,174	.	,296	,489	.010
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция Пирсона	-.055	-.149	-.233	-.167	1	-.216	.260	-.100	-.096	.128	-.158	-.126	.102	-.118	-.135	.085	.085	.b	.362	-.244	-.080
найвищий	Знч.(2- сторон)	,784	,458	,242	,405		,279	,191	,620	,635	,526	,442	,538	,613	,558	,503	,672	,675	.	,064	,220	,692
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция Пирсона	,246	,342	,149	-.451*	-.216	1	-.787**	-.270	-.259	,237	-.213	,316	-.306	-.109	-.364	.414*	-.128	.b	-.027	,220	-.216
Низькапот ребауспік уванні	Знч.(2- сторон)	,216	,081	,459	.018	,279		.000	,173	,193	,233	,295	,115	,121	,589	,062	.032	,526	.	,895	,270	,279
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция Пирсона	-.202	-.201	-.393*	,532**	,260	-.787**	1	-.364	,322	-.199	,072	-.227	,421*	-.222	,083	-.349	,299	.b	,106	-.287	,260
Середняп отребауспі лкуванні	Знч.(2- сторон)	,312	,314	.042	.004	,191		.000	,062	,102	,321	,728	,265	.029	,267	,681	,074	,130	.	,598	,147	,190
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция Пирсона	-.069	-.186	,446*	-.209	-.100	-.270	-.364	1	-.120	,010	,133	-.111	-.227	,511**	,435*	-.096	-.268	.b	-.125	,120	-.100
Високапот реауспілку ванні	Знч.(2- сторон)	,731	,352	.020	,296	,620	,173	.062	,552	,959	,516	,590	,255	.006	.023	,633	,177	.	,535	,552	,620	
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция Пирсона	-.066	-.026	-.005	,102	-.096	-.259	,322	-.120	1	-.420*	-.189	,474*	-.218	-.141	-.161	-.174	,338	.b	-.120	-.235	,421*
несхильні	Знч.(2- сторон)	,742	,896	,980	,611	,635	,193	,102	,552		.029	,355	.014	,276	,482	,422	,387	,084	.	,552	,239	.029
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27

	Корреляція	-.243	-.243	.423*	-.239	.128	.237	-.199	.010	-.420*	1	-.661**	-.075	.238	-.265	-.104	.440*	-.292	.b	.006	.220	-.351
Схильні	Пирсона																					
	Знч.(2- сторон)	.222	.222	.028	.229	.526	.233	.321	.959	.029	.000	.716	.233	.182	.606	.022	.139	.	.976	.271	.073	
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
Залежні	Корреляція	.351	-.099	-.201	.269	-.158	-.213	.072	.133	-.189	-.661**	1	-.409*	.041	.546**	.420*	-.460*	.035	.b	.093	-.171	.175
	Пирсона																					
	Знч.(2- сторон)	.078	.632	.324	.184	.442	.295	.728	.516	.355	.000	.043	.841	.004	.033	.018	.864	.	.653	.403	.393	
Звичайний	N	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26	25	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26
	Корреляція	-.215	.138	.132	-.112	-.126	.316	-.227	-.111	.474*	-.075	-.409*	1	-.646**	-.458*	-.458*	.147	.215	.b	.065	-.102	.072
	Пирсона																					
вникають проблеми	Знч.(2- сторон)	.292	.502	.519	.586	.538	.115	.265	.590	.014	.716	.043	.000	.019	.019	.475	.291	.	.751	.618	.727	
	N	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26	25	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26
	Корреляція	-.126	-.339	-.055	.385*	.102	-.306	.421*	-.227	-.218	.238	.041	-.646**	1	-.268	.308	.082	-.315	.b	-.227	.134	.145
істотні про блеми	Пирсона																					
	Знч.(2- сторон)	.531	.084	.784	.047	.613	.121	.029	.255	.276	.233	.841	.000	.177	.118	.685	.109	.	.255	.504	.470	
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
високий рів ень самооц інки	Корреляція	.469*	.014	.099	-.246	-.118	-.109	-.222	.511**	-.141	-.265	.546**	-.458*	-.268	1	.344	-.367	.064	.b	.198	-.118	-.118
	Пирсона																					
	Знч.(2- сторон)	.014	.946	.624	.216	.558	.589	.267	.006	.482	.182	.004	.019	.177	.079	.060	.752	.	.322	.559	.558	
високий рів ень самооц інки	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляція	-.093	-.251	.198	.144	-.135	-.364	.083	.435*	-.161	-.104	.420*	-.458*	.308	.344	1	-.419*	-.360	.b	-.168	-.017	.232
	Пирсона																					
високий рів ень самооц інки	Знч.(2- сторон)	.643	.207	.323	.473	.503	.062	.681	.023	.422	.606	.033	.019	.118	.079	.030	.065	.	.402	.933	.244	

	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	
	Корреляция	-.172	.209	.120	-.376	.085	.414*	-.349	-.096	-.174	.440*	-.460*	.147	.082	-.367	-.419*	1	-.666**	.b	-.311	.416*	-.249
середній	Пирсона																					
веньсамоо	Знч.(2-	.390	.295	.552	.053	.672	.032	.074	.633	.387	.022	.018	.475	.685	.060	.030		.000	.	.115	.031	.211
цінки	сторон)																					
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция	.189	-.034	-.277	.270	.085	-.128	.299	-.268	.338	-.292	.035	.215	-.315	.064	-.360	-.666**	1	.b	.458*	-.440*	.116
низький	Пирсона																					
еньсамоо	Знч.(2-	.346	.867	.161	.174	.675	.526	.130	.177	.084	.139	.864	.291	.109	.752	.065	.000	.	.016	.022	.565	
інки	сторон)																					
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
дефіцитар	Корреляция	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b
нийрівень	Пирсона																					
самоповаг	Знч.(2-
и	сторон)																					
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
	Корреляция	-.069	.090	-.022	-.209	.362	-.027	.106	-.125	-.120	.006	.093	.065	-.227	.198	-.168	-.311	.458*	.b	1	-.726**	-.100
лабільний	Пирсона																					
рівеньсам	Знч.(2-	.731	.654	.912	.296	.064	.895	.598	.535	.552	.976	.653	.751	.255	.322	.402	.115	.016	.	.000	.620	
оповаги	сторон)																					
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
збалансов	Корреляция	.060	.068	.150	-.139	-.244	.220	-.287	.120	-.235	.220	-.171	-.102	.134	-.118	-.017	.416*	-.440*	.b	-.726**	1	-.581**
анийрівен	Пирсона																					
ьсамопова	Знч.(2-	.766	.736	.456	.489	.220	.270	.147	.552	.239	.271	.403	.618	.504	.559	.933	.031	.022	.	.000	.001	
ги	сторон)																					
	N	27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
адекватни	Корреляция	-.055	-.149	-.233	.487**	-.080	-.216	.260	-.100	.421*	-.351	.175	.072	.145	-.118	.232	-.249	.116	.b	-.100	-.581**	1
йрівеньса	Пирсона																					

моповаги	Знч.(2-сторон)	,783	,458	,241	,010	,692	,279	,190	,620	,029	,073	,393	,727	,470	,558	,244	,211	,565	,620	,001
N		27	27	27	27	27	27	27	27	27	26	26	27	27	27	27	27	27	27	27

*. Корреляція значима на уровне 0.05 (2-сторон.).

**. Корреляція значима на уровне 0.01 (2-сторон.).

b. Невозможно вычислить, так как по крайней мере одна из переменных является константой.

Додаток Б2

Кореляція – дівчата (53 особи)

		Корреляции																				
		дужени зький	низьки й	середній	високий	найвищий	низькап отребау спілкув анні	середняпот ребауспілк уванні	високапот реуспілку ванні	несхильні	схильні	залежні	звичайний	виникають проблеми	істотніпро блеми	високийірі веньсамоо цінки	середні йрівень самооці нки	низькийрів еньсамоо цінки	дефі цита рнівесьамо рний рів ньса моп оваг и	лабільний рівньсамо поваги	збаланс ованийір веньса моповаг и	адек ватн ийрі вень само пова ги
дуженизький	Корреляція	1	-,082	-,182	-,083	-,094	-,063	,114	-,094	-,012	,036	-,063	-,116	,048	-,027	-,089	-,151	,325*	. ^b	-,056	,074	. ^b
	Пирсона																					
	Знч.(2-сторон)		,562	,191	,557	,501	,654	,417	,502	,933	,798	,654	,409	,737	,847	,528	,281	,018	.	,691	,599	.
N		53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
низький	Корреляція	-,082	1	-,387**	-,175	-,201	,096	,012	-,067	-,065	,239	-,134	,225	-,159	-,058	,113	-,201	,105	. ^b	,041	-,101	. ^b
	Пирсона																					

середній	Знч.(2-сторон)	,562		,004	,209	,150	,496	,935	,632	,646	,085	,339	,106	,260	,681	,422	,149	,454	.	,768	,472	.	
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53	
	Корреляція	-,182	-	1	-,392**	-,449**	,188	-,035	-,129	-,049	,155	-,143	-,126	,125	-,129	-,203	,185	-,039	. ^b	-,015	-,008	. ^b	
	Пирсона		,387**																				
	Знч.(2-сторон)	,191	,004		,004	,001	,179	,801	,357	,730	,269	,306	,370	,376	,357	,145	,185	,782	.	,913	,955	.	
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53	53
високий	Корреляція	-,083	-,175	-,392**	1	-,203	-,135	,018	,060	,011	-,214	,392**	,048	,115	-,058	,235	-,058	-,163	. ^b	-,120	,083	. ^b	
	Пирсона																						
	Знч.(2-сторон)	,557	,209	,004		,145	,334	,897	,669	,937	,124	,004	,735	,417	,678	,090	,678	,243	.	,392	,554	.	
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53	53
	Корреляція	-,094	-,201	-,449**	-,203	1	-,155	-,093	,273*	,104	-,231	,003	-,006	-,146	,285*	,032	,108	-,120	. ^b	,053	,082	. ^b	
	Пирсона																						
найвищий	Знч.(2-сторон)	,501	,150	,001	,145	,268	,508	,048	,458	,096	,982	,965	,301	,038	,820	,442	,394	.	,708	,559	.		
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53	53	
	Корреляція	-,063	,096	,188	-,135	-,155	1	-,501**	-,155	-,165	,240	-,103	-,040	,110	-,045	,043	-,247	,156	. ^b	-,091	,128	. ^b	
	Пирсона																						
	Знч.(2-сторон)	,654	,496	,179	,334	,268	,000	,269	,238	,084	,461	,775	,439	,751	,760	,074	,266	.	,515	,361	.		
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53
низькапотребауспілкуванні	Знч.(2-сторон)																						
	N																						

середня	Корреляція	,114	,012	-,035	,018	-,093	-	1	-,751**	,083	,005	-,092	,097	-,061	-,216	-,295*	,157	,052	. ^b	,042	-,080	. ^b
	Пирсона																					
	Знч.(2-сторон)	,417	,935	,801	,897	,508	,000		,000	,555	,972	,512	,490	,669	,120	,032	,261	,713	.	,764	,571	.
висока	Корреляція	-,094	-,067	-,129	,060	,273*	-,155	-,751**	1	,061	-,226	,150	-,034	-,068	,273*	,297*	,033	-,194	. ^b	,067	-,036	. ^b
	Пирсона																					
	Знч.(2-сторон)	,502	,632	,357	,669	,048	,269	,000		,664	,103	,283	,810	,634	,048	,031	,812	,163	.	,634	,795	.
несхильні	Корреляція	-,012	-,065	-,049	,011	,104	-,165	,083	,061	1	-	-,235	,254	-,307*	-,101	-,088	,223	-,138	. ^b	-,033	,064	. ^b
	Пирсона										,687**											
	Знч.(2-сторон)	,933	,646	,730	,937	,458	,238	,555	,664		,000	,090	,066	,027	,470	,530	,108	,325	.	,817	,647	.
схильні	Корреляція	,036	,239	,155	-,214	-,231	,240	,005	-,226	-,687**	1	-,303*	-,028	,187	-,130	-,134	-,209	,309*	. ^b	,130	-,237	. ^b
	Пирсона																					
	Знч.(2-сторон)	,798	,085	,269	,124	,096	,084	,972	,103	,000		,028	,840	,184	,352	,340	,132	,024	.	,354	,087	.
залежні	Корреляція	-,063	-,134	-,143	,392**	,003	-,103	-,092	,150	-,235	-,303*	1	-,379**	,259	,413**	,535**	-,144	-,280*	. ^b	-,092	,122	. ^b
	Пирсона																					
	Знч.(2-сторон)	,654	,339	,306	,004	,982	,461	,512	,283	,090	,028		,005	,064	,002	,000	,304	,042	.	,514	,386	.

	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
	Корреляція	-,116	,225	-,126	,048	-,006	-,040	,097	-,034	,254	-,028	-,379**	1	-,865**	-,213	-,227	,153	,073	. ^b	,230	-,220	. ^b
звичайний	Пирсона																					
	Знч.(2-сторон)	,409	,106	,370	,735	,965	,775	,490	,810	,066	,840	,005		,000	,126	,102	,273	,602	.	,097	,114	.
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
	Корреляція	,048	-,159	,125	,115	-,146	,110	-,061	-,068	-,307*	,187	,259	-,865**	1	-,080	,171	-,167	-,008	. ^b	-,164	,131	. ^b
виникають	Пирсона																					
проблеми	Знч.(2-сторон)	,737	,260	,376	,417	,301	,439	,669	,634	,027	,184	,064	,000		,573	,225	,238	,953	.	,244	,354	.
	N	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52	52
	Корреляція	-,027	-,058	-,129	-,058	,285*	-,045	-,216	,273*	-,101	-,130	,413**	-,213	-,080	1	,317*	-,107	-,120	. ^b	-,039	,030	. ^b
істотні	Пирсона																					
проблеми	Знч.(2-сторон)	,847	,681	,357	,678	,038	,751	,120	,048	,470	,352	,002	,126	,573		,021	,447	,390	.	,779	,831	.
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
	Корреляція	-,089	,113	-,203	,235	,032	,043	-,295*	,297*	-,088	-,134	,535**	-,227	,171	,317*	1	-,348*	-,393**	. ^b	-,129	,091	. ^b
високий	Пирсона																					
рівень	Знч.(2-сторон)	,528	,422	,145	,090	,820	,760	,032	,031	,530	,340	,000	,102	,225	,021		,011	,004	.	,358	,519	.
самооцінки	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
	Корреляція	-,151	-,201	,185	-,058	,108	-,247	,157	,033	,223	-,209	-,144	,153	-,167	-,107	-,348*	1	-,669**	. ^b	-,041	,032	. ^b
самооцінки	Пирсона																					

низькийрівеньсамооцінки	Знч.(2-сторон)	,281	,149	,185	,678	,442	,074	,261	,812	,108	,132	,304	,273	,238	,447	,011		,000	.	,769	,822	.
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
дефіцитарнийрівеньсамооцінки	Корреляція	,325*	,105	-,039	-,163	-,120	,156	,052	-,194	-,138	,309*	-,280*	,073	-,008	-,120	-,393**	-	1	. ^b	,321*	-,291*	. ^b
	Пирсона																,669**					
лабільнийрівеньсамооцінки	Знч.(2-сторон)	,018	,454	,782	,243	,394	,266	,713	,163	,325	,024	,042	,602	,953	,390	,004	,000	.		,019	,035	.
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
збалансованийрівеньсамооцінки	Корреляція	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b	. ^b
	Пирсона																					
оповаги	Знч.(2-сторон)
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
оповаги	Корреляція	-,056	,041	-,015	-,120	,053	-,091	,042	,067	-,033	,130	-,092	,230	-,164	-,039	-,129	-,041	,321*	. ^b	1	-	. ^b
	Пирсона																					,933**
оповаги	Знч.(2-сторон)	,691	,768	,913	,392	,708	,515	,764	,634	,817	,354	,514	,097	,244	,779	,358	,769	,019	.		,000	.
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53
оповаги	Корреляція	,074	-,101	-,008	,083	,082	,128	-,080	-,036	,064	-,237	,122	-,220	,131	,030	,091	,032	-,291*	. ^b	-,933**	1	. ^b
	Пирсона																					
оповаги	Знч.(2-сторон)	,599	,472	,955	,554	,559	,361	,571	,795	,647	,087	,386	,114	,354	,831	,519	,822	,035	!	,000	.	.
	N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53

адекватний рівеньсамоп оваги	Корреля	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b	.b
	ция																					
	Пирсона																					
	Знч.(2- сторон)
N	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	52	53	53	53	53	53	53	53	53

*. Корреляция значима на уровне 0.05 (2-сторон.).

** . Корреляция значима на уровне 0.01 (2-сторон.).

b. Невозможно вычислить, так как по крайней мере одна из переменных является константой.

